

แม้การข้ามถานในปฐมวิภังค์ เป็นต้นนั้น อันมี
หุติยถานเป็นต้นเป็นมูล บัณฑิตก็พึงแสดงได้
ตามสมควร โดยประการนั้น.

ตทเวทิตี ปฐมชฺฌานเมว. กสิณุก-
กนฺตึเกปิ อาโปกสิณาทิมฺมุลิกา โยชนา
วุตฺตเนเยเนว กาทพฺพา, ตถา ยถารหิ
หุติยชฺฌานาทิมฺมุลิกา.

บทว่า ตทเว คือปฐมชฺฌานนั้นแหละ.
แม้ในการข้ามกสิณ บัณฑิตก็พึงทำคำประกอบ
ความอันมีอาโปกสิณเป็นต้นเป็นมูล ตามนัย
ที่ได้กล่าวแล้วเหมือนกัน, พึงทำคำประกอบ
ความที่มีหุติยถานเป็นต้นเป็นมูล ตามนัยที่
ได้กล่าวแล้วนั้นเหมือนกัน ตามสมควร.

โลหิตกสิณโต อากิญจณฺายตนฺติ
โลหิตกสิณํ อวชฺเชนฺโต อภิมุขํ กตฺวา
ตสฺส อุกฺขมาภูเนน อุกฺกุจฺเจเต
กสิณุกฺขมาภูมากาสเส อมนสิกาเรน
อากาสานณฺจายตฺนํ ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา ตตฺถ
ปฺพเพ ปวตฺตวิณฺญาณสฺส อปคมฺนํ อารมฺมณํ
กตฺวา อากิญจณฺายตฺนํ สฺมาปชฺชติ.

คำว่า จากโลหิตกสิณก็ เข้าอากิญ-
จณฺายตนะ ก็อนึ่งถึงโลหิตกสิณ กระทำให้
เฉพาหน้าแล้ว ก็เข้าอากาสานณฺจายตนณาน
โดยไม่มนสิการ(ไม่ใส่ใจ) ในอากาศที่
เพิกกสิณ ที่ปรากฏแล้วโดยการเพิกโลหิตกสิณ
นั้น แล้วจึงกระทำความปราศไปแห่งวิณฺญาณ
อันเป็นไปในตอนต้น ในอากาศที่เพิก
โลหิตกสิณนั้น ให้เป็นอารมณ์ เข้าอากิญ-
จณฺายตนะ.

วิสุทธิธรรมเทศนา ป.พ.๕-๑๓

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช
ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่ดู

อิทเรสนุติ อวสิญฺจรูปาวจรชฺฎานานํ. คำว่า (เข้าฌาน)ที่เหลือ คือ
 น หิ อรูปชฺฎาเนสุ องฺกสงฺกนฺติ อตฺถิ, รูปาวจรฌานที่เหลือทั้งหลาย. เพราะว่าไม่มี
 นาปิ ตานิ ปจฺวิกสิณเ ปวตฺตนฺติ. ยํ ปน การเลื่อนองค์ในรูปฌานทั้งหลาย, ทั้ง
 องฺการมฺมณฺสงฺกนฺติวจเนน "นึลลสิณํ อรูปฌานเหล่านั้น ก็มีได้เป็นไปในปฐวิกสิณ.
 อุกฺขมาเถตฺวา อากาसानญฺจายตฺนุ"ติอาทิ ส่วนคำใดที่ท่านกล่าวว่า "เพิกนึลลสิณแล้ว
 วุตฺตํ, ตํ ยถาลาภวเสณ วุตฺตํ, เข้าอากาศอันญฺจายตฺนุ" ดังนี้ โดยเป็น
 ปริยาเยนวาติ ทฺวฺจพฺพํ. นิปฺริยายโต คำกล่าวถึงการ เลื่อนองค์ และอารมณ์,
 ปน ยถา องฺกสงฺกนฺติ รูปชฺฎาเนสุ เอว คำนั้น บัณฑิตพึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้ โดย
 ลพฺภติ, เอวํ อรูปชฺฎาเนสุ เอว เกี่ยวกับฌานเท่าที่จะได้, คือโดยปริยาย
 อารมฺมณฺสงฺกนฺติ. ตสฺส ตสฺสเสว หิ ฌานสฺส นั้นเอง. ส่วนโดยนิปริยาย การเลื่อน
 อารมฺมณฺตเร ปวตฺติ อารมฺมณฺสงฺกนฺติ. อารมณ์ ย่อมได้ในรูปฌานทั้งหลายเท่านั้น
 เทนาท "สพฺพกสิณเสุ เอกสฺเสว ฌานสฺส เหมือนอย่างการเลื่อนองค์ ย่อมได้ในรูปฌาน
 สฺมาปชฺชนํ อารมฺมณฺสงฺกนฺติกํ นามา"ติ. ทั้งหลายเท่านั้น ฉะนั้น. จริงอยู่ ความ
 เป็นไปในอารมณ์อื่นแห่งฌานนั้น ๆ นั้นเอง
 ชื่อว่า การเลื่อนอารมณ์. เพราะเหตุนี้
 ท่านจึงกล่าวว่า "การเข้าเฉพาะฌานเดียว
เท่านั้นในกสิณทั้งปวง ชื่อว่าการเลื่อน
อารมณ์" ดังนี้.

ยถา ปน "สพฺพกสิณเสุ"ติ อิมินา เหมือนอย่างว่า ใคร ๆ ไม่อาจที่
 อากาสวิญฺญาณกสิณานมฺปิ สงฺคโท โหตีติ น จะกล่าวว่า แม้กสิณคืออากาสวิญฺญาณทั้งหลาย

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

สกุภา วตุตฺ อธิ อฏฺจนฺเวย กสิณานํ
 อธิคตตฺตา, เอวํ สพฺพมฺปิ อรูปชฺฌานํ "เอกํ
 ฌานนํ"ติ น สกุภา วตุตฺ อฏฺจนฺ เสมปตฺตํ
 วเสน จิตฺตปริทมนสฺส อิจฺฉิตตฺตา. ตสฺมา
 อรูปชฺฌานานํ วเสน อญฺคารมฺมณฺสงฺกฺขติ
 ปริยาเยน วุตฺตาคฺติ เวทิตพฺพํ. ตถา หิ
 ปิตกสิณฺคฺคาฎฺฐิมาภาเส ยํ ปจฺมารูปวิญฺญาณํ,
 ตทารมฺมณํ วิญฺญาณญฺจายตนํ สนฺธฺยาหา
 "ปิตกสิณโต วิญฺญาณญฺจายตนํ สฺมาปชฺชิตฺวา"ติ.
 อิมินา นเยน เสสทฺวเยปิ อตฺถโถ เวทิตพฺโพ.
เอกนฺตริกฺวเสนาติ อณฺณฺโโจ อนฺตร-สทฺโธ.
 อนฺตรเมว อนฺตริกํ, เอกชฺฌํ อนฺตริกํ
 เอตสฺมินฺติ เอกนฺตริกํ ฌานสฺมาปชฺชนํ,
 ตสฺส วเสน. ยถา อญฺคานํ อารมฺมณฺสฺส
 จ เอกชฺฌํ อณฺณตา วิเสโส โหติ, ตถา
 สฺมาปชฺชนวเสนาติ. โส ปน วิเสโส
 เหฏฺฐิมานํ เตสํ อญฺคารมฺมณานํ
 สมตฺติกมฺนวเสน โหตฺติ วตุตฺ "เอกนฺตริก-
วเสน อญฺคานญฺ อารมฺมณานญฺ
สงฺกมฺน"ติ. "อิทํ ฌานํ ปญฺจกฺกิกน"ติอาทินา

ก็มีอันสงเคราะห์ด้วยคำว่า "ในกสิณทั้งปวง"
 ดังนี้ได้ เพราะในการฝึกจิตนี้ กสิณ ๘ เท่านั้น
 เป็นอารมณ์ที่พระโยคีบรรลุ ฉันทิ, ไคร ๆ
 ก็ไม่อาจที่จะกล่าวถึงอรุปฌาน แม้ทั้งปวงว่า
 "ฌานเดียว" ดังนี้ได้ เพราะการฝึกจิต
 โดยเกี่ยวกับสมาบัติ ๘ เป็นกิจที่พระโยคี
 บรรลุ ฉันทิ. เพราะฉะนั้น ฟังทราบว่าการ
 เลื่อนองค์และอารมณ์ โดยเกี่ยวกับ
 พวกอรุปฌาน เป็นอันท่านกล่าวโดยปริยาย.
 จริงอย่างนั้น อรูปวิญฺญาณดวงแรกใน
 อากาศที่เพิกปิตกสิณใจ, ท่านอาจารย์
 หมายเอาวิญฺญาณญฺจายตนะ อันมีอรุปวิญฺญาณ
 ดวงแรกนั้นเป็นอารมณ์ กล่าวว่ "จาก
ปิตกสิณ ก็เข้าวิญฺญาณญฺจายตนะ" ดังนี้.
 บัณฑิตฟังทราบอธิบายแม้ใน ๒ บท
 ที่เหลือ โดยนัยนี้. บทว่า เอกนฺตริกฺวเสนา
 ความว่า อนฺตร-ศัพท์ มีอรรถว่าอื่น. อนฺตร
 นั้นเองเป็น อนฺตริก, การเข้าฌาน ชื่อว่า
 เอกนฺตริก เพราะอรรถว่าเป็นที่ฌาน(หรือ
 กสิณ)อย่างอื่นร่วมกัน, ได้แก่โดยเกี่ยวกับ

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

องฺเคสุ "อิทํ ปฐวีภัสสณฺ"ติอาทินา
 อารมฺมเณสุ จ วฏฺฐาปิเตสุ เอกชฺฌํ
 เตสํ วฏฺฐาปนเ น โภจํ วิเสโส อตฺถิติ
 อฏฺฐกถาสฺ อยํ วิธิ นามโต. เอวณฺจ
 กตฺวา ฌานุกนฺตีกาทีสุ อนุโลมกฺกเมน,
 ปฏฺฐิโลมกฺกเมน อนุโลมปฏฺฐิโลมกฺกเมน จ
 เอกนฺตริกภาเวน สพฺภมานานมฺปิ ฌานาทีนํ
 อุกฺกมณํ น อุตฺถุํ, เตหิ นเยหิ วินาปิ
 จิตฺตปริทมนํ อิชฺฌตฺติ ๑ ปปญฺจปริหารตฺถํ
 โส อฏฺฐกถาสฺ นามโตติ ๒ ฏฺฐพฺพํ.

การเข้าฌานที่ชื่อว่า เอกนฺตริก นั้น. องค์
 (ฌาน)ทั้งหลาย และอารมณ์ย่อมมีชื่อแตกต่างกัน
 กันโดยประการอื่น ร่วมกันได้ฉันใด, ก็ย่อมมี
 ชื่อแตกต่างกัน โดยเกี่ยวกับการเข้า ฌานนั้น.
 ก็ชื่อแตกต่างกันนั้น ย่อมมีได้โดยเกี่ยวกับการ
 ก้าวล่วงองค์ และอารมณ์แห่งฌานชั้นต่ำ ๆ
 เหล่านั้น เพราะเหตุนี้ท่านอาจารย์จึงกล่าว
 ว่า "การเลื่อนองค์ทั้งหลาย และอารมณ์
 ทั้งหลาย โดยเกี่ยวกับมีฌานหรือภัสสน้อยกว่า
 ร่วมกันไป" ดังนี้. เมื่อมีอันใดกำหนดองค์
 ๕ ทั้งหลายโดยนัยว่า "ฌานนี้มีองค์ ๕" เป็นต้น
 และอารมณ์ทั้งหลายโดยนัยว่า "นี้ ปฐวีภัสสน" เป็นต้น
 ก็ย่อมไม่มีชื่อแตกต่างกันอะไร ๆ ใน
 การกำหนดองค์และอารมณ์เหล่านั้น ร่วมกัน
 เพราะเหตุนี้ วิธินี้ ท่านจึงมิได้ชักมาใน
 อรรถกถาทั้งหลาย. ก็เพราะทำอธิบาย
 อย่างนี้ ในอาการมีการข้ามฌานเป็นต้น

๑-๑ ฉ. ปปญฺจปริหารตฺถํ ๑ วา เต อฏฺฐกถาสฺ
 อนาคตาติ ๒ ฏฺฐพฺพํ.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหยุด แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่ตู่

การข้ามฉานเป็นต้น แม้ได้อยู่ โดยภาวะที่มี ฉานหรือกลิ่นอื่นร่วมกันไป ท่านมิได้ยกขึ้นไว้ โดยเป็นวิธีตามลำดับ, วิธีย้อนลำดับ และวิธี ตามลำดับและย้อนลำดับ, การฝึกจิตแม้ เว้นนัยเหล่านั้นเสีย ก็สำเร็จได้ เพราะ เหตุนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความเนิ่นช้า วิธีนั้น ท่านจึงมิได้ชักมาในอรรถกถาทิ้งหลาย.

๓๖๗. อาภาวโน ฉานาภิญาสุ อกตาทิภาโร. ตตฺถ ตตฺถ อุปนิสฺสยรหิตोปีติ เกจิ. อาทิญฺคํ โยคกมฺมํ, อาทิกมฺมํ ตํ เอตสฺส อตฺถิติ อาทิกมฺมิโก, ปุพฺเพ อกตปริจโย ภาวนํ อนุชฺชชฺชโต. เตนาท "โยคาวจโร"ติ. กสิณปริกมฺมมฺปิ ภาโรติ โทสวิวชฺชชานาทิวินา กสิณมฺมฺหฺเล ปฏิปตฺติยาव อุกฺคหนิมิตฺตฺตฺตฺกสิณปริกมฺมํ, ตมฺปิ นาม ภาโร, ปเคว อิทฺธิวิภูพฺพนาติ อธิปฺปาโย. นิมิตฺตฺตฺตฺปาทนฺติ ปฏิภาคนิมิตฺตฺตฺปาทนํ. ตํ วชฺเชตฺวาติ ตํ นิมิตฺตํ, ภาวนญจ วชฺเชตฺวา. น ทิ ภาวนาย วินาว นิมิตฺตฺวชฺชมนํ

๓๖๗. คำว่า ผู้มีใ้ขอบรรณาไว้ คือผู้มีใ้สร้างบุญญาธิการไว้ในฉาน และ อภิญาทิ้งหลาย. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า รวมทั้งผู้ปราศจากอุปนิสัย ในฉานและอภิญา นั้น ๆ. การทำความเพียร อันเป็นส่วน เบื้องต้น ชื่อว่าอาทิกัมมะ, พระโยคาวจร ชื่อว่า อาทิกัมมิกะ เพราะอรรถว่า มีอาทิกัมมะนั้น, ไ้แก่ผู้มีใ้ทำการสั่งสม(ความ คุ่นเคย)ไว้ก่อน ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งภาวนา อยู่. เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "(ก็ชื่อว่า) พระโยคาวจร" ดังนี้เป็นต้น. คำว่า แม้การบริกรรมกสิณ ก็จัดว่าเป็นภาวระ

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่กู

สมภาติ? เกจิ อุปจารสมาธิ ลภิตวา
 อุปบนาสมาธิ อธิกนุทุ น สกุกอนุติ, ตาพิสาปิ
 พหุ โหนเตวาติ อาท "อุปบนาธิโกโม
ภาโร"ติ. อุปบนาธิโกโมติ วา อฏฐนุ
 สมาปตฺตึน อธิคมมาท. อฏโฏว สมาปตฺตึน
 อุปนิสฺสโย, อฏโฏว อภินฺณานนฺติ อาท
 "ปริทมิตจิตตฺสสาปิ อิทธิวิกุพพณ นาม
ภาโร"ติ. ขิปป นิสฺนฺติ นิสามนฺ ฌานจกฺขุณา
 ปจวิกสิณาทิขุณานารมฺมณฺสฺส ทสฺสนฺ ฆะตฺสฺสาติ
 ขิปปนิสฺนฺติ, สีมฺตรํ ฌานํ สมาปชฺชิตา,
 ตสฺส ภาโว ขิปปนิสฺนฺติภาโว. อมฺพตรฺรณฺจิตฺ^๒
 มหามหินฺทตฺเตราทิตี โอตินฺณํ ฌานํ
เถรฺมพฺตฺถล. ยถา ปฏิปกฺขวิชฺชยาย โยธาชีวา
 นิมฺมลเมว อสิโตมฺราทิตี คเหตุวา วิจฺรณฺติ,
 เอวํ ภิกฺขุณาปิ กิเลสวิชฺชยาย นิมฺมลา
 ฌานาภินฺณวา วพฺพิชิตพฺพาติ อิมมตฺถํ ทสฺสเสตฺถุ
 "ตสฺมา"ติอาทิตี วุคฺคํ.

หนัก อธิบายว่า ชื่อว่าการบริกรรมในกสิณ
 เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอุคคหิมิต โดยการ
 ปฏิบัติในดวงกสิณ โดยวิธีมีการทล็กเลี้ยงโทษ
 (แห่งกสิณ)เป็นต้น นั้น ก็จักเป็นภาระหนัก,
 จะป่วยกล่าวไปไยถึงอิทธิวิกุพพนา (ฤทธิ์และ
 การทำให้เป็นต่าง ๆ)เล่า. คำว่าการทำ
นิมิตให้เกิดขึ้น คือการทำปฏิภาคนิมิตให้
 เกิดขึ้น. คำว่า (การ)ชยายนิมิตนั้น คือ
 ชยายนิมิตและภาวนานั้น. เป็นความจริงว่า
 เว้นภาวนาเสียเท่านั้น การชยายนิมิตก็ย่อมมี
 ไม่ได้. พระโยคาวจรบางพวกได้อุปจาร-
 สมาธิแล้ว ก็ไม่อาจบรรลุอุปบนาสมาธิได้,
 พระโยคาวจรแม้ที่เป็นเช่นนั้น ย่อมมีอยู่มาก
 ที่เดียว เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าว
 ว่า "การ(ชยายนิมิตนั้นจน)บรรลุอุปบนาได้
ก็จักว่าเป็นภาระหนัก" ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง
 คำว่า การบรรลุอุปบนา ท่านกล่าวถึงการ
 บรรลุสมาบัติ ๘. อุปนิสสัยแห่งสมาบัติทั้งหลาย

^๑ ฉ. ลพฺภิตี.

^๒ ฉ. อมฺพตรฺรณฺจิตฺ.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมฉุย แซ่คู

ก็เป็นอย่างหนึ่งที่เคียว, อุบนิสัยแห่งอภิญญา
 ทั้งหลายก็เป็นอย่างหนึ่ง เพราะเหตุนี้ ท่าน
 จึงกล่าวว่า "แม้สำหรับพระโยคาวจรผู้ฝึกจิต
 (โดยอาการ ๑๔) ได้แล้ว ชื่อว่าอิทธิวิภูพณา
 จักเป็นภาระหนัก" ดังนี้. พระโยคาวจร
 ชื่อว่า ขิปปนิสันติ เพราะอรรถว่า มีความ
 พุ่งดู คือ แลดู ได้แก่เห็นอารมณ์แห่งฌาน
 มีปฐมวิภังคเป็นต้นได้จับพลัน, ได้แก่ภาวะที่
 เข้าฌานได้เร็วยิ่ง, ภาวะแห่งขิปปนิสันตินั้น
 ชื่อว่า ขิปปนิสันติภาโว (ความเป็นผู้พุ่งดู
 ได้จับพลัน). สถานที่ชุกชุมด้วยต้นมะม่วงอ่อน
 ที่พวกพระเถระ มีพระมหามหินทเถระเป็นต้น
 ย่างลง ชื่อว่า เถรัมปัตตละ. ท่านอาจารย์
 ประสงค์แสดงความขึ้นนี้ ว่า (เปรียบเหมือน
 ว่า)พวกที่มีอาชีพเป็นนักรบ ย่อมถือเอาอาวุธ
 มีดาบและโคมร เป็นต้นที่ปราศจากสนิมเท่านั้น
 เทียวไปเพื่อเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม ฉะนั้น,
 แม้อภิญญาที่พึงใช้สอยฌานและอภิญญาที่ปราศจาก
 มลทินเท่านั้น เพื่อเอาชนะกิเลส ฉะนั้น ดังนี้
 จึงกล่าวว่า "เพราะฉะนั้น" ดังนี้เป็นต้น.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุญง แซ่แข็ง และนางกิมจ้อย แซ่กู.

ปฏิกุฎาภาวตี อธิ ปรสฺส คำว่า ความเป็นที่พึ่ง (แห่งคนอื่น)
 อุกุทฺทอุปสมนํ อธิปฺเปตํ. คณฺหิ ขิปปนิสฺสนฺติ-
 ภาวโตปิ คุรฺตรํ อจฺจายิกกิจฺจสาธนวเสน
 วิธาคพฺพโต ทุรฺกิสฺมวตฺรตฺตทา. ตํ ปน
รฺกฺขิตฺตฺเถรนิทฺสฺสเนเนว สิหฺตฺตฺมฺปิ ตโต
 คุรฺตฺเรณ อญฺคารวสฺสปริตฺตฺตาณฺณ วิภาเวตฺถุ
 "กิริภณฺทวาทนฺนบุชฺชา ๗เปฯ เถโร วียา" ติ
 อาท. กิริภณฺทวาทนฺนบุชฺชา นาม เจตฺยิกิริมาที
 กตฺวา สกฺลทีเป, สฺมฺทฺเท จ ยาว โยชนา
 มหฺตี ทีปฺบุชฺชา. ปจฺวี มาเปตฺวาตี มาเรน
 ปวตฺตตี อญฺคารวสฺสํ ^๑มุลิตฺตฺมตฺเตนปิ ยาว
 มนุสฺสเสน ปาปฺณาตี^๒ ตาวเทว อากาเส
 ปจฺวี นิมนฺนิตฺวา.

ในที่นี้ท่านประสงค์เออการระงับอันตราย แก่
 คนอื่นได้. จริงอยู่ การระงับอันตรายแก่
 คนอื่นได้นั้น เป็นของหนักยิ่งกว่า แม้ความ
 เป็นขิปปนิสฺสนฺติ เพราะเกิดได้ยากยิ่งกว่า
 โดยเป็นสิ่งที่ภิกษุพึงจัดแจงได้ ด้วยอำนาจ
 การทำกิจที่เร่งด่วนให้สำเร็จได้. ก็ท่าน
 อาจารย์ประสงค์เปิดเผยการระงับอันตราย
 แก่คนอื่น แม้ที่สาธกแล้ว ด้วยเรื่องของ
พระรักชิตเถระ นั้นเทียว. ด้วยเรื่องการ
 ป้องกันฝนถ่านเพลิง ซึ่งเป็นกิจที่หนัก(ยาก)
 ยิ่งกว่านั้น จึงกล่าวว่า "คฺจพระปริตตฺยาถ-
เถระ ๗ลฯ ในพิธิกิริภณฺทวาทนฺนบุชฺชา ก็สร้าง
แผ่นดินขึ้นในอากาศ เป็นเครื่องป้องกัน
ฝนถ่านเพลิงได้ ฉะนั้น" ดังนี้. ชื่อว่า
พิธิกิริภณฺทวาทนฺนบุชฺชา ได้แก่พิธิบุชฺชาด้วยประทีป
 ที่ยิ่งใหญ่ ในที่หัวทงเกาะ จับตั้งแต่เจตยิศรี
 เป็นต้นไปและในทะเลตลอดระยะโยชน์หนึ่ง.

๑-๑ ฉ. มุลิจฺจมตฺเตนปิ ยาว มนุสฺสเสน
 ปาปฺณาตี.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

คำว่า สร้างแผ่นดิน ความว่า เนรมิตแผ่นดิน
ขึ้นในอากาศ ตลอดที่เท่าที่แผ่นดินเพลิงที่มาร
ทำให้เป็นไป จะตกต้องตัวคนทั้งหลายไม่ได้
เลย แม้โดยเพียงเม็ดเดียว.

พลวบุพโพโยคานนติ ครุตรูปนิสฺสยานัน,
อิทธิวิธาทีน เหตุกุตมทาภินิหารานนติ อตุโธ.
อคฺคสาวกาทีนนติ อาทิ-สฺทฺเทน เอกจฺเจ
มหาสาวเก สงฺกฺคฺหาติ. ภาวานนุกฺโกโม
ยถาวุตฺต จิตฺตปริทมน. ปฏิสฺสมิทาทิติ
อาทิ-สฺทฺเทน จนาจนาณณาทีนฺมปิ สงฺกฺโ
ทฺฏจฺโพ, น เสสาภินฺณานเมว.
สาวกานมฺปิ หิ จนาจนาณณาทีน
ปเทสวเสน อิชฺฌนฺติ. ตสฺมาติ ยสฺมา
บุพฺพเหตุสมฺปนฺนสฺเสว ยถาวุตฺต ภาวานนุกฺกม
วินา อภิญาโย อิชฺฌนฺติ, น อิตรสฺส,
ตสฺมา. อฺคฺคิธมนาทิติ อฺคฺคิมฺหิ
ตาปนโกฏฺฏนาทีหิ. ยถา จาติ จ-สฺทฺเทน
ลาชาการาทีน ลาชาโกฏฺฏนาที อวฺตฺตมฺปิ

คำว่า ผู้มีบุพโพโยคะอันมีกำลัง มีความ
หมายว่า ผู้มีอุปนิสัยหนักแน่นยิ่ง, ได้แก่ผู้มี
อธิการมาก อันเป็นเหตุแห่งอภิญาทั้งหลาย
มีอิทธิวิธะเป็นต้น. ด้วยอาทิ-ศัพท์(ที่แปลว่า
"เป็นต้น") ในบทว่า อคฺคสาวกาทีน (พระ-
อัครสาวกเป็นต้น) ท่านรวมเอาพระ-
มหาสาวกทั้งหลายบางท่าน. ชื่อว่า ลำดับ
แห่งภาวนา ได้แก่การฝึกจิตตามที่กล่าวแล้ว.
ด้วยอาทิ-ศัพท์ในบทว่า ปฏิสฺสมิทาทิ
(ปฏิสัมมิตาเป็นต้น) พึงเห็นว่ารวมเอาญาณ
ที่รู้ฐานะ(เหตุ) และอฐานะ(ไม่ใช่เหตุ)
ไว้ด้วย, ไม่ใช่เฉพาะอภิญาที่เหลือเท่านั้น.
จริงอยู่ แม้พระสาวกทั้งหลาย ก็สำเร็จญาณ
ที่รู้ฐานะและอฐานะเป็นต้น โดยส่วนหนึ่งได้.

๑ ฉ. เวทิตฺตฺโพ.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช
ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

สงฺกตฺหาติ. ฉนฺทสี่ส ๗เปฯ วเสนาติ
 "ฉนฺทวโต เจ อภินฺญา สิชฺชุตฺตี"ติ
 กตฺตुकมฺยตาฉนฺทํ สีสํ ฐริ์ เชฏฺฐํ ปุพฺพกมฺ
 กตฺวา, ฉนฺทํ วา อูปฺปาเตตฺวา ตํ ภาวนาถ
 มุขํ กตฺวา ฉานสฺส สฺมาปชฺชนวเสน.
 เอเสว นโย เสเสสฺสปี. "อวชฺชนาติ-
วสีภาววเสนา"ติ อิทํ อฏฺฐสฺสปี สฺมาปตฺตีสฺ
 สาคิสฺสํ วสีภาวาปาหนํ สนฺธาย วุตฺตํ.
 ตถจ โข อาทิกมฺมิกวเสน, น กตฺธาธิการ-
 วเสนาติ อาท "ปุพฺพเหตุ ๗เปฯ ฏฺฐุตฺตี"ติ.
 ปุพฺพเหตุสมฺปนฺนสฺส ทิ ยํ ฉานํ ปาทกํ
 กตฺวา อภินฺญา นิพฺพตฺเตตฺตพฺพา, ตตฺถเว
 สาคิสฺสํ จินฺฉวสีตาปี อิจฺฉิตฺพฺพา, น
 สพฺพตฺถวาติ อธิปฺปาโย. "จตฺตถชฺฉานมตฺเต
 จินฺฉวสีนา"ติ วจฺนโต อรูปสฺมาปตฺติโย
 วินาปี อภินฺญา อิชฺฉนฺตฺตีติ วทฺนฺติ. ตมฺปิ
 ยทิปิ ปุพฺพเหตุสมฺปนฺนสฺส วเสน วุตฺตํ,
 ยุตฺตเมว. อเถตรสฺส, เตสํ มติมตฺตํ.
ยถาติ เยน ปกาเรน เยน วิธินา.
เอตฺถาติ เอตฺสํมึ อิทฺธิวิธินิปฺพาทเน.

คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะเหตุที่
 เว้นลำดับแห่งภาวณาตามที่กล่าวแล้ว อภินฺญา
 ึ่งหลาย ย่อมสำเร็จแก่บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย
 บุพฺพเหตุเท่านั้น, หาสำเร็จแก่บุคคลนอกนี้ไม่,
 ฉะนั้น. คำว่า โดยวิธีมีการเป่าไฟเป็นต้น
 คือโดยวิธีมีการทำให้ร้อน การระบบที่ไฟ
 เป็นต้น. ด้วย จ-ศัพท์ ในบทว่า ยถา จ
 ท่านรวมเอาแม้วิธีที่มีได้กล่าวถึงไว้ มีการ
 ระบบครั้งเป็นต้น แห่งพวกข้างครั้งเป็นต้น.
 คำว่า ด้วยอำนาจแห่งการเข้าฉานกระทำ
ฉันทะให้เป็นประธาน คือด้วยอำนาจแห่งการ
 เข้าฉาน กระทำกตฺตुकมฺยตาฉันทะให้เป็น
 ประธาน คือเป็นฐระ เป็นใหญ่ ออกหน้า
 โดยนัยว่า "ถ้าหากว่าอภินฺญา จะสำเร็จแก่
 บุคคลผู้มีฉันทะได้" ดังนี้เป็นต้น, หรือว่า
 ทำฉันทะนั้นให้เกิดขึ้นได้แล้ว ก็ทำฉันทะนั้น
 ให้เป็นมุข (เป็นธรรมที่สำคัญ) ด้วยภาวณา.
 แม้ในอธิปตีธรรมที่เหลือทั้งหลาย (มีวิริยะ
 เป็นต้น) ก็มีนัยนี้แหละ. คำว่า ด้วยอำนาจ
แห่งวสีภาวะมีอวชฺชนวสีเป็นต้น นี้ ท่าน

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

กล่าวหมายเอาการทำความเป็นวสี ใน
 สมบัติทั้ง ๘ ให้เกิดขึ้นได้ เป็นอย่างดียิ่ง.
 ก็การทำความเป็นวสีให้เกิดขึ้นแล ย่อมมีได้
 ด้วยอำนาจ แห่งพระโยคีผู้เป็นอาทิกัมมิกะ,
 มิใช่ด้วยอำนาจแห่งอิการที่ได้ทำไว้ เพราะ
 เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "แต่การที่พระโยคี
ผู้เป็นอาทิกัมมิกะผู้ถึงพร้อมด้วยบุพเหตุ ฯลฯ
ย่อมควร" ดังนี้. อธิบายว่า จริงอยู่
 พระโยคีผู้ถึงพร้อมด้วยบุพเหตุ จะพึงทำฌาน
 ไคให้เป็นบาท ยังอภิญาให้เกิดขึ้น, พึง
 ต้องการแม้ความเป็นวสี อันสั่งสมไว้เป็น
 อย่างดียิ่ง ก็ในฌานนั้นเท่านั้น, มิใช่ในฌาน
 ๕ ทั้งหมดเลยเทียว. อาจารย์หลายท่านกล่าว
 ว่า เพราะมีคำพูดอยู่ว่า "ผู้มีวสีอันได้สั่งสม
 แล้ว ในสักว่าฌานที่ ๔" ดังนี้ อภิญาจึง
 สำเร็จได้ แม้เว้นอรุปสมบัติทั้งหลาย.
 คำพูดของอาจารย์เหล่านั้น แม่นั้น แม้หากว่า
 ท่านกล่าวไว้เกี่ยวกับพระโยคีผู้ถึงพร้อม ด้วย
 บุพเหตุ, ก็จัดว่าถูกต้องทีเดียว. ถ้าว่าท่าน
 กล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับบุคคลนอกนี้, ก็จัดว่า

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุกหยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

เป็นเพียงมติของอาจารย์เหล่านั้น. บทว่า ยถา แปลว่าโดยประการใด คือโดยวิธีใด. บทว่า เอตถ ได้แก่ในการทำอิทธิวิธให้สำเร็จนี้.

๓๖๘. ตตฺร ติ จ ตเทว ปจฺจามสฺติ. ปาพินยานุสาเรเนว ติ ปาพิตฺติยา ติ
อนุสฺสรณเนว, ปาจสํวณฺณานุกฺกเมเนว ติ
อตุโธ. "จตุตฺถชฺฌานํ อุปสมฺบุชฺช วิหริตี" ติ
วตุวา "โส" ติ วุตฺตตุตา อาห "อริคฺค-
จตุตฺถชฺฌานโน โยคี" ติ. "เอวํ สมหาตีเต" ติ
เอตถ เอวํ-สทฺโท เหฏฺฐา ฌานตฺตยาธิคฺม-
ปฏฺิปาฏฺิสีทฺธสฺส จตุตฺถชฺฌานสมฺมาธานสฺส
นิตฺสสนฺภูโจติ อาห "เอวณฺติ
จตุตฺถชฺฌานกฺกมนิตฺสสนฺเมตฺต" ติ, จตุตฺถชฺ-
ฌานสฺส, ตสฺส จ อริคฺคกฺกมสฺส นิตฺสสนฺ.
เยน สมฺมาธานานุกฺกเมเน จตุตฺถชฺฌานสมฺมาธิ
ลทฺโธ, ตทฺถกฺกนิตฺสสนฺนติ อตุโธ. เตนาห
"อิมินา ๗เป๗ วุตฺตํ โหตี" ติ. ยทิปิ
"เอวณฺติ อิทํ อากมฺนสมฺมาธินา สทฺธิ
จตุตฺถชฺฌานสฺส สมฺมาธานํ ทีเปตี,

๓๖๘. กับทว่า ตตฺร ท่านชักเอาวิธีนั้น
นั้นแหละ. คำว่า ตามแนวนัยพระบาลี คือ
ตามแนวแห่งคติพระบาลีนั้นเอง, ความว่า
ตามลำดับแห่งการสังวรณาพระบาลี. ท่าน
อาจารย์กล่าวว่า "คือพระโยคีผู้บรรลุ
จตุตถฌาน" เพราะความที่ตรัสไว้ว่า
"เข้าถึงจตุตถฌานอยู่" ดังนี้ แล้วตรัสว่า
"ภิกษุ นั้น". เอวํ-ศัพท์ ในบทว่า "เอวํ
สมหาตีเต (ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่นโดยชอบแล้ว
อย่างนี้)" มีอรรถว่าแสดงถึงความตั้งมั่น
โดยชอบแห่งจตุตถฌาน ที่สำเร็จตามลำดับ
แห่งการบรรลุฌาน ๓ เบื้องต่ำ เพราะ
เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "คำว่า เอวํ นี้ เป็น
คำแสดงลำดับแห่งจตุตถฌาน" ดังนี้, คือเป็น
คำแสดงจตุตถฌาน และลำดับแห่งการบรรลุ
จตุตถฌานนั้น. หมายความว่า พระโยคีได้

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช
ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

สติปาริสุทธิสมาธิ เอว ปน อธิญา จตุตถฌานสมาธิ โดยความตั้งมั่นโดยชอบ
 อธิญาณาวโต ปธานนติ อาท และโดยลำดับ(แห่งการบรรลุ)ใด, ก็เป็นคำ
"จตุตถฌานสมาธิ" สมาธิเต"ติ. แสดงความตั้งมั่นโดยชอบ และลำดับทั้ง ๒
อุเปกขาสติปาริสุทธิภาเวนาคิ อุเปกขาย นั้น. เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
ชนิตสติปาริสุทธิสพภาเวน. สพพจุนิก- "อธิบายได้ว่า ฯลฯ โดยลำดับแห่งการบรรลุ
ธมฺสงฺกิลเสปฺริสุทฺทาย หิ ปจฺจุนิกสมเนปิ ปฐมฌานเป็นต้นนี้" ดังนี้. บทว่า "เอว" นี้
อพฺยวาทาย ปาริสุทธิอุเปกขาย วตฺตมานาย ส่งถึงความตั้งมั่นโดยชอบ แห่งจตุตถฌาน
จตุตถฌานํ, ตํสมฺปยุตฺตธมฺมา จ สุปฺริสุทฺธา, พร้อมทั้งสมาธิที่เป็นเหตุมา ก็จริง, แต่ว่า
สุวิสทา จ โหนติ สทิสฺเสน ปน ตตฺถ เทสนา เฉพาะสมาธิที่บริสุทธิ์เพราะสติเท่านั้น เป็น
กตาคิ อาท "อุเปกขาสติปาริสุทธิภาเวน ประธาน โดยความเป็นอธิฐานแห่งฤทธิ์
ปฺริสุทฺเต"ติ. ปาริสุทธิยา เอว ปจฺจย- เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "คือ(ครั้นเมื่อ
วิเสเสน ปวตฺติวิเสโส ปฺริโยทาตตา จิต) ตั้งมั่นโดยชอบ ด้วยจตุตถฌานสมาธิ"
สุธนฺตสุวณฺณสุส นิฆฺสเนน ปภสฺสรตา วียาติ ดังนี้. บทว่า อุเปกขาสติปาริสุทธิภาเวน
อาท "ปฺริสุทฺตตาเยว ปฺริโยทาเต แปลว่าเพราะมีความบริสุทธิ์แห่งสติที่อุเบกขา
ปภสฺสเรติ วุตฺติ โหติ"ติ. ทำให้เกิด. เป็นความจริงว่า เมื่อปาริสุทธิ-

อุเบกขา (อุเบกขาบริสุทธิ์) ซึ่งบริสุทธิ์จาก
 ธรรมอันเป็นข้าศึก และเครื่องเศร้าหมอง
 ทั้งปวง ไม่มีความขวนขวาย แม้ในอันสงบ
 ธรรมอันเป็นข้าศึก เป็นไปอยู่ จตุตถฌาน
 และธรรมทั้งหลาย ที่สัมปยุตกับจตุตถฌานนั้น

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายผูกหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมจ้อย แซ่คู

ก็ย่อมเป็นอันบริสุทธิ์ดี, และมีความแก้แ้ว-
 กล้าดี ก็ในปาฐะนั้น ทรงกระทำพระเทศนา
 โดยมีสติเป็นประธาน เพราะเหตุนี้ ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวว่า "ชื่อว่าบริสุทธิ์ เพราะ
มีความบริสุทธิ์แห่งสติ ที่อุเบกขาทำให้เกิด"
 ดังนี้. เพราะความบริสุทธิ์นั้นเอง จึงมี
 ความผ่องแผ้ว คือความเป็นไปวิเศษ ตาม
 ปัจจัยวิเศษ คือความผ่องใส(แฉ้ววาว)
 เพราะการขัดสี แห่งทองที่เขาหลอมดีแล้ว
 ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงกล่าว
 ว่า "ชื่อว่า ปรีโยทาเต (ผ่องแผ้ว) ก็
เพราะความที่บริสุทธิ์นั้นเอง อธิบายว่า
ผ่องใส" ดังนี้.

สุขาทีนี้ ปัจจุยานี ฆาเตนาตี คำว่า โดยการกำจัดปัจจัยทั้งหลาย
 สุขโสมนสุสานิ ทุกขโทมนสุสานนจ ยถากุกมมิ มีสุขเวทนาเป็นต้นได้แล้ว คือโดยการข่มสุข
 รากโทสปัจจุยานี วิกขมฺภเนน. "สุขิ กับโสมนัส และทุกข์กับโทมนัส อันเป็นปัจจัย
 โสมนสุสสุส ปจฺจโย, โสมนสุสสิ รากสุส, แก่รากะและโทสะได้ตามลำดับ. เพราะ
 ทุกฺขิ โทมนสุสสุสา"^๑ ติ หิ วุตฺตํ. ยถา ท่านกล่าวไว้ว่า "สุขเป็นปัจจัยแก่โสมนัส,

^๑ สมณฑปปาสาทิกา. ๑/๑๗๑.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ราคาทโย เจตโส มลาสุจิตาเวน
 "องฺคณานี"ติ วุจฺจนฺติ เหว อุกฺคนฺตฺวา
 กิเลสฺนฺนุเสน อุกฺกิลเสสาติ อาท
"องฺคณฺตฺตาเยว วิกฺตฺปกฺกิลเส"ติ.
 เตนาท "องฺคณฺนํ หิ จิตฺตํ อุปกฺกิลิสฺสตี"ติ,
 วิพาทฺยติ อุกฺตฺาปิยตีติ อตฺโถ. สุภาวิทฺตฺตาติ
 ปคฺคณฺทาวาปาทเนน สุญฺจ วิภาวิทฺตฺตา.
 เตนาท "วสีภาวปฺตฺเต"ติ, อาวชฺชนาทีนา
 ปณฺจธา, จุทฺทสฺวิเชน วา ปริทมเนน
 วสฺวตฺตํ อุกฺคเตติ อตฺโถ. วเส วตฺตฺมานํ
หิ จิตฺตํ ปคฺคณฺทาวาปตฺติยา สุปริมฺทฺตี
 วิย จมฺมํ, สุปริกมฺมกฺตา วิย จ ลาชา
มฺทฺนฺติ วุจฺจติ. กมฺมกฺขเมติ วิกุพฺพนาท-
อิทฺธิกมฺมกฺขเม. ตณฺจ อุภฺยฺนฺติ
 มุทฺตาคมฺมณฺยทฺวยํ.

โสมนัสเป็นปัจจัยแก่ราคะ, ทุกข์เป็นปัจจัย
 แก่โทมนัส" ดังนี้เป็นต้น. (เปรียบเทียบเหมือนว่า)
 ธรรมทั้งหลายมีราคะเป็นต้น ท่านเรียกว่า
 "องฺคณ (เนน)" เพราะความเป็นมลทิน
 และไม่สะอาดแห่งจิต ฉนฺโต, ก็เรียกว่า
 อุกฺกิลเส เพราะมีความหมายว่าเข้าไปทำให้
 ลำบาก ฉนฺนํ เพราะเหตุฉนฺนํ ท่านอาจารย์
 จึงกล่าวว่า "ชื่อว่าวิกฺตฺปกฺกิลเส (ปราศจาก
 อุกฺกิลเส) ก็เพราะความที่ไม่มีกิลเสคฺจเนน
นํเอง" ดังนี้. เพราะเหตุฉนฺนํท่านจึงกล่าว
 ว่า "เพราะว่าจิตย่อมลํบาก เพราะกิลเส
คฺจเนน" ดังนี้, ความว่าย่อมลํบาก คือ
 เตือร้อน. คำว่า เพราะได้อบรมไว้ดีแล้ว
 คือเพราะได้อบรมไว้แล้วด้วยดี โดยการทำให้
 ถึงความคล่องแคล่ว. เพราะเหตุฉนฺนํท่าน
 จึงกล่าวว่า "ถึงความเป็นวสี", ความว่า
 ถึงความเป็นไปในอำนาจ โดยอาการ ๕
 มีอวัชชนะ (การนึก)เป็นต้น, หรือโดย
 การฝึกอันมีอาการ ๑๔. จริงอยู่ จิตที่เป็นไป
ในอำนาจ ท่านเรียกว่าจิตอ่อน คฺจหนํที่เข

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

นวดก็แล้ว และจุดครั้งที่เขาทำบริกรรม (ปรุ้ง ?) ก็แล้ว ก็เพราะการถึงความคล่องแคล่ว. คำว่า เหมาะสมแก่การงาน คือ เหมาะสมแก่การทำฤทธิ์มีวิฤทธิพิพนาอิทธิ เป็นต้น. คำว่า ก็ภาวะทั้ง ๒ นั้น ได้แก่ ภาวะทั้ง ๒ คือภาวะที่อ่อนและควรแก่การงาน.

นาหนุตติอาทิสฺ น-กาโร ปฏิเสธฏฺโฐ. อหนุตติ สตุถา อตุตตานํ นิตฺติสฺติ. ภิกฺขเวติ ภิกฺขุ อาลปติ. อณฺณุตติ อิทานิ วุจฺจมาน- จิตฺตโต อณฺณํ. เอกธมฺมมฺปิตฺติ เอกมฺปิ สภาวธมฺมํ น สมฺนุสฺสสามีติ สมฺปนฺนุโธ. อัยฺ เตหฺตฺถ อตุตฺโต : อหํ ภิกฺขเว สพฺพพณฺณตฺตนาณเณ โอลิเกนฺนุโตปิ อณฺณํ เอกธมฺมมฺปิ น สมฺนุสฺสสามิ. ยํ วสีภาวาปาทเนน ภาวิตฺติ, ตถา ฆฺนฺนุปนฺนํ กรเณน พหุลีกตฺติ, เอวํ สวิเสสฺสมุทฺทาวุปฺตฺติยา มุทฺติ, กมฺมกฺขมฺตาย กมฺมนิยฺมจ โทติ. ยถยฺยิทํ จิตฺตฺนฺนฺติ อตุตฺตโน, เตสฺสจ ปจฺจกฺขตฺตาย เอวมาหฺตฺติ. ยถา

ในบทว่า นาหนุตติ เป็นต้น น-อักษรมี อรรถว่าปฏิเสธ. บทว่า อหนุตติ พระศาสดาทรง แสดงถึงพระองค์เอง. ทรงร้องเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุเว. คำว่า อย่างอื่น คือ อย่างอื่นไปจากจิตที่กำลังกล่าวถึงอยู่ในบัดนี้. บทว่า เอกธมฺมมฺปิ เชื่อมความว่า เอกมฺปิ สภาวธมฺมํ น สมฺนุสฺสสามิ (เราไม่เล็งเห็น สภาวธรรม แม้สักอย่างเดียว). ในพระ- คำว่า ยํ มีความหมายดังนี้ คือ : คุณภิกษุ ทั้งหลาย เราแม้เมื่อตรวจดู ด้วยสัพพัญญุต- ญาณ ก็ไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สัก อย่างเดียว ที่บุคคลอบรมแล้ว โดยการให้ถึง

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ยถาวุคฺคา ปริสุทฺธคาทโย น วิคจฺจนฺติ,
 เอวํ สุภาวิตํ จิตฺตํ.

ความเป็นวสี, ที่กระทำให้มากแล้ว โดย กระทำบ่อย ๆ อย่างนั้น, ก็ย่อมเป็น ธรรมชาติที่อ่อน เพราะถึงความอ่อนได้ อย่างมีความพิเศษ และควรแก่การงาน เพราะความเหมาะสมแก่การงาน. เหมือน อย่างจิตนี้ ตรัสไว้อย่างนี้เพราะความที่ พระองค์เองและภิกษุเหล่านั้นได้เห็นประจักษ์ ฉะนี้แล. ความว่าเป็นจิตที่ได้อบรมไว้ดีแล้ว โดยประการที่อาการทั้งหลาย มีความบริสุทธิ์ เป็นต้น ตามที่กล่าวแล้ว จะไม่ปราศไป.

ตตฺถ อวภูจฺจิตํ อธิ "จิตฺ,
 อาเนนฺชปฺตฺตนํ"ติ จ วุคฺคตฺตํ อาท "เอเตสุ ปริสุทฺธคาทิสฺ จิตฺตคา จิตฺ, จิตฺตคาเยว อาเนนฺชปฺตฺเต"ติ. ยถา มุทฺทมฺมณฺณตา วสีภาวปฺตฺติยา ลกฺขีณฺติ, เอวํ วสีภาวปฺตฺติปี มุทฺทมฺมณฺณตาหิ ลกฺขียตีติ, มุทฺทมฺมณฺณาเวน วา อตฺตโน วเส จิตฺตคา "จิตฺ"ติ วุคฺคํ. ยถา หิ การณฺณ ผลํ นิตฺธิริยตี, เอวํ ผลเณปิ การณิ

อนึ่ง จิตที่ตั้งลงในความบริสุทธิ์เป็นต้น เหล่านี้กล่าวได้ในที่นี้ว่า "ตั้งอยู่, คือถึงความ ไม่หวั่นไหว" เพราะเหตุนี้ท่านอาจารย์ จึงกล่าวว่า "ชื่อว่า จิต (ตั้งอยู่) ก็เพราะ ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์เป็นต้นเหล่านี้, ชื่อว่า อาเนนฺชปฺตฺเต (ถึงความไม่หวั่นไหว) ก็เพราะความที่ตั้งอยู่นั่นเอง" ดังนี้. ความ เป็นของอ่อนและควรแก่การงาน บัดนี้ย่อม กำหนดได้ ด้วยการถึงความเป็นวสี ฉะนั้น,

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

วสุธรรมรคมาฎีกา พ.ศ. ๒๔-๑๕

นิทธีรียตีติ, นิจุลภาเวณ อวฏฺฐานํ
 อาเนนชบฺพุตฺติ. ส่า จ สมฺปยุตฺตธมฺเมสุ
 ธิรภาเวณ, ปฏิปกฺเขหิ อกฺมฺปนียตาย จ
 สมฺภาวนฺตี สหฺธาพิพฺลานํ อาณฺภาเวณ โหตีติ
 "สหฺธาพิหิ ปฺริกฺคหิตฺตฺตา อาเนนชบฺพุตฺเต"ติ
 สงฺเขปโต วุตฺตมตฺถํ วิวริตฺตํ "สหฺธาปฺริกฺคหิตฺ
ตี"ติอาหิ วุตฺตํ. ตตฺถ สหฺธาปฺริกฺคหิตฺนตี
 เอวํ สุภาวิตํ วสีภาวบฺพุตฺตํ เอตํ จิตฺตํ
 เอกํเสน อภินฺญาสจฺฉิกรณียานํ ฐมฺมานํ
 อภินฺญาสจฺฉิกิริยาย สํวตฺตตีติ เอวํ ปวตฺตตาย
 สหฺธาย ปฺริกฺคหิตํ ยถาวุตฺตสหฺธาพฺเลน
 อุปตฺถมฺภิตํ. อสุสฺสฺหฺติเยนาติ ตบฺปฏิปกฺเขน
 อสุสฺสฺหฺติเยน เหตุนา น อธิชฺติ น จลติ น
 กมฺปติ, อณฺณทตฺถุ อฺปรวิเสส้าวภาเวเนว
 ติฏฺฐตี. วิริยปฺริกฺคหิตฺนตีอาหิสฺสปี อิมินา
 นเยน อตฺถโต เวทิตฺตฺโพ. อัย ปน วิเสโส :
วิริยปฺริกฺคหิตฺนตี วสีภาวาปาทนปฺริทมน-
 สาธเนน วิริเยน อุปตฺถมฺภิตํ. สตีปฺริกฺคหิตฺนตี
 ยถาวุตฺเต ภาวนาพหฺลิกาเร
 อสมฺโมสสาธิกาย, กุสลานณฺจ ฐมฺมานํ

แม้การถึงความเป็นวสี ก็ย่อมกำหนดได้ด้วย
 ความเป็นของอ่อน และควรแก่การงาน
 ฉะนั้นแล, อีกอย่างหนึ่ง ตรัสว่า "จิต
 (ตั้งอยู่)" ก็เพราะความที่ตั้งอยู่ในอำนาจ
 ของตน โดยความเป็นของอ่อนและควรแก่
 การงาน. เพราะว่าบัณฑิตย่อมยกเอาผลโดย
 ความเป็นเหตุได้ ฉนใจ, ก็ย่อมยกเอาเหตุ
 แม้โดยความเป็นผลได้ฉนนั้น แล, การตั้งลง
 โดยความไม่หวั่นไหว ชื่อว่า อาเนนชบฺพุตฺติ
 (การถึงความไม่หวั่นไหว). ก็การถึงความ
 ไม่หวั่นไหวนั้น ย่อมมีได้ด้วยอำนาจแห่ง
 พละธรรมทั้งหลายมีศรัทธาเป็นต้น ซึ่งมีอยู่โดย
 ความเป็นธรรมที่มั่นคง ในสัมปยุตธรรม
 ทั้งหลาย, และโดยความเป็นธรรม ที่ธรรม
 อันเป็นปฏิปักษ์ทั้งหลาย ไม่อาจทำให้สะเทือน
 ได้ เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์ประสงค์
 จะเปิดเผยเนื้อความที่ได้กล่าวแล้ว โดย
 สังเขปว่า "ชื่อว่าอาเนนชบฺพุตฺเต (ถึง
 ความไม่หวั่นไหว) เพราะความที่ธรรม
ทั้งหลาย มีศรัทธาเป็นต้นครอบครองแล้ว"

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหญิง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

คติโย สมฺนเนสมานาย สติยา อุปตฺถมฺมิตฺตํ. คตินี้ จึงกล่าวว่า "จริงอยู่ จิตที่ศรัทธา
สมาธิปริกคฺคหิตนฺติ ตตฺถเว อวิกฺเขปสาธเนน ครอบครองแล้ว" คตินี้เป็นต้น. ในคำ
 สมาธานเนน อุปตฺถมฺมิตฺตํ. ขณฺเฑาปริกคฺคหิตนฺติ
 ตสฺสา เอว ภาวนาย อุปการานุปการธมฺมานํ เหล่านั้น คำว่า จิตที่ศรัทธาครอบครองแล้ว
 ปชานนลกฺขณาย ขณฺเฑาย อุปตฺถมฺมิตฺตํ. คือ จิตที่ศรัทธา(ความเชื่อ)อันเป็นไปอย่างนี้
 โสภาสคตฺตนฺติ ณาโณภาสสหคฺตํ. โสภาสกุเตน ว่า จิตที่อบรมดีแล้วที่ถึงความเป็นวสี อย่างนี้
 ติ ยถาวุคฺคตสมาธานสมฺพนฺธิเตเนว^๑ ณาณเณ นี้ จะเป็นไปพร้อมเพื่อการกระทำที่แจ้งด้วย
 สงฺกิลेषกฺขํ ยถาวโต ปสฺสนฺโต ตโต ความรู้อย่าง ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำให้
 อุตฺตราสนฺโต^๒ โอตฺตปฺปนฺโต ติ อธิภาวติ น แจ้งด้วยความรู้อย่าง โดยแน่นอน คตินี้
 เตน อภิกฺขยฺยติ, เตนาท "กิลฺลสนฺธกาเรน
 น อภิชฺชิตี"ติ. เอเตน ณาณปริกคฺคหิตํ กล่าวแล้วอุปถัมภ์แล้ว. คำว่า เพราะ
 ติโรคฺคปฺปพฺลํ ทสฺเสติ. ความไม่มีศรัทธา คือ ย่อมไม่หวั่น ไม่ไหว
 ไม่สะเทือน เพราะเหตุคือความไม่มีศรัทธา
 อันเป็นปฏิปักษ์ต่อศรัทธานั้น, ย่อมตั้งอยู่ โดย
 ความเป็นเหตุนำมา ซึ่งคุณวิเศษเบื้องสูงได้
 เป็นแน่แท้. แม้ในคำว่า ที่วิริยะครอบครอง
แล้วเป็นต้น ก็พึงทราบอธิบายโดยนัยนี้.
 ส่วนต่อไปนี้จะจัดเป็นข้อที่แตกต่างกัน : คำว่า
จิตที่วิริยะครอบครองแล้ว คือจิตที่วิริยะ

^๑ ฉ. . . .สมาทานส่วทฺธิเตน.

^๒ ฉ. อุตฺตรสนฺโต.

อุปถัมภ์แล้ว โดยการให้ถึงความเป็นวสีและให้สำเร็จการฝึก. คำว่า จิตที่สติครอบครองแล้ว คือจิตที่สติผู้ให้สำเร็จความไม่หลงลืมในการอบรม(จิต)และทำให้มาก ตามที่ได้กล่าวแล้ว และแสวงหาอยู่ ซึ่งคติทั้งหลาย แห่งกุศลธรรมทั้งหลาย อุปถัมภ์แล้ว. คำว่า จิตที่สมาธิครอบครองแล้ว คือจิตที่ความตั้งมั่นโดยชอบ(สมาธิ)อันให้สำเร็จความไม่ฟุ้งซ่านในการอบรม และทำให้มากนั้นนั่นแหละอุปถัมภ์แล้ว. คำว่า จิตที่ปัญญาครอบครองแล้ว คือจิตที่ปัญญามีลักษณะรู้ชัด ซึ่งธรรมที่เป็นอุปการะ และไม่เป็นอุปการะต่อภาวานันนั้นเอง อุปถัมภ์แล้ว. คำว่า จิตที่เป็นไป กับแสงสว่าง ได้แก่จิตที่สทรคตด้วยแสงสว่างคือญาณ. จริงอยู่ พระโยคี เมื่อเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งสังกิเลส ด้วยญาณอันเป็นแสงสว่าง อันสัมพันธ์กับความตั้งมั่นโดยชอบ(สมาธิ) ตามที่กล่าวแล้วนั้นเทียว ก็ย่อมเป็นผู้หวาดหวั่นคือกลัว แต่ธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งกิเลสนั้น แล้ว

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ครอบงำธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งสังกิเลสชั้นเสีย
คือไม่ถูกธรรม อันเป็นฝ่ายแห่งสังกิเลสชั้น
ครอบงำเอาได้, เพราะเหตุนี้ ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวว่า "ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะ
ความมืดคือกิเลส" ดังนี้. ด้วยคำนี้ ท่าน
แสดงถึงหิริผละ และโอตตปปผละ ที่ญาณ
ครอบครองแล้ว.

อุจฺจนฺตสมฺมณาคณฺติ จตุตฺถชฺฌาน-
สมาธินา สมาหิตตา, ปริสุทฺธตา,
ปรีโยทาทตา, อนงฺกณฺตตา, วิคฺคูปกฺกิเลสฺตตา,
มุกฺขภาโว, กมฺมณียตา, อาเนญชฺชปฺตฺติยา
จิตฺตตา, สมาหิตสฺส วา จิตฺตสฺส อิมานี
องฺกานีติ "สมาหิตเต"ติ อิมํ องฺกภาเว
อคฺคเหตุวา จิตฺตอาเนญชฺชปฺตฺติโย วิสุ
คเหตุวา อิมเห อญฺจเห องฺกเห สมนฺนาคตฺ.
อภินิหารกฺขมฺมตี อิทฺธิวิทฺธาติอฺตฺถิ อภินิหารกฺขมฺ
ตทภิมฺขกรณโยคฺ. เตนาท "อภิญา-
สจฺฉิกรณียานํ ธมฺมานํ อภิญาสจฺฉิ-
กริยายา"ติ.

คำว่า จิตที่ถึงพร้อมด้วยองค์ ๘ คือ
ถึงพร้อมด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ คือ ความ
เป็นจิตที่ตั้งมั่นโดยชอบ ด้วยจตุตถฌานสมาธิ
(๑), ความบริสุทธิ์ (๑), ความผ่องแผ้ว
(๑), ความไม่มีกิเลสจวนเ็น (๑), ความ
ปราศจากอุปกิเลส (๑), ความเป็นของอ่อน
(๑), ความเป็นของควรแก่การงาน (๑),
ความตั้งอยู่โดยการถึงความไม่หวั่นไหว (๑)
อีกอย่างหนึ่ง องค์เหล่านี้เป็นองค์แห่งจิตที่ถึง
ความตั้งมั่นโดยชอบ เพราะเหตุนี้ ก็เป็นจิต
ที่ถึงพร้อมด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ โดยไม่ถือเอา
บทว่า "สมาหิต (ตั้งมั่นโดยชอบ)" นี้ โดย

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช
ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายชุกหยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ความเป็นองค์หนึ่ง แล้วถือฐิติ(ความตั้งอยู่) และอาณาเขตขุบุดติ (ถึงความไม่หวั่นไหว) แยกกันเป็นแต่ละองค์. คำว่า ควรแก่การน้อมไป คือควรแก่การน้อมไปเพื่ออิทธิวิธะเป็นต้น ได้แก่เหมาะแก่การกระทำให้มุ่งหน้าตรงต่ออิทธิวิธะเป็นต้นนั้น. เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า "เพื่อการกระทำให้แจ้งด้วยความรู้อย่าง ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำให้แจ้งด้วยความรู้อย่าง" ดังนี้.

กาม นีวรณานิ วิภขมุเกตุวา เอว
 ปจฺมชฺฌานสมธิคโม, วิตกุกาติเก วุปสเม
 เอว จ ทุคฺคิชฺฌานาธิสมธิคโม, ตถาปิ น
 ตถา เทหิ ทูริญฺฐตา อเปตา วา ยถา
 จตุตฺถชฺฌานโต, เจตโส มลีนภาวสงฺฆาต-
 อุกุพิลาภคกเรหิ นีวรณาทีหิ สุกฺกุ วิมุตฺตียา
 ตสฺส ปริสุทฺธิ, ปรีโยทาตตา จ ยุตฺตาคติ
 อาห "นีวรณ ฯเปฯ ปรีโยทาเต"ติ.
ณานปฏิลาภปจฺจยानนฺติ ณานปฏิลาภเหตุกานํ
ณานปฏิลาภํ นิสฺสาย อฺบฺพชฺชนกานํ.

การบรรลุปฐมฌาน ย่อมมี เพราะ
 การข่มนิวรณ์ทั้งหลายได้นั้นเทียว, และการ
 บรรลุตุคฺคิชฺฌานเป็นต้น ในเพราะความ
 สงบธรรมทั้งหลาย มีวิตกเป็นต้นได้นั้นเทียว
 ก็จริงอยู่, ถึงอย่างนั้น สัมปยุตธรรมทั้งหลาย
 จะเป็นผู้อยู่ในที่ไกล หรือไปปราศจากธรรม
 อันเป็นข้าศึกเหล่านั้นได้จุจตุตถฌานก็หาไม่,
 อนึ่ง ความบริสุทธิ์ และความผ่องแผ้วแห่งจิต
 นั้น จะเป็นอันใช้ได้ก็เพราะความหลุดพ้นด้วย
 ตีจากธรรมที่เป็นข้าศึกทั้งหลายมีนิวรณ์เป็นต้น

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายผูกหยุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ปาปกานนติ ลามกานัน อิฉฉาวจรณนติ ซึ่งเป็นผู้กระทำการคำนึง ที่นับว่าเป็นความ
 อิจฉาย อวจรณัน อิจฉาวเสน โอคิณณานัน หม่นหมองและความปลาบปล้มแห่งใจ เพราะ
 "อโห วัต มเมว สตุถา ปฏิปุจจิตฺวา เหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "ชื่อว่า
 ภิกขุณฺหิ ธมฺมํ เทเสยฺยา" คืออาทินยบุตฺตาทานัน บริสุทธิ์ก็เพราะความที่ไกลจากนิวรรณ์ ชื่อว่า
 มานมาสาสาเถยฺยาทินัน อภิขณาทีนนติ ผ่องแผ้ว ก็เพราะการก้าวล่วงองค์มวิตก
อาทิ-สทฺเทนาปิ เตสึเยว สจฺจโก. อภิขณา เป็นต้นได้" ดังนั้น คำว่า อันมีการได้ฌาน
เจตฺต ปจฺจมาเนน อวิกุขมฺภเนยฺยา, เป็นปัจจัย คือที่มีการได้ฌานเป็นเหตุ ได้แก่
 มานาทโย จ ตเทกฎฺจา พุทฺธพฺพา ที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยการได้ฌาน. คำว่า
"ฌานปฏิลาภปจฺจยानน"ติ อนุวตฺตมานตฺตา. บาปธรรม คือธรรมอันชั่วช้า. คำว่า
วิกุขมฺภเนยฺยา ปน นีวรณคฺคหฺนเณว ที่ท่องเที่ยวไปกับความปรารถนา คือกิเลส
 คหิตา, กถํ ปน ปจฺจมาเนน ซึ่งหลายมีมานะมายาและสาไทยเป็นต้น ที่
อวิกุขมฺภเนยฺยา อธิ วิกจฺจนฺตึตฺติ ? "สพฺเพ ท่องเที่ยวไปกับความปรารถนา คือหยั่งลง
กุสลลา ธมฺมา สพฺพากุสลานัน ปฏิปฺกฺขา"ติ ด้วยอำนาจความปรารถนา ได้แก่เป็นไปโดย
สลฺลехปฏิปตฺติวเสน เหว วุตฺตํ ฌานสฺส นัยว่า "โอหนอ พระศาสดา พึงตรัสถามเรา
อปฺรามุฏฺฎาวทสฺสนโต. ये ปเนตฺต เท่านั้น(ก่อน) แล้วค่อยแสดงธรรมแก่ภิกษุ
"อิฉฉาวจรณัน อภิขณาทีนน"ติ อิเมหิ ปเทหิ ซึ่งหลายเกิด" ดังนั้นเป็นต้น. แม้ด้วยอาทิ-
โกปอปปุจฺจยกามราคะยฺยาปาทาโท คหิตาคิ ศัพท์ ในบทว่า อภิขณาทีน (เมื่ออภิขณาเป็นต้น)
อธิปฺปาเยน "ฌานปฏิลาภปจฺจยानน"ติ ปาจัน ก็มีอันรวมเอากิเลสเหล่านั้นนั้นแหละ. ก็ใน
ปฏิกุชฺชิตฺวา "ฌานปฏิลาภปจฺจนีกานน"ติ บรรดาอุปกิเลสเหล่านั้น พึงเห็นอภิขณาว่า
ปาโจติ วนฺติ, ตํ เตสึ มติมคฺคํ ตถา เป็นอภิขณาที่พระโยคีไม่อาจข้ามได้ ด้วย

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยุง แซ่เฮ็ง และนางกิมล้วย แซ่ดู

ปราศุเสว อภาวโต, ฌานปฏิลาภปัจจนีกา ปฐมฌาน, และพึงเห็นอุปกิเลสทั้งหลายมี
 จ นีวรณา เจว ตเทกฏฐา จ เตสึ ทูรีภาวึ มานะเป็นต้น ว่าเป็นอุปกิเลสที่ตั้งอยู่ในฐานะ
 วตุวา ปุณ อภาววิคมโจทนาย เกี่ยวกันกับอภิชฌานั้น เพราะเป็นไปตาม
 อยู่ชฺขมานตฺตา. นนุ จ อนงฺกณฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส คำว่า "อันมีการไถ้ฌานเป็นปัจจัย". ถ้ามว่า
 สฺสฺสฺสฺสฺส^๒ อยมตฺโต น สพฺกตฺติ, ก็อภิชฌาที่อาจข่มได้ เป็นอันท่านถือเอาแล้ว
 โสฬาริกานํเยว ปาปธมฺมานํ ตตฺถ ด้วยศัพท์ว่านิวรณันเทยว, ส่วนอภิชฌาที่
 อธิปฺเปตตฺตา ? สจฺจเมตํ, อิธ ปน ไม่อาจข่มได้ด้วยปฐมฌาน จะหมดไปใน
 อธิคฺคจฺจตฺตฺถชฺชฌานสฺส วเสน วุตฺตตฺตา จตฺตฺถฌานันนี อยางไร ? ตอบว่า กุศลธรรม
 สฺขุมาเยว เต คหิตา, องฺกณฺญูปฺกิลฺเสตฺตา- ทั้งหลายทั้งปวงย่อมเป็นปฏิปักษ์ ต่ออกุศล-
 สามณฺเณน ปเนตฺถ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อปฺทิสฺสนํ. ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เพราะเหตุนี้ ท่าน
 ตถา ทิ "สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส"ติ วุตฺตํ, น ปน จึงกล่าวไว้ย่างนี้ โดยเกี่ยวกับเป็น
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อวสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส อวสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส สัลเลขปฏิบัติ โดยแสดงถึงความที่พระโยคี
 สมฺปฏฺิจฺฉิตฺตพฺพํ อธิคฺคชฺชฌานานมฺปิ เกสฺสฺสฺสฺส ไม่ยี่คมันฌาน. ส่วนอาจารย์เหล่าใดปฏิเสธ
 อิจฺฉาวจฺรณํ ปวตฺตฺติสพฺภาวโต. อิจฺฉาวจฺรณํ ปวตฺตฺติสพฺภาวโต. ปาฐะที่ว่า 'ฌานปฏิลาภปัจจนานํ (อันมีการ
 ไถ้ฌานเป็นปัจจัย)" แล้วกล่าวว่า ปาฐะว่า
 'ฌานปฏิลาภปัจจนีกานํ (อัน เป็นข้าศึกแห่งการ
 ไถ้ฌาน)" เพราะมีความประสงค์ว่า กิเลส

^๑ ม. ม. ๑๒/๔๒.

^๒ ม. ม. ๑๒/๖๔.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ทั้งหลาย มีความโกรธความไม่พอใจกาม-
 ราคะและพยาบาทเป็นต้น เป็นอันท่านถือเอา
 แล้วด้วยบทเหล่านั้นว่า อิจฺฉาวจรานํ
 อภิขุณาหิ (ที่ท่องเที่ยวไปกับความปรารถนา
 มีอภิขณาเป็นต้น), คำนั้นเป็นเพียงมคิของ
 อาจารย์เหล่านั้น เพราะปาฐะอย่างที่ว่านั้น
 ไม่มีเลย. เพราะการที่อาจารย์เหล่านั้น
 กล่าวถึงความเป็ฦาน อยู่ในที่ไกลจากนิวรรณ์
 อันเป็นข้าศึกแห่งการได้ฦาน และจากกิเลส
 ทั้งหลายอันตั้งอยู่ในฐานะเดียวกันกับนิวรรณ์
 แล้ว ยังท้วงถึงความหมดไป คือความไม่มี
 (ในจตุตถฦาน)อีก เป็นเรื่องไม่ถูกต้อง.
 ท้วงว่า ก็ในอนังคณสูตร และวัตถสูตร ย่อม
 ไม่ได้ความหมายนี้, เพราะในสูตรเหล่านั้น
 ทรงประสงค์เอาบาปกรรมทั้งหลาย ที่เป็น
 อย่างหยาบ ๆ เท่านั้น มิใช่หรือ ? เฉลยว่า
 ข้อที่ว่าเป็นก็จริงอยู่หรือ, แต่เพราะในที่ที่ท่าน
 อาจารย์กล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับพระโยคีผู้ได้
 บรรลุจตุตถฦานแล้ว จึงเป็นอันท่านถือเอา
 บาปกรรมเหล่านั้น เฉพาะที่ละเอียดเท่านั้น,

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

อนึ่ง ในที่นี้มีการอ้างพระสูตรทั้งหลาย ก็
 เพราะมีความเป็นคุณเป็น และเป็นอุปกิเลส
 เสมอเหมือนกัน. จึงอย่างนั้น ท่านได้กล่าว
 แล้วว่า "ตามทำนองแห่งพระสูตร" ดังนี้,
 แต่มิได้กล่าวว่า ด้วยอำนาจแห่งพระสูตร.
 ก็คำที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ นี้ พึงยอมรับได้
 เป็นแน่แท้ เพราะพระโยคีทั้งหลาย แม้จะได้
 บรรลุมาแล้ว ก็ยังมีบาปกรรมบางอย่างที่
 ท่องเที่ยวไปกับความปรารถนาอยู่.

<p><u>อิทธิปาทภาวูปคเมนาติ</u> อิทธิยา ปาทภาวสุส ปฏฐานภาวสุส อุปคเมน. <u>ภาวนาปาริปริยาติ</u> อิโต ปริ กตตพสุส ภาววเสน อภินิหารกขมภาวนาย ปริบุญตคา. <u>ปถิตภาวูปคเมนาติ</u> ตโต เอว ปธานภาว นิตตาย อุตตมภูเจน, อติตติกรณภูเจน จ ปถิตภาวสุส อุปคเมน. อุกย เจต จิตฺยา การณวณ ปริบุญนาย ภาวนาย ปถิตภาวูปคตฺติยา <u>จิตฺติ.</u> <u>"อาเนชปตเต"</u> อิห จิตฺยา วิเสสน.</p>	<p>คำว่า <u>เพราะการเข้าถึงความเป็น</u> <u>อิทธิบาท</u> คือเพราะการเข้าถึงความเป็นบาท คือความเป็นปฏิฐานแห่งฤทธิ์. คำว่า <u>เพราะความบริบูรณ์แห่งภาวนา</u> คือเพราะ ความบริบูรณ์แห่งภาวนาอันควรแก่การน้อมไป (เพื่ออิทธิวิธี) โดยเกี่ยวกับไม่มีกิจที่พึงทำ ต่อจากนี้. คำว่า <u>เพราะการเข้าถึงความ</u> <u>ประณีต</u> คือเพราะความบริบูรณ์แห่งภาวนานั้น นั้นเอง จึงเข้าถึงความประณีต โดยความ- หมายว่าสูงสุด เพราะความที่นำไปสู่ความ</p>
--	---

คุณอนงค์ อัครพงษ์พานิช
 ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

เตนาท "ยถา อาเนชปุตเต โหติ, เป็นประธาน, และโดยความหมายว่า
เอวํ จิตเต"ติ. อิมสมิ ปกฺเข "จิตเต สร้างความไม่รู้จักอิม เพราะเข้าถึงความ
 อาเนชปุตเต"ติ อุกฺยเมกํ องฺคํ, ประณีต. กับทั้ง ๒ นี้ (คือเพราะการเข้าถึง
 "สมาหิตเต"ติ ปน อิทมฺปิ เอกมฺงฺคํ. ความประณีต เพราะความบริบูรณ์แห่ง
 เตเนวสฺส ปจฺมวิกฺกปโต วิเสสํ สนฺธายาท ภาวนา) เป็นคำพูดถึงเหตุแห่งความตั้งอยู่
 "เอวมฺปิ อฺจฺจกฺสมฺนาคตฺน"ติ. คือ ชื่อว่า ตั้งอยู่ เพราะการถึงความประณีต

เพราะภาวนาที่บริบูรณ์. บทว่า อาเนชป-
ปุตเต (ถึงความไม่หวั่นไหว) นี้ เป็น
 วิเสสนะขยายลิตี(ความตั้งอยู่). เพราะ
 เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "ความว่าตั้งอยู่โดย
ประการที่เป็นธรรมชาติถึงความไม่หวั่นไหว"
 ดังนี้. ในฝ่ายนี้ ๒ บท คือ "จิตเต (ตั้งอยู่)
 อาเนชปุตเต (ถึงความไม่หวั่นไหว)"
 จัดเป็นองค์หนึ่ง, ส่วนบทว่า "สมาหิตเต
 (ตั้งมั่นโดยชอบ)" แม้นี้ จัดเป็นองค์หนึ่ง.
 เพราะเหตุที่นั่นเอง ท่านอาจารย์หมายเอา
 ความต่างไปจากวิกัปแรกแห่งวิกัปนี้ กล่าวว่า
 "จิตที่ถึงพร้อมด้วยองค์ ๘ แม้ตามประการ
ดังกล่าวนั้น" ดังนี้.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พาณิชย์

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมฉุย แซ่คู

ทศอิทธิกถาวรรณนา

๓๖๙. นิปุตตอกุญเฐนาติ สีชณนุญเฐน.
ปฏิลาภกุญเฐนาติ ปาปณนุญเฐน. ตุนติ กามิต
วตุถุ. สมิชณตตี นิปชชติ. ปพพชช อาท
กตวา ยาว ฉานมคคา อิธ เนกขมม.
อิชณตตี ปาปณียติ. ปฏิหตตี ปาฏิหาริยนติ
ยสฺมา ปฏิปกฺข หตติ อปเนติ, ตสฺมา
ปาฏิหาริย. อตุตโน ปฏิปกฺข หตตี
ปฏิหาริย เนกขมมาติ, ปฏิหาริยเมว
ปาฏิหาริย, ยถา "เวกต เวสมน" ติ จ.

พรรณนากถาว่าด้วยฤทธิ์ ๑๐ อย่าง

๓๖๙. คำว่า โดยความหมายว่าบังเกิด
คือโดยความหมายว่าสำเร็จ. คำว่า โดย
ความหมายว่าได้มา คือโดยความหมายว่า
บรรลุ. คำว่า สิ่งนั้น ได้แก่ วัตถุที่ต้องการ.
บทว่า สมิชณตตี(สำเร็จ)ได้แก่เกิดผล. จับ
ตั้งแต่การบวชเป็นต้นไป จนถึงฉานและมรรค
ชื่อว่า เนกขัมมะ ในที่นี้. บทว่า อิชณตตี
(สำเร็จ) คืออันบุคคลบรรลุ. คำว่า ชื่อว่า
ปาฏิหาริย เพราะอรรถว่านำเอาธรรม
อันเป็นปฏิปักษ์ไป ความว่า เพราะเหตุที่
นำไป คือพรากไปซึ่งธรรมอันเป็นปฏิปักษ์
ฉะนั้น จึงชื่อว่าปาฏิหาริย. คุณมีเนกขัมมะ
เป็นต้น ชื่อว่าปาฏิหาริย เพราะอรรถว่า
นำเอาธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ของตนไป,ปาฏิหาริย
นั่นเองเป็นปาฏิหาริย เหมือนอย่างคำว่า
"เวกต" และ "เวสม" เป็นต้น ฉะนั้น.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พาณิชย์

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้วย แซ่คู

อิชฌณฺเณนาติ นิปฺปชฺชนฺเณ.
อุบายสมฺปทายาติ สมฺปนฺนอุบายสุส,
 ฌายารมฺภสฺสาติ อตฺโต. อชฺฌตฺติ ผลํ เทติ?
สีลวาติ อาจารย์สีเลน สีลวา. กฺลฺยาณธมฺโมติ
 ทสฺกฺสลกมฺมปถวเสณ สุนฺทรธมฺโม.
 สีลสมฺปตฺติยา วา สีลวา ทานาทีเสสฺสฺปนฺน-
 กิริยวตฺตฺวเสณ กฺลฺยาณธมฺโม. ปณฺทิสฺสตีติ
ปญฺเจสฺสตี.

คำว่า โดยความหมายว่าสำเร็จ คือ
 โดยความหมายว่าเกิดผล. คำว่า ของความ
ถึงพร้อมแห่งอุบาย คือของอุบายอันถึงพร้อม,
 ความว่าของการปรารถนาคือด้วยความรู้. คำว่า
 (พระอรหันตมรรคชื่อว่าอิทธิ เพราะอรธว่า)
สำเร็จ คือให้ผล. คำว่า เป็นผู้มีศีล คือ
เป็นผู้มีศีล ด้วยอาจารย์ศีล. คำว่า เป็นผู้มี
กัลยาณธรรม คือเป็นผู้มีธรรมที่ค้ำจาม ด้วย
 สามารถแห่งกุศลกรรมบถ. ๑๐. อีกอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ก็ด้วยความถึงพร้อมแห่งศีล
 ชื่อว่าเป็นผู้มีกัลยาณธรรม ก็ด้วยสามารถแห่ง
 บุญกิริยาวัตรที่เหลื่อมมีทานเป็นต้น. บทว่า
ปณฺทิสฺสตี แปลว่าจักปรารถนา.

อิชฌณฺตฺติ วชฺฌณฺตฺติ, อุกกัสมิ ปาปณฺตฺติ
 อตฺโต. สาคิสฺสา นิปฺปชฺชนฺปฏิลาภสีชฌณฺพุทฺธิ-
 อตฺเต ทิ อธิธิ วุตฺตา. สา ทสฺวีธาติ
 สหฺพา อธิธิโย อาเนตฺวา อตฺตฺตฺวารวเสณ

บทว่า อิชฌณฺติ แปลว่าเจริญ, ความว่า
 ถึงความสูงส่ง. จริ่งอยู่ ท่านกล่าวถึงอิทธิ
 ในความหมายว่าบังเกิด(หรือให้ผล) ได้มา
 ทำให้สำเร็จ และเป็นเหตุเจริญได้เป็น

๑ ฉ. ปลเวติ.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พาณิชย์
 ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

วิสุทธิธรรมคัมภีร์ ป.ท. ๕-๑๕

อิธธาธิปเปตัง อิทธิ ทสเสตัง วุตตัง. อย่างดียิ่ง. คำว่า อิทธิ^๕นั้นมี ๑๐ อย่าง ท่าน
 พุทฺธวาทีกสฺส อธิฏฺฐานัง อธิฏฺฐานัง เอติสฺสา กล่าวไว้ เพื่อแสดงอิทธิที่ประสงค์ในที่นี้ โดย
 อตฺถิติ อธิฏฺฐานา. วิวัธฺ รุปนินฺมมานสงฺขาคํ เกี่ยวกับการนำเอาอิทธิทั้งหมด มายก
 วิกุพฺพนํ เอติสฺสา อตฺถิติ วิกุพฺพนา. ความหมาย. อิทธิ(ฤทธิ์) ชื่อว่า อธิฏฺฐานา
มโนมยาติ ฌานมเนน นินฺพตฺตภาวโต เพราะอรรถว่ามีอธิฐาน คือความตั้งใจให้
 มโนมยา. ฌานสฺส วิบุผาโร เวคายิตตตํ ตนเป็นหลายคนเป็นต้น. ชื่อว่า วิกุพฺพนา
 เอติสฺสา อตฺถิติ ฌานวิบุผารา. อริยานํ เพราะอรรถว่ามีวิกุพฺพะ (การทำเป็น
 อยฺนติ อริยา. ยโต กุโตจิ กมฺมวิปากโต ต่าง ๆ) กล่าวคือการเนรมิตรูปมีประการ
 ชาตา อิทธิ กมฺมวิปากชา. สาคิสฺสยฺปนฺน- ต่าง ๆ. บทว่า มโนมยา คือชื่อว่า สำเร็จ
 นินฺพตฺตา อิทธิ ปนฺนวโต อิทธิ. กมฺมวิปากชา ด้วยจิต เพราะความที่บังเกิดด้วยฌานจิต.
 อิทธิ ชาตีโต ปญฺจาย โหติ, อิตฺรา ยทา ชื่อว่า ฌานวิบุผารา เพราะอรรถว่า
 ตทา ปุณฺณาย วิปฺจุจกาเลติ เอวํ วา มีความแผ่ไป คือความเป็นไปด้วยกำลัง
 อิมาสํ วิเสโส เวทิตฺตพฺโพ. อาถพฺพณวิชฺชา- แห่งฌาน. ชื่อว่า อริยา เพราะอรรถว่า
 ภินินฺพตฺตา วิชฺชามยา. สมฺมาปโยโค เป็นของพระอริยมุคคัลทั้งหลาย. อิทธิ
 อูปายปโยโค ฌายารมฺภโก. ที่เกิดจากวิบากของกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง
 ชื่อว่า กมฺมวิปากชา. อิทธิที่บังเกิดเพราะ
 บุญที่คล้ายยิ่ง ชื่อว่า ปนฺนวโตอิทธิ. อีกอย่าง-
 หนึ่ง พึงทราบความต่างกันแห่งอิทธิ ๒ อย่าง
 เหล่านี้ อย่างนี้ว่า กมฺมวิปากชาอิทธิ มี

^๕ ฉ. วิปฺจุจกาเลติ.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พาณิชย์

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธยุ่ง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

ตั้งแต่เกิด. อิทธิอันนี้ (ปญฺญวโถอิทธิ)มีใน
เวลาที่ฌเฬลควิบาก ดังนี้เกิด. อิทธิที่
บังเกิดเพราะอาถรรพณวิชชา ชื่อว่า วิชชา-
มยา. ชื่อว่า ความประกอบชอบ ได้แก่ความ
ประกอบด้วยอุบาย คือปรารภด้วยความรู้.

๓๖๐. ปกติยา เอโกติ สภาเวน
เอโก. พุกนฺติ พุก. เตน อคฺคหิตปริจฺเจทํ
อธิจฺจาทพฺพสฺส อเนกภาวํ ทสฺเสตฺวา ปฺน
ปริจฺเจทโต ทสฺเสตฺถ "สํ ตฺวา"ติอาทึ
วฺจตฺ. อาวชฺชตีติ ปริกมฺมสงฺขาเตน
อาโกเคน อาภุชฺตี ภาวีรูปเ เตน^๑
ปริกมฺมมนสิกาเรน มนสิโรติ. ณาณเณ
อธิจฺจาสตีติ ตถา ปริกมฺมํ กตฺวา
อภิณฺณาณาณเณ ยถาธิปฺเปเต พุกเ
อธิจฺจาสตีติ^๒ อธิจฺจานจิตฺเตน สเหว
พุกาวาปตฺติโต พุกาวาปาทกํ อิทธิวิธณานิ
ปวตฺเตนโต จ ตถา อธิจฺจาสตีติ วฺจจติ.

๓๖๐. คำว่า เป็นคนเดียวตามปกติ
คือเป็นคนเดียวตามสภาวะ. บทว่า พุก
แปลว่าเป็นหลายคน. ท่านอาจารย์ศรีนแสดง
ความเป็นหลายคนแห่งบุคคลที่พึงอธิษฐาน อัน
มิได้ถือเอาการกำหนดจำนวนไว้ ด้วยบทว่า
พุก นั้นแล้ว ประสงค์แสดงโดยการกำหนด
จำนวนอีก จึงกล่าววว่า "เป็น ๑๐๐ คนข้าง"
ดังนี้เป็นต้น. คำว่า นิก คือคำนึง ด้วยการ
คำนึง ที่เรียกว่าปริกรรม คือทำไว้ในใจ
ด้วยปริกรรมมนสิการในรูปที่ทำให้เกิด (ที่
เนรมิต)นั้น. คำว่า อธิษฐานด้วยญาณ คือ
ทำปริกรรมไว้อย่างนั้นแล้ว ก็ตั้งใจให้เป็น

^๑ ม. ภาวียุเปเตน.

^๒ ฉ. อธิจฺจาสตี.

คุณอนงค์ อัครพงษ์พาณิชย์

ขออุทิศส่วนกุศลให้ นายยุทธหุง แซ่เฮ้ง และนางกิมล้อย แซ่คู

เสเสสปี เอเสว นโย. เอวนติ ปการภูโจ
เอว-สทโท, เตน สพพมิ อธิฐานนุการ
 สงกนุหาคี. อธิฐานวเสนาติ "ณาณ
 อธิฐานตี"ติ^๑ เอว วุตตอธิฐานวเส
 นิปนุนตตา.

หลายคนตามที่ประสงค์ ด้วยอภิญญาญาณ,
 ความว่า เมื่อทำอิทธิวิธญาณอันให้ถึงความ
 เป็นหลายคน โดยการให้ถึงความเป็นหลาย-
 คนได้ให้ เป็นไปพร้อมกับจิตที่อธิษฐานนั้น เทียว
 ก็กล่าวได้ว่า อธิษฐานไว้โดยประการนั้น.
 แม้ในญาณที่เหลือก็มีนัยนี้. เอว-สทในคำว่า
เอว (ฤทธิ์ที่ท่านจำแนกไว้อย่างนี้)มีธรรมดาว่า
 ประการ, ด้วยเอว-สทนั้น ท่านรวมเอา
 ประการที่อธิษฐานแม่ทั้งปวง. คำว่า ด้วย
อำนาจการอธิษฐาน คือเพราะบังเกิดด้วย
 อำนาจการอธิษฐาน ที่ได้กล่าวแล้วอย่างนี้ว่า
 "อธิษฐานด้วยญาณ".

๓๗๑. ปกติวณฺณติ ปกตีสณฺจัน
 อุตฺตโน ปากติกรูป. ปกติวณฺณวิชนวการ-
วเสนาติ อุตฺตโน ปกติวณฺณวิชนนุพพกสฺส
 กุมารกวนฺณาทีวณฺณวการสฺส วเสน.

๓๗๑. บทว่า ปกติวณฺ ได้แก่สัณฐาน
 ปกติ คือรูปร่างตามปกติของตน. คำว่า ด้วย
อำนาจการละรูปร่างปกติ และเปลี่ยนแปลง
รูปร่าง คือด้วยอำนาจการเปลี่ยนแปลง
 รูปร่าง เป็นรูปร่างกุมารเป็นต้น อันมีการละ
 รูปร่างปกติของตนเป็นเบื้องต้น.

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๕๒.

๓๗๒. อิมมหา กายาติ ปจฺจกฺขภาเว
 "อิมมหา"ติ วุตฺตา ภิกฺขุสฺส กรชกายา.
อณฺ กายนฺติ อณฺ อิทธิมย กาย. ตโต
เอว อิทธิมย รูปวณฺ ตตาย รูป. อภินฺ ยาม เนน
นิพฺ พตฺ ตตตา มโนมย. นิปฺ ผลฺ ติว เสนา ติ
นิปฺ ชฺ ชน ว เสน^๑. อภินฺ ยาม ณ สฺ ส หิ ย ถา
มโน ม โย กา โย นิปฺ ชฺ ช ติ ต ถา ป ว ต ติ
มโน ม ย ิ ท ธิ. เอ เส ว น โย เส เส ส ปิ. ย ท
เอ ว ก ถ ม ย เม ว ม โน ม ย ิ ท ธิ ติ ? ร ุ พ หิ เว เส า
เว ท ิ ท พ พ า ย ถา " ม โน ม โย อ ต ต ภา ว อ ติ ย ถา ว า " โค ส ม ณ ณ า วิ สา ณ า ท ิ ม ติ ปิ ญ เต ".
อ ถ ว า อ พ ภ น ต ร โ ต น ิ ก ข น โ ต ๒, อิ ท ิ ท ิ ม ต า
จ เอ ก น ต ส ท ิ เส อ ิม ส มี นิ ม มา เน ส ุ ป าก โ ฏ
ม น สา นิ พ พ ต ติ ต ภา ว อ ติ ย ถา สา ติ ส โย
ม โน ม ย ว อ ห า โร, น ต ถา อ ณ ณ า สุ
อ ธิ ญ จ าน วิ ก ุ พ พ น ิ ท ิ ส ุ สม ณ ณ ต ร ว น ต า สุ ติ
เว ท ิ ท พ พ ิ.

๓๗๒. คำว่า จาก กาย นี้ คือ จาก
กรช กาย ของ ภิกษุ ที่ กล่าว ถึง อยู่ ว่า "นี้"
เพราะ มี เป็น ประ จ ก ษ. คำว่า กาย อื่น คือ
กาย อื่น ซึ่ง สำเร็จ ด้วย ฤทธิ์. เพราะ เหตุ นั้น
นั้น เอง จึง ชื่อ ว่า มี รูป เพราะ ความ ที่ มี รูป
อัน สำเร็จ ด้วย ฤทธิ์. ชื่อ ว่า สำเร็จ ด้วย ใจ
เพราะ บัง เกิด ด้วย อภิน ญา จิต. บ ท ว่า
นิป ผล ติว เส น แปล ว่า ด้วย อำนาจ การ ทำ ให้
บัง เกิด. ก็ ความ เป็น ไป แห่ง อภิน ญา ญาณ
โดย ประ การ ที่ กาย อัน สำเร็จ ด้วย ใจ จะ บัง เกิด
ได้ ชื่อ ว่า มโน ม ย ิ ท ธิ. แม้ ใน การ แสดง ฤทธิ์
ที่ เหลือ ทั้ง หลาย ก็มี นั้น นี้ แหละ. ทั้ง ว่า
ถ้า หาก ว่า เป็น อย่าง นี้ ฤทธิ์ นี้จะ ชื่อ ว่า
มโน ม ย ิ ท ธิ ได้ อย่าง ไร ? พึง ทราบ ว่า ชื่อ ว่า
มโน ม ย ิ ท ธิ โดย เกี่ยว กับ เป็น คำ เรีย ก ตาม นิ ย ม
เหมือน อย่าง คำ ว่า "มโน ม โย อ ต ต ภา ว อ ติ ย ถา ว า "
(อ ัต ถา พ ที่ สำเร็จ ด้วย ใจ) " หรือ เหมือน อย่าง

^๑ ฉ. นิปผลชชนวเสณ .

^๒ ฉ. นิกขนุเต .

คำว่า "โคสมณฺญา วิสาณาติมติ ปิณฺเฑ
 (สมัญญาว่า โค ฟังรวมว่าเป็นชื่อของสัตว์
 อันมีแรดเป็นต้น)" ฉะนั้น. อีกนัยหนึ่งฟัง
 ทราบว่า บัญญัติว่า มโนมย (สำเร็จด้วยใจ)
 คีณิก(ในฤทธิ์นั้น) เพราะอรรถว่า ภาวะที่
 กายบังเกิดด้วยใจ ที่ออกมาจากภายในและ
 เป็นอันปรากฏชัดในการเนรมิตนี้ อันเหมือน
 กับท่านผู้มีฤทธิ์ ฉันทโค, จะเป็นอันปรากฏชัด
 ในฤทธิ์อย่างอื่น คือ อธิภูฐานาอิทธิและ
 วิภพนาอิทธิ อันมีสมัญญาอื่น ฉันทนั้น ก็หาไม่.

๓๑๓. ณาณปฺปตฺติโต ปฺพเพ วาติ
 อรหตฺตมคฺคณาณปฺปตฺติโต ปฺพเพ วา
 วิปัสสนากุชฺเณ, ตโตปิ วา ปฺพเพ
 อนฺติมภิกฺขุสฺส ปฏิสนฺธิคฺคหณโต ปฺฏจาย.
ปจฺฉา วา ยาว ขนฺธปรินิพฺพานา. ตฺขเณ
วา มคฺคปฺปตฺติสมเย. ณาณานฺนาวนิพฺพตฺโต
วิเสโสติ สุริยสฺสฏฺฐจิตฺตฺวาเน, สมนฺตโต จ

๓๑๓. คำว่า ในกาลก่อนแต่ความ
เป็นไปของญาณ ได้แก่ในกาลก่อนแต่ความ
 เกิดขึ้นแห่งอรัหัตมรรคญาณ คือในขณะแห่ง
 วิปัสสนา, หรือว่าในกาลก่อนแม้แต่ขณะแห่ง
 วิปัสสนานั้น จักตั้งแต่การถือเอาปฏิสนธิ แห่ง
 พระโยคีผู้เป็นอันติมภิกะ (มีภพนี้เป็นภพ
 สุดท้าย). ชื่อว่า ในภายหลังก็ดี คือ

๑ ฉ. ณาณปฺปตฺติโต.

คุณศิริชัย ศรีพลแพ้ว
 ขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ นาย เจริญ ศรีพลแพ้ว

อาโลกกรณสมคุดตา วยิ สลเสว ณาณสฺส (ในภายหลัง) จนกระทั่งถึงความปรินิพพาน
 อานุกาเวณ นิพฺพตฺโต สหฺพโส ปหาตพฺพ- แห่งชั้นธ. ชื่อว่า ในขณะนั้นก็คือ ก็คือในสมัย
 ปหาณภาเวตพฺพภาวนาปวาริปุริสฺสาโต ที่มรรคเกิดขึ้น. คำว่า คุณวิเศษที่ยังเกิด
 วิเสโส. วตฺถุณี ปน อนนฺตรียตาเวเสณ^๑ เพราะอาณภาพแห่งญาณ ให้แก่คุณวิเศษ
 อากตานิ. อนิจฺจานุสฺสนายาติ สงฺขาระ กล่าวคือการละธรรมที่ควรละ การเจริญ
 อนิจฺจโต อนุสฺสนฺตฺติยา พลววิสฺสนาย. ธรรมที่ควรเจริญและความบริบูรณ์ โดย
 อารทฺธวิสฺสนสฺส ทิ ยถาวตฺตวิสฺสนาย ประการทั้งปวง อันบังเกิดเพราะอาณภาพ
 ปวตฺตฺกฺขณเ คโต ปุพฺเพ, ปจฺฉา จ แห่งญาณนั้นนั้นแหละ คือความสามารถใน
 ปกฺกณกสมฺมสนวาเร นิจฺจสณฺณาย ปหาณฺุโจ การสร้างแสงสว่าง ในที่ที่พระอาทิตย์
 อิชฺฌติ. เอเสว นโย สหฺพตฺถ. กามิ โผล่ขึ้น, และโดยรอบด้านแห่งพระอาทิตย์
 เอตฺตกาเย สงฺเขปกถายปิ อธิปฺเปตฺตฺโก ฉะนั้น. ส่วนเรื่องราวทั้งหลาย(เกี่ยวกับท่าน
 ปกาสิโตว, วิตฺถารกถาย ปน วิญฺจตโร ผู้มีฤทธิ์) มาแล้ว โดยเกี่ยวกับภาวะที่หา
 โทศิตฺติ อาท "วิตฺถาเรน กเถตพฺพน"ติ. อันตรายมิได้. คำว่า ด้วยอนิจฺจานุสฺสนา
 คือด้วยวิสฺสนาอันมีกำลังอันตามพิจารณาเห็น
 สังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยง. จึงอยู่ สำหรับ
 พระโยคีผู้ปรารถนาวิสฺสนา ย่อมสำเร็จความ
 คือการละนิจฺจสณฺญา (ความสำคัญว่าเที่ยง)
 ได้ในวาระที่พิจารณาปกฺกณสังขาร ในขณะที่

^๑ ฉ. อนนฺตรรายตาเวเสน.

เป็นไป แห่งวิปัสสนาตามที่กล่าวแล้ว ในกาล
ก่อนแต่นั้น และในภายหลัง. ในบททั้งปวง
ก็มั่นคงแท้ละ. ท่านอาจารย์ได้ประกาศอรรถ
ที่ประสงค์ แม้ด้วยคำพูด โดยสังเขปเพียง
เท่านั้น ก็จริง, ถึงอย่างนั้นอรรถที่ประสงค์
จะเป็นอันแจ่มแจ้งกว่า ด้วยคำพูดโดยพิสดาร
เพราะเหตุนี้จึงกล่าวว่า "น่าจะกล่าว
(เรื่องของท่าน) โดยพิสดาร" ดังนี้.

คพภคตสเสวาทิ อนาคตเร สามิจนัง.
วุตตนเยนาติ "ปัจฉิมภาวิกสุสา"ติอาทินา
พากุลตุเถรวตุณฺหิ วุตตนเยน. ทารุภาริ
กตฺวาติ ทารุภาริ สกฺกฺเห กตฺวา,
อาโรเปตฺวาติ อตุโถ. โอสฺสชฺชิตฺวาติ
ฉทุเพตฺวา. สฺกฺกฺมุเลติ สกฺกฺสมิเป.
วาฬยฺกฺขานฺจรีเตติ กุรุเรหิ ยกฺุเขหิ
อนฺุวิจฺริตฺพฺเพ. ยกฺุชฺปริคฺคหิตฺตฺหิ ราชกฺหนฺคริ.

บทว่า คพภคตสเสว เป็นฉนฺุวิวิคฺติ
ในอนาทร (แปลว่า เมื่อยังอยู่ในห้อง
นั้นเดียว). คำว่า ตามนัยที่ได้กล่าวมา
คือตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว ในเรื่องของ
พระพากุลเถระ ด้วยคำว่า "ปัจฉิมภาวิกสุส
(ผู้เป็นปัจฉิมภาวิกสุตฺว)" เป็นต้น. บทว่า
ทารุภาริ กตฺวา ความว่า ทำ คือชนพื้นหนัก
ไว้ในเกวียน. คำว่า สลัก(แอก) คือทิ้งไป.
คำว่า สกฺกฺมุเล แปลว่าที่ใกล้เกวียน. คำว่า
มัยฺกฺษฺตุรฺรายพฺลฺกพฺลฺานอยู่ คือ เมื่อมัยฺกฺษฺ

๑ ฉ. พากุลตุเถร.....

กักขฬะพลุกพลาณอยู่. เป็นความจริงว่า
กรุงราชคฤหมียักษ์ครอบครองอยู่.

๓๗๔. สมาธิโตติ ปฐมชฎานาที-
สมาธิโต. บุพเพติ อุปจารชฎานกฺขณเ.
ปัจฉาติ สสมาปตฺติยา จินฺตปริยนฺเต. ตฺชฌเนติ
สมาปนฺนกฺขณเ. สมถานุกาวันิพฺพตฺโต
วิเสโสติ ตสฺมี ตสฺมี ฌาเน สสมาธิเตเชน
นิพฺพตฺโต นีวรณวิภฺขมฺภนวิตกฺกาทีสมตฺติกฺกม-
สณฺณาเวทยิตฺนโรธปริสฺสยสหนาทีโก วิเสโส.

๓๗๔. คำว่า แต่สมาธิ คือแต่สมาธิ
มีปฐมฌานเป็นต้น. คำว่า ในกาลก่อน คือ
ในขณะแห่งอุปจารฌาน. คำว่า ในภายหลัง
คือในที่สุดที่ได้สั่งสมแล้ว แห่งสมาบัติ. คำว่า
ในขณะนั้น คือในขณะที่เข้า. คำว่า คุณวิเศษ
ที่บังเกิดเพราะอาณาภาพแห่งสมถะ คือคุณ-
วิเศษมีการข่มนิวรณ์ได้ ความก้าวล่วงองค์มี
วิตกเป็นต้นได้ ความดับสัญญาและเวทนาได้
ความอดกลั้นอันตรายได้เป็นต้น ที่บังเกิด
เพราะเดชแห่งสมาธิ ในฌานนั้น ๆ.

กโปตกนฺทรายาติ เอวํนามเก
อรณฺณวิหารเ. ชฺฎหาย รตฺติยาติ
จนฺทาโลกวตฺติยา รตฺติยา. นโวโรปิเตหิ
เกเสหิ อิตฺถมฺภุตลกฺขณเ กรณฺวจฺนํ. ยสฺสาติ
ปหารสฺส. ตสฺสาติ ยกฺขสฺส. ชิปฺปนินฺสนฺติ-
ภาวสฺส อุกฺกัสมฺคตฺตฺตา เถโร ตสฺมี ปหรนฺเต
เอว สสมาปตฺติ สสมาปชฺชิตฺติ อาท "ปหรณสมเย

บทว่า กโปตกนฺทราย คือในวิหารป่า
ที่มีชื่ออย่างนี้. คำว่า ในคืนเดือนหงาย
คือในคืนที่มีแสงจันทร์. บทว่า นโวโรปิเตหิ
เกเสหิ เป็นตติยาวิภคฺติ ในอิตถมฺภุตลกฺษณะ
(แปลว่า มีผมปลงใหม่ ๆ). บทว่า ยสฺส
ได้แก่ ปหารสฺส(การทูปตี). บทว่า ตสฺส
ได้แก่ ยกฺขสฺส(ยักษ์). เมื่อยกฺษณั้น กำลัง

สมาบัติ อปเปสี^๑ติ. ปาฬิยํ ปน "นินฺนุโน ทํารายอยู่นั้นเทียว พระเถระก็เข้าสมาบัติ
 โหติ อณฺตรํ สมาริ สฺมาปชฺชิตฺวา"^๑ติ วุตฺตํ. เพราะความเป็นขีปนินฺนุติ (เข้าฌานได้
 อิมํ ปน เถรา สฺมาปตฺติโต วุฏฺฐานสมกาลํ จับพลัน) ถึงความสูงส่งแล้ว เพราะเหตุนั้น
 เตน ปหาโร ทินฺนุติ วทฺตติ. ท่านจึงกล่าวว่า "ในสมัยที่ยกทัพตีเอา
พระเถระเข้าสมาบัติแนบแน่นอยู่" ดังนี้.
 ส่วนในพระบาลี กล่าวไว้ว่า "นินฺนุโน โหติ
 อณฺตรํ สมาริ สฺมาปชฺชิตฺวา (พระเถระ
 นั่งเข้าสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่)". ส่วน
 พระเถระทั้งหลายเหล่านั้นกล่าวว่า ยกขึ้น
 ให้การทบทวน ในเวลาพร้อมกับเวลาที่ท่าน
 ออกสมาบัติดังนี้.

สณฺชีวเถรฺนติ กกุสนฺธสฺส ภควโต คำว่า ท่านสณฺชีวเถระ ท่านอาจารย์
 ทฺตฺติยํ อคฺคสาวกํ มหาเถรํ สนฺธายาท. โส กล่าวหมายเอาพระมหาเถระผู้เป็นพระอัคร-
 ทิ อายสฺมา อรณฺดาทีสุ ยตฺถ กตฺถจิ สาวกองค์ที่ ๒ ของพระผู้มีพระภาคกกุสนฺธะ.
 นินฺนุโน อปฺปกสิเรเนว นโรธํ สฺมาปชฺชติ, จึงอยู่ ท่านพระสณฺชีวเถระนั้น นั่งอยู่
 ตสฺมา เอกทิวสํ อณฺตรสฺมิ รุกฺขมุเล ณ สถานที่มีป่าเป็นต้นแห่งใดแห่งหนึ่ง เข้า
 นโรธํ สฺมาปชฺชติ, ตํ สนฺธาย วุตฺตํ นโรธได้โดยไม่ยากเลย, เพราะฉะนั้น

^๑ พ. ๖. ๒๕/๑๓๑.

"นิโรธสมาปนฺน"ติอาทิ. จีวเร อัสมุตฺตมฺปิ
 น ฌายิตฺถ, สรีเร กา กถา. เตเนว
 ทิ เถโร "สณฺขีโว"เตวว ปณฺณายิตฺถ.
อยมสฺสสาติ อสฺส อายสมฺโตะ สณฺขีวเถรสฺส
 โย นิโรธสมาปตฺตียํ อคฺคิปริสฺสยาภาโว,
 อยํ สมာธิวิปฺพาราอิทฺธิติ โยชนา. กถํ
 ปน นิโรธสมาปตฺตียํ สมာธิวิปฺพารสมฺภโวติ
 อาท "อนุปฺพ ๆเปฯ นิพฺพตฺตา"ติ.

ในวันหนึ่ง ท่านจึงเข้านิโรธอยู่ที่โคนต้นไม้
 ต้นใดต้นหนึ่ง, ท่านอาจารย์ทนายเอาความ
 ชื่อนั้น จึงกล่าวว่า "กำลังเข้านิโรธอยู่"
 ดังนี้เป็นต้น. โฟมิได้ไหม้แม้เพียงเส้นด้าย
 ที่จีวร, ที่สรีระจะต้องมีคำพูดอะไรกันแล้ว.
 ก็เพราะเหตุเช่นนั้นแหละ คนทั้งหลายจึงได้
 รู้จักท่าน(โดยชื่อ)ว่า "สณฺขีวะ" นั้นเทียว.
 บทว่า อยมสฺส ประกอบความว่า ความไม่มี
 อันตรายคือไฟใด ในเวลาเข้านิโรธแห่ง
 ท่านพระสณฺขีวะนั้น, นี้ชื่อว่าสมာธิวิปฺพารา-
 อิทธิ. ท่านอาจารย์ทำไว้ในใจว่า ก็แต่ว่า
 จะมีอันเกิดความแผ่วไปแห่งสมาธิ ในนิโรธ-
 สมาบัติได้อย่างไร ดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า
"ที่บังเกิดเพราะ ๆลฯ แห่งอนุปฺพสมมาบัติ
ของท่าน" ดังนี้.

ปจฺม สปีตภณฺตทกฺสฺสาติ สพฺพปจฺม
 สปีตภณฺตทกฺสฺส. ตณฺหิ กถณกาเล สพฺพปจฺฉิมํ
 คยฺหติ. กาสปริจฺเจทวเสนาติ "เอตฺตเก
 กาเล คเต วุฏฺฐหิสฺสสามิ"ติ สมมาปตฺติโต

คำว่า สิ่งของที่วางไว้ก่อน คือสิ่งของ
 ที่วางไว้ก่อนสิ่งของทั้งหมด. ก็สิ่งของใน
 เวลาที่พวกโจรจะหยิบฉวยไป ย่อมหยิบฉวย
 ไปทีหลังสิ่งของทั้งหมด. คำว่า ตามที่ได้

บุพเพ กตกาลปริจฺเจทวเสน. ภิกขา กำหนดกาลไว้ คือตามที่ได้ทำกำหนดกาลไว้
วิวิสูติ รตฺตฺนุทธกาเร รูปทสฺสเนน "ปีศาจ ก่อนแต่การเข้า ว่า "เมื่อถึงกาลเท่านั้น เรา
อุฏฺฐหตี"ติ มณฺณมานา, เอตฺตเกหิ นาม จักออก" ดังนี้. คำว่า กักลวรวงษ์ คือ
ภตฺตเกหิ อชฺโณตฺตโฏ นิพฺพิกาโร, "อโ เพราะเห็นรูปในความมืดแห่งราตรี พวกโจร
มหานุกาโว อโ วิเวกวาสี"ติ จ จึงสำคัญว่า "ปีศาจ จะลุกขึ้นมา", พระ-
เถรคเตน ปสาเทน. เถระถูกสิ่งของ(มาก)ถึงเท่านั้นทั้บถมแล้ว ก็
ยังหาความผิดแปลกมิได้, จึงบวชด้วยความ
เลื่อมใสอันเป็นไปในพระเถระ ว่า "โอ
ท่านเป็นผู้มีอำนาจมาก และว่า โอ ท่าน
เป็นผู้อยู่วิเวก" ดังนี้.

ตตฺตเตลฺลภาหฺนตี อาชาเรสีเสน บทว่า ตตฺตเตลฺลภาหฺ ท่านกล่าวถึง
อาเชยฺยมาท, กฺภาเท ตตฺตี เตลฺ สิ่งที่ถูกรองรับ(คือน้ำมัน)ไว้ โดยสิ่งที่รองรับ
กฺภาเทน อาสีณจตี อธิปฺปาโย. วิวฺภูฏฺมานนฺตี (คือกระทะ)เป็นสำคัญ, อธิบายว่า รคน้ำมัน
กตฺถจปี อลกฺคนวเสน ภสฺสนฺตี. เคือคในกระทะ คือใช้กระทะรด. คำว่า
กลิ่งตกไป คือตกไปโดยเกี่ยวกับไม้คคอยู่ในที่
แม่สีกแห่งหนึ่ง.

สปริวาราคี ปณฺจหิ อิติติสฺเตหิ คำว่า พร้อมทั้งบริวาร คือพร้อมกับ
สปริวาร. ราชานํ เมตฺตตาย ผริตี บริวาร ด้วยหญิง ๕๐๐ คน. คำว่า ทรงแผ่
โอทิสฺสกเมตฺตาสมาปตฺติยา ราชานํ ผฺลี. เมตฺตาไปยังพระราชา คือทรงแผ่ไปยัง

คุณบุญสย พรหมแก้ว

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ชิปิ ตุน ติ วิ ช ณ ิ ค ุ. โ โร เป ต น ติ สร สน น า ห
ป ร ิ ส ห ร ิ ค ุ.

พระราชา ด้วยโอทิสสกเมตตาสมาบัติ
(เมตตาสมาบัติที่แผ่ไป โดยเจาะจงบุคคล).
บทว่า ชิปิ ค ุ แก่เป็น วิ ช ณ ิ ค ุ. คำว่า ว า ง
(คันธนู) คือเปลืองฝึกใส่ลูกศร.

๓๗๕. ป ร ิ ก ุ ล า ท ิ ส ุ ติ อ น ิ ก ุ จ า ท ิ ส ุ.
อ น ิ ก ุ จ น ท ิ ป ร ิ ก ุ ล ั ม น ุ ณ ณ ม ปิ " ป ร ิ ก ุ ส น ุ ติ ว ุ จ จ ติ , อ า ท ิ ส ท เ ท น อ บ ป ร ิ ก ุ ล า ท ิ ส ง ค ณ ห า ติ . ต ต ถ า ติ ป ร ิ ก ุ ล า ร ม ม ณ เ .
อ ุ ป ก ุ ช โก ติ ฉ พ ัง ค ุ ป ก ุ ช า ย อ ุ ป ก ุ ช โก .
ต ต ถ า ติ ป ร ิ ก ุ ล า ป ร ิ ก ุ ล ภ เอ ท ว ต ถ ุ ส ม ิ .
ส โ ติ ส ติ เว ป ุ ล ล ป ต ติ ย า ส ติ ม า .
ส ม ป ช า น อ ติ ป ณ ณ า เว ป ุ ล ล ป ต ติ ย า
ส ม ป ช า น ก า ร ิ . อ ย น ติ อ ย ม ิ ป ร ิ ก ุ ล า ท ิ ว ต ถ ุ ส อ บ ป ร ิ ก ุ ล ส ณ ณ ิ ว ิ ห า ร า ท ิ ก า ช ี ณ า ส ว า น อ ค ุ ค ม ค ุ ค า ธ ิ ก ม ส ิ ท ุ ธา จ ิ ต ติ ส ุ ส ร ิ ย ธา . เต น า ห " เจ โ ท ว ส ิ ป ต ต า น " ฯ ป ฯ ว ุ จ จ ติ " ติ .

๓๗๕. คำว่า ใน ส ิ ง ที่ เป็น ป ร ิ ก ุ ล เป็น ค ั น คือ ใน ส ิ ง ที่ ไม่ น ่า ป ร า ร า ธ น า เป็น ค ั น . ก็ ส ิ ง ที่ ไม่ น ่า ป ร า ร า ธ น า ท ่าน ร ี ย ก ว ่า ป ร ิ ก ุ ล , แม้ ส ิ ง ที่ ไม่ พ ิ ง ใจ ก็ ร ี ย ก ว ่า " ส ิ ง ที่ เป็น ป ร ิ ก ุ ล " , ด้วย อ า ท ิ ศ ัพ ท (ที่ แปล ว ่า เป็น ค ั น) ท ่าน ร ว ม เอา ส ิ ง ที่ ไม่ เป็น ป ร ิ ก ุ ล เป็น ค ั น ไว้ . บท ว่า ต ต ถ ได้ แก่ ใน อา ร ม ณ ที่ เป็น ป ร ิ ก ุ ล . คำ ว ่า เป็น ผู้ ว า ง เฉ ย คือ เป็น ผู้ ว า ง เฉ ย ด้วย ฉ พ ัง ค ุ เบ ก ช (ความ ว า ง เฉ ย มี อง ค ์ ๖) . บท ว่า ต ต ถ คือ ใน ว ั ต ถ มี ประ ภ เอ ท เป็น ป ร ิ ก ุ ล และ ไม่ เป็น ป ร ิ ก ุ ล . คำ ว ่า มี ส ติ คือ เป็น ผู้ มี ส ติ เหตุ เพราะ การ ถึง ความ ไ พ ุ ญ ล ย์ แห่ง ส ติ . คำ ว ่า มี ส ัม ป ช ั ณ ุ ย ะ คือ เป็น ผู้ มี ป ก ติ ก ร ะ ท ำ ส ัม ป ช ั ณ ุ ย ะ เหตุ เพราะ การ ถึง ความ ไ พ ุ ญ ล ย์ แห่ง ป ณ ุ ย า . บท ว่า อ ย ได้ แก่ ความ เป็น อิ ส ระ แห่ง จิต

คุณสมพร ศรีแก้ว เกิด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อันสำเร็จ เพราะการบรรลุพระอรหัตตมรรค
แห่งพระขีณาสพทั้งหลาย อันมีความสำคัญใน
วัตถุที่เป็นปฏิกุลเป็นต้น ว่าไม่เป็นปฏิกุล
เป็นวิหารธรรมเป็นต้น นี้. เพราะเหตุนี้
ท่านจึงกล่าวว่า "ก็ภาวะนี้ ท่านเรียกว่า
ฯลฯ ผู้บรรลุเจโตวสี" ดังนี้.

อนิฏฺเฐ วตฺตสฺมี สตฺตสฺสณฺณิตฺเต พึงประกอบคำพูดว่า เมื่อกระทำการ
เมตตาพรรณ ว่า ธาตุโส ปจฺจเวกฺขณาย แม่เมตตา ในวัตถุที่ไม่น่าปรารธนา ที่รู้กันว่า
ธาคฺคฺมนสิการ ว่า คุฎาทีเก ธาคฺคฺมนสิการ เป็นสัตว์ หรือการใส่ใจธาตุ คือการใส่ใจ
กโรนฺโตติ โยเชตพฺพ. อุปปฏิกุลสฺสณฺณิ ธาตุในวัตถุมีคุณเป็นต้น โดยการพิจารณาว่า
วิหฺรตีติ หิตฺเตสฺสิตาย, ฐมฺมสฺสภาวจฺินฺตนาถ จ เป็นธาตุ. คำว่า ย่อมเป็นผู้สำคัญว่าไม่เป็น
น ปฏิกุลสฺสณฺณิ หุตฺวา อิริยาบถวิหาเรน ปฏิกุลอยู่ได้ คือไม่เป็นผู้สำคัญว่าเป็นปฏิกุล
วิหฺรตี. อิฏฺเฐ วตฺตสฺมี ฌาติมิตฺตาทีก. อยู่ด้วยอิริยาบถวิหารได้ เพราะความเป็นผู้
เกสาทีสุ อสฺสุจิโกฏฺฐาสมตฺตเมวาทิ อสุภพรรณ แสวงหาประโยชน์, และเพราะความคิดว่า
วา อสุภมนสิการ วา. ตตฺถ รูปฐมฺมชาตํ เป็นเพียงสภาวธรรม. ในวัตถุที่นำปรารธนา
อนิจฺจนฺติ อาทิกฺกุโจะ อิติ-สฺทฺโท, ตสฺมา คือ ในญาติและมิตร เป็นต้น. กระทำการ
อนิจฺจทุกฺขานตฺตา วิปริณามธฺมมาติ^๑ มนสิการ แม้ไปว่าไม่งาม หรือ ทำความใส่ใจว่า
วา กโรนฺโตติ โยชนา. ปฏิกุลปฏิกุลเสฐติ ไม่งาม ว่า บรรดาส่วนทั้งหลายมีผมเป็นต้น

^๑ ฉ. อนิจฺจทุกฺขานตฺตวิปริณามธฺมโมติ.

อัญจนานัญจัน วิทญฺญิ เอกชฺฌิ กเหตุวา เพียงส่วนที่ไม่สะอาดเท่านั้น. บรรคาคำ
 วทติ. เอส นโย อิตรคฺค. ยํ วา สตฺตํ เเหล่านั้น อิติ-ศัพท์ในคำว่า รูปธรรมไม่เที่ยง
 ปจฺมํ ปฏิภูลโต อฺปฺปฏิสฺตเมว ปจฺฉา มีอรรถว่าเป็นคั้น, เพราะเหตุคั้น จึงมีวาจา
 อฺปฺปฏิภูลโต อฺปฺติภูจฺติ, ฌจฺจ อฺปฺปฏิภูลโต ประกอบความว่า กระทำมฺลสิการว่า
 อฺปฺปฏิสฺตเมว ปจฺฉา ปฏิภูลโต อฺปฺติภูจฺติ, รูปธรรมมีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็น
 ตทฺทเยปิ ชีณาสโว สจฺเจ อากงฺขติ, ฌคฺคตา มีความแปรปรวนไป เป็นธรรมคา.
 วุตฺตนเยน อฺปฺปฏิภูลสฺสณฺณิ วา วิทเรยฺย, คำว่า ในวัตถุที่เป็นปฏิภูลและที่ไม่เป็นปฏิภูล
 ปฏิภูลสฺสณฺณิ วาติ อยมริยฺยิตฺติ วุตฺตา. ท่านกล่าวถึงวัตถุที่น่าปรารธนา และที่ไม่น่า
 ปรารธนาไว้ กราวเดียวกัน. ในบทที่เหลือ
 ก็มีคั้นนี้. อีกอย่างหนึ่ง วัตถุใด ที่แรกปรากฏ
 ว่าเป็นปฏิภูลแก่สัตว์ทั้งหลายแล้ว เทียว ใน
 ภายหลังกลับปรากฏว่าไม่เป็นปฏิภูล, และ
 วัตถุใด ปรากฏว่าไม่เป็นปฏิภูลแล้ว เทียว ใน
 ภายหลังกลับปรากฏว่าเป็นปฏิภูล, ถ้าหากว่า
 พระชีณาสพระสงคฺวัตถุ (ที่มีอาการ) ทั้ง ๒
 อย่างคั้น, ก็จะพึงเป็นผู้สำคัญว่าไม่เป็นปฏิภูล
 อยู่บ้าง, เป็นผู้สำคัญว่าเป็นปฏิภูลอยู่บ้าง
 ตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว ฤทธิคังกล่าวมากระ
 นี้ เรียกว่าอริยาอิตฺติ.

คุณบังอร ชีวะสิทธิ์

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมคัมภีร์ภา.บ.พ.๔-๑๖

จกขนา รูป ทัสวาติ การณวเสน .
 "จกขุ"ติ ลทุทโวหาเรน รูปทสฺสนสมตฺเถน
 จกขุวิญญาณเณ, จกขนา วา การณญฺเตน
 วา ทวารญฺเตน วา รูปํ ปสฺสตีวา. เนว
สุมโน โทตีติ เกหสิตโสมนสฺสสฺสายํ
 ปฏิกุเชโป, น เนกขมฺมปกฺขิกาย กิริยา-
 โสมนสฺสเวทนา. ฉฝงฺคฺเปกฺขนฺตี
 อัญญาณิฏฺฐฉฬารมฺมณาปาเถ^๑ ปริสุทฺตฺปกฺติ-
 ภาวาวิชฺชนลกฺขณํ จสฺ ทฺวาเรสฺ ปวตฺตฺติยา
 "ฉฝงฺคฺเปกฺขา"ติ ลทฺธนามํ ตตฺตรมฺขมฺตฺตฺเปกฺขํ.
 ยถาวตฺตมฺตฺถํ ปาฬิยา สมตฺเถตฺถํ
 "ปฏิสฺมฺภิตายนุ"ติอาทิ วุตฺตํ.

คำว่า เห็นรูปด้วยตา คือเห็นรูปด้วย
 จักขุวิญญาณ ซึ่งสามารถเห็นรูปซึ่งได้โวหาร
 ว่า "จักขุ" ด้วยอำนาจแห่งเหตุ (การณ-
 โวหาร), หรือด้วยจักขุอันเป็นเหตุ หรือ
 เป็นทวาร. คำว่า ไม่เป็นผู้ค้ำใจ นี้เป็นการ
 ปฏิเสธเกหสิตโสมนัส (โสมนัสอาศัยเรือน),
 มิได้เป็นการปฏิเสธโสมนัสเวทนา อันเป็น
 กิริยา อันมีในฝ่ายแห่งเนกขัมมะ. คำว่า
ฉฝงฺคฺเปกฺขา ได้แก่ตัดตรมฺขมฺตฺตฺเปกฺขา ซึ่ง
 มีการไม่ละปกติภาวะที่บริสุทธิ์ เป็นลักษณะ
 ทางคลองแห่งอารมณ์ ๖ ที่น่าปรารถนา
 และไม่น่าปรารถนา ซึ่งได้ชื่อว่า "ฉฝงฺคฺ-
 เปกฺขา" เพราะเป็นไปในทวาร ๖. ท่าน
 อาจารย์ประสงค์จะทำเนื่อความ ที่ได้กล่าว
 แล้ว ให้หนักแน่นโดยพระบาลี จึงกล่าวว่
 "ในปฏิสฺมฺภิตามรรค" ดังนี้ เป็นต้น.

๓๗๖. ปกฺขีอาทึนฺนตี อาทิ-สทฺเทน
 เทวาทึนํ สงฺคโท. เวทาสกมฺนาทิกาทิ ปน

๓๗๖. ด้วย อาทิ-ศัพท์ในบทว่า
ปกฺขีอาทึนํ (แห่งสัตว์ทั้งหลายมีนิกเป็นต้น)

^๑ ฉ. ...ปาเถ.

อาทิ-สทฺเท จกฺขุวิสุทฺธิอาที สงฺกณฺหาติ. มีการรวมเอาสัตว์ทั้งหลาย มีเทวดาเป็นต้น.
 กุสลกมฺมนา^๑ นิพฺพตฺติคฺวาปี อุกุสล- ด้วย อาทิ-ศัพท์ ในบทว่า เวทาสกมนาทิกา
 วิปាកานฺนาเวณ สุขสมุสฺสยโต วินิปตฺติคฺตา (ฤทธิ์มีการไปในอากาศได้เป็นต้น) ท่าน
วินิปาติกานํ. ฌานนฺติ อภิญญาปฺตฺตํ ฌานํ รวมเอาจักขุวิสุทฺธิ (สายตาที่เห็นได้หมดจด)
 สุนฺธายาท. วิปัสฺสนาปี อุกุสฺสคฺตา เป็นต้น. สัตว์ชื่อว่า วินิปาติกะ เพราะแม้
 อุกุเพงคฺวาปีติสฺหิตา อากาเส ลฺงฺฆาปณฺมคฺตาปี บังเกิดด้วยกุศลกรรม ก็พลัดตกไปจาก
 โทตีติ วุตฺตํ "วิปัสฺสนํ วา"ติ. ประชุมสุข ด้วยอานุภาพแห่งอกุศลวิบาก.
 "ปจฺมกปฺปิกานฺนุ"ติ อิหิ "เอกจฺจจัน คำว่า ฌาน ท่านกล่าวหมายเอาฌานที่ถึง
 มนุสฺसानฺนุ"ติ อิมสฺส วิเสสนํ ทฺฐุสฺสพฺ. อภิญญา. แม้วิปัสสนาที่ถึงความสูงส่ง ที่เป็น
เอวมาทึนฺนติ อาทิ-สทฺเท ปุณฺพสฺมาตาทีนํ ไปกับอุพเพงคฺวาปี ก็ย่อมเป็นแม้เพียงเหตุ
 สงฺกโท ทฺฐุสฺสพฺ. ให้ลอยไปในอากาศได้ เพราะเหตุนี้ท่าน
 จึงกล่าวว่า "หรือวิปัสสนา" ดังนี้. บทว่า
ปจฺมกปฺปิกานํ นี้ ฟังเห็นว่า เป็นวิเสสนะ
 ของบทว่า "เอกจฺจจัน มนุสฺसानํ (แปลว่า
 แห่งมนุษย์บางจำพวก ครั้งปฐมกัป)".
 ด้วย อาทิ-ศัพท์ ในบทว่า เอวมาทึน (เป็นต้น
 อย่างนี้) ฟังเห็นว่ามีการรวมเอาพวก
 วินิปาติกทั้งหลายมีนางปุณฺพสฺมาตาเป็นต้น.

^๑ ฉ. กุสลกมฺเมน.

๓๗๖). เวหาสนฺติ ภูมฺมตฺถ อฺปโยค-
 วณฺ์, อจฺจนฺตสํโยเค วา. จกฺกวตฺติ หิ
 จกฺกรคณฺ์ ปฺรกฺขิตฺวา อตฺตโน ภวนฺโต
 อพฺภกฺกนฺตฺวา อากาเสเนว สีเนรุํ ปทกฺขิณฺ์
 กตฺวา สกฺลจกฺกวาฬิ อณฺุสํยายตฺติ.
อสุสพฺนธาติ อสุสพาลาเยว อสุสณฺ์
 ยวทายกา. ตถา โคพฺนธา.

๓๗๖). บทว่า เวหาสนฺติ เป็นเหตุยาวิภคฺติ
 ในอรรถแห่งสํตตมวิภคฺติ (แปลว่า ใน
 อากาศ), หรือในอจฺจนฺตสํโยเค (แปลว่า
 ตลอดอากาศ). จริงอยู่ พระเจ้าจักรพรรดิ
 ทรงกระทำจักรรัตนะไว้เบื้องหน้า เสด็จ
 เหาะขึ้นไปจากสถานที่อยู่ ของพระองค์เอง
 กระทำประทักษิณฺุ เขาสีเนรุํ ทางอากาศ
 นั้นแหละ แล้วเสด็จไปตามจักรวาลทั้งสี่
 แล. บทว่า อสุสพฺนธา ได้แก่พวกคนเลี้ยงม้า
 นั้นเอง คือพวกที่ให้ข้าวเหนียวแก่ม้าทั้ง
 หลาย. ชื่อว่า โคพฺนธา ก็โดยนัยเดียวกัน
 นั้น.

จกฺกวตฺติอาทินฺ์ ปุณฺณิหฺริยา วิตุถาริย-
 มานาย อติปฺปญฺโจ โหตฺติ ปุณฺณวโต อิหฺริ
 ลกฺขณฺโต หสฺเสนฺเตน "ปฺริปากํ คเต
 ปุณฺณสมฺภาเร อิขฺณกวิเสโส"ติ วตฺวาปิ
 โชติกาทินฺ์ ปุณฺณิหฺริ อเอกเทเสน หสฺเสตฺถ
 "เอตถ จา"ติอาทิ วุตฺถํ. ตตฺถ
สุวณฺณปพฺโตติ สพฺพสุวณฺณมโย ปพฺพโต.

เมื่อจะขยายฤทธิ์ที่บังเกิดเพราะบุญแห่ง
 บุคคลทั้งหลายมีพระเจ้าจักรพรรดิเป็นต้น ให้
 พิสดาร ก็จะมีความเนิ่นช้าเกินไป เพราะ
 เหตุนั้น ท่านอาจารย์ผู้จะแสดงปุณฺณวโตอิทธิ
 โดยลักษณะ แม้กล่าววว่า "คุณวิเศษที่สำเร็จ
 ในเพราะบุญสมภาร ที่ถึงความสุกงาม" ดังนี้
 แล้ว ประสงค์แสดงฤทธิ์ที่บังเกิดเพราะบุญ

คุณประ เสรฐ-คุณสงวน เลียบครุฑ
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ตัสส กิร กหิตกหิตฏจาเน โอิธิ น ฌณายติ. แห่งบุคคลผู้มีบุญทั้งหลาย มีโชติกเศรษฐี เอกสิตมตฺเตติ ^๑ เอตุถ กสิต^๒ นาม เป็นต้น โดยส่วนหนึ่ง จึงกล่าวว่า "ก็ใน กสนวเสน นงฺกุลสฺส คตมกฺโก. ตุมพฺ^๓ บรรดาบุคคลเหล่านั้น" ดังนี้ เป็นต้น. ในคำ นาม อापฺหํ. จุทฺทสฺ มกฺกาติ จตุทฺทสฺ เหล่านั้น คำว่า ภูเขาทอง คือภูเขาคือเป็น ทองล้วน. ทราบว่า ในที่ที่ได้ถือเอาแล้ว ถือเอาแล้ว แห่งทองนั้น ไม่ปรากฏเขตแดน (ไม่มีขอบเขต). ในบทว่า เอกสิตมตฺเต (ในสถานที่ซึ่งที่ได้ไถไวรอยเดียว)นี้ ทางที่มีรอยไถไป โดยเกี่ยวกับการไถ ชื่อว่า กสิต. ชื่อว่า ตุมพฺ^๓ ได้แก่ทะนานหนึ่ง. คำว่า ๑๔ รอยทาง คือ ๑๔ รอยทางการไถ.

๓๑๘. วิชฺชํ ปริชบปีตฺวาติ กนฺธาเร-
 วิชฺชาทิกํ อคฺคโน วิชฺชํ กตฺตฺจารํ
 ปรีวตฺเตตฺวา มนฺตฺปนฺนํ กุกฺกเมน ปถิตฺวา.^๓

๓๑๘. คำว่า ร้ายวิชชา ความว่า ร้ายวิชชา คืออุปจาระ(มนต์วิธี)ที่ได้ทำไว้ ของตนมีวิชชาอันตราย เป็นต้น ได้แก่สาธยาย ไปตามลำดับแห่งบทสาธยายมนต์.

^๑ ฉ. เอกสิตตามตฺเตติ.
^๒ ฉ. สิตา นาม.
^๓ มนฺตฺปนฺน... ปถิตฺวา.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓๗๙. สมมาปโยเคนาติ อุปาย-
 ปโยเคน, ยถา ยถิจจิตตตสึทธิ โหติ, ตถา
 ปวตติตถายารมฺเณน. ตสฺส ตสฺส กมฺมสฺสาติ^๑
 ยถาธิปฺเปตสฺส นิปฺพา เขตฺตพฺพกมฺมสฺส^๒
เอตฺถ จาติ "ตตฺถ ตตฺถ สมมาปโยคปฺจฺจยา
อิชฺฌณฺฏเจเน อิทธิ"^๓ อิมิสฺสา ทสมาย
อิทธิยา นิทฺเทเสปิ^๓ ปุริมฺปาฬิสฺสทิวาติ
สมาทิวิปฺวารอิทธิอาทึน นิทฺเทสฺสทิวา.
สฺกฺกพฺยุหาทิกฺรณฺวเสนาติ สฺกฺกพฺยุหฺจกฺกพฺยุห-
ปทฺมพฺยุหาทึน สฺวิธานฺวเสเน นิพฺพตฺตวิเสโสติ
สมฺพนฺโธ. คณฺติคณฺธพฺพาติ สิปฺปกมฺม.
สฺลลฺกตฺตกาติ เวชฺชกมฺม. อิรฺพฺเพทาทึน
คิณฺณ เวทาน.

๓๗๙. คำว่า เพราะความประกอบชอบ
 คือเพราะความประกอบด้วยอุปาย, ได้แก่
 เพราะการปรารภด้วยความรู้ซึ่งเป็นไป โดย
 ประการที่จะมีความสำเร็จประโยชน์ ตามที่
 ต้องการได้. คำว่า การงานนั้น ๑ ได้แก่
 การงานที่พึงทำให้สำเร็จได้ ตามที่ประสงค์.
 บทว่า เอตฺถ จ คือแม้ในนิเทศแห่งฤทธิ์ที่ ๑๐
 ว่า "ตตฺถ ตตฺถ สมมาปโยคปฺจฺจยา
อิชฺฌณฺฏเจเน อิทธิ" นี้. คำว่า เป็นเหมือน
พระบาสิณี เทศแห่งฤทธิ์ ชื่อก่อน ๑ คือเป็น
 เหมือนพระบาสิณี เทศแห่งฤทธิ์ ชื่อก่อน ๑ มี
 สมาทิวิปวารอิทธิเป็นต้นนั้น เทียว. คำว่า
โดยเกี่ยวกับการจักรระบบนทัฬ มีระบบนทัฬ
แบบรูป เกวียนเป็นต้น มีการเชื่อมความว่า
 ความ(สามารถ)พิเศษที่บังเกิด โดยเกี่ยวกับการ
 จักแจงกระบวนทัฬ มีระบบนทัฬแบบรูป-

^๑ ส. วมมสฺส.

^๒ ส. นิปฺพาเขตฺตมฺมสฺส.

^๓ ข. ปา. ๓๑/๖๐๑.

เกวียน กระจวนทัพแบบรูปลอร์ด กระจวนทัพ
แบบรูปคอกปทุมเป็นต้น. การนับและการเล่น
ดนตรีเป็นต้น ชื่อว่า ศิลปะกรรม. การรักษา
บาดแผลเป็นต้น ชื่อว่า เวชกรรม. เวท ๓
มีอิริเวทเป็นต้น ชื่อว่า ไตรเพท.

"เอโกปี หุคฺวา พหุธา โทตี"^๑ติอาทีนา
อธิฏฺจนาธิธิยา เอว คหิตตฺตา อาท
"อธิฏฺจนาธิธิเยว อาคตา"^๒ติ. อิมสมิ
ปนตฺเตติ อิมสมิ อภิณฺณานิสีสสงฺขาเต,
อิทธิวิธสงฺขาเต วา อตฺเต.

ท่านอาจารย์กล่าวว่า "เฉพาะ
อธิษฐานาอิทธิเท่านั้น ที่มา(ในบทว่า อิทธิ-
วิธาย นั)" ดังนี้ เพราะท่านถือเอา
อธิษฐานาอิทธิเท่านั้น ด้วยคำว่า "แม้เป็น
คนเดียว ก็เปล่งเป็นหลายคนได้" เป็นต้น.
คำว่า ก็ในความขัณฑ์ คือ ก็ในความที่กล่าว
ถึงอานิสงส์แห่งอภิณฺญา, หรือที่กล่าวถึง
อิทธิวิธะนี้.

๓๘๐. "เอกวิเชน ฌาณวตฺตุน"^๒ติอาทีสุ
โกฏฺจาสฺกุโร วิธ-สทฺโท, "วิวิธมฺปิ

๓๘๐. วิธ-ศัพท์ ในประโยคที่ว่า
"เอกวิเชน ฌาณวตฺตุน (ฌาณวตฺตุน ๖ ส่วน)"

วิสุทธิธรรมทศฎีกา บ.พ.๔-๑๖

^๑ ที. สี. ๔/๑๐๓, ๑๐๔, ม. มุ.
๑๒/๑๓๔, ลี. มหา. ๑๔/๓๖๔, ๓๖๕,
ขุ. ป. ๓๑/๑๖๓, ๕๕๑.
^๒ อภิ. วิ. ๓๕/๔๒๐.

เสนาพยุหิ ทสฺเสตี^๑ติอาทีสุ วิกฺขุญฺโจะ. เป็นต้น มีอรรถว่าโกฏฐาสะ(ส่วน), วิธ-
 ตทุภยฺมฺเปตฺถ ยุชฺชตีติ ทสฺเสนฺโต อาท สัพฺท ในประโยคที่ว่า "วิวิธมฺปิ เสนาพยุหิ
 "อิทธิวิธายาติ อิทธิโกฏฐาสาย, ทสฺเสตี (ย่อมทำให้ปรากฏเป็นกระบวนทัพ
อิทธิวิกฺขุญฺ วา^๑ติ. อิทธิ หิ อภินฺญาสุ แบบอย่างต่างๆ กันบ้าง)" เป็นต้น มีอรรถ-
 เอโก โกฏฐาสเ วุชฺชมาเนหิ เกเทหิ ว่าวิกฺขุ(แบบอย่าง). ท่านอาจารย์เมื่อจะ
 อเนกนฺเปเกทา จ. วุตฺตปฺปการวเสนาติ แสดงว่า อรรถแม้ทั้ง ๒ ย่อมใช้ได้ ในบทว่า
 วุตฺตสฺส จุทฺทสฺปการสฺส, จิตฺตปริทมนสฺส อิทธิวิธาย(เพื่ออิทธิวิธะ)นี้ จึงกล่าวว่า
 สมหาทิตตาทฺปการสฺส จ วเสน. "คำว่า เพื่ออิทธิวิธะ คือเพื่อฤทธิ์ส่วนหนึ่ง,
 "อิทธิวิธายา"ติ ตทฺตสฺส สมฺปทานวจนฺนติ หรือเพื่อฤทธิ์แบบหนึ่ง" ดังนี้. จริงอยู่ ฤทธิ์
 อาท "อิทธิวิธาริคมตฺถายา"ติ. เป็นส่วนหนึ่งในอภินญาทั้งหลาย และมี
 "กสิณารมฺมณโต อปเนตฺวา"ติ อิหิ ประเภทเป็นอเนก โดยประเภทที่กล่าวถึง
 อภินญาปาทกปริกมฺมจิตฺตานํ สมานสนฺตาทาย อยู่. คำว่า ด้วยสามารถประการที่ได้กล่าว
 วุตฺตํ, น ปริกมฺมจิตฺตสฺส กสิณารมฺมณตฺตา. แล้ว คือด้วยสามารถประการ ๑๔ และ
อิทธิวิธามฺขํ เปเสตีติ นิปฺวาเทตฺทสฺส ประการมีความตั้งมั่นโดยชอบเป็นต้น แห่ง
 อิทธิวิธสฺส อภิมุขภาเวน ปวตฺเตติ. ยถฺหิ การฝึกจิตที่ได้กล่าวแล้ว. บทว่า "อิทธิวิธาย"
 "สตี โหมี"ติอาทีนา ปริกมฺมจิตฺตสฺส นั้น เป็นคำมอบประโยชน์(จตุตถวิภักติ)
 ปวตฺตณฺ, ตเทวสฺส อภินิหรณฺ, เพราะเหตุนี้ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "เพื่อ
 อิทธิวิธามฺขเปสนนฺจ ตเถว อิทธิวิธสฺส ประโยชน์แก่การบรรลุอิทธิวิธญาณ" ดังนี้.

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๕๔๗.

ปวตฺตนโต อภินินฺนามนํ อธิ ปริกฺกมฺมจิตฺตสฺส คำว่า "พราภเสี่ยจากอารมฺมกฺกอสฺส" นี้
 อธิวิธึ อธิมุตฺตึ อาท "อธิกนฺตพฺพ" ท่านอาจารย์กล่าวไว้เพราะจิตที่เป็นบาทแห่ง
อธิโปณํ อธิปพฺภารํ กโรตี"ติ. อธิ อภิญญา(อันมีกสิณเป็นอารมฺม)และบริกรรมจิต
 ปจฺจนฺนาวนุสฺสนา สจฺฉิกิริยาปตฺติปริยาเย- มีความสืบท่อเทียบเสมอกันได้, ทาได้กล่าว
 เอวาติ ทสฺเสนฺโต "ปาปณาตีติ อตฺถ" ไว้เพราะบริกรรมจิต มีกสิณเป็นอารมฺมไม่.
 อาท. อสุสาคิ อธิวิธึสฺส. คำว่า ส่งไปเฉพาะหน้าแห่งอธิวิธึ กือ
 ทำให้เป็นไป โดยภาวะที่บ้ายหน้าตรงต่อ
 อธิวิธึที่พึงทำให้สำเร็จ. ก็การทำ
 บริกรรมจิตให้เป็นไปโดยนัยว่า "สตํ โทมิ
 (ขอเราจงเป็น ๑๐๐ คน)" เป็นต้น อันใด,
 ชื่อว่า การน้อมบริกรรมจิตนี้ไป, และการ
 ส่งไปเฉพาะหน้าแห่งอธิวิธึ ก็อันนั้น
 นั้นแหละ การทำอธิวิธึให้โน้มไป โดยการ
 ทำให้เป็นไป โดยประการนั้นนั้นแหละ เป็น
 การน้อมไปในอธิวิธึแห่งบริกรรมจิต ในที่นี้
 เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "กือทำให้
 โอนไปสู่ฤทธิที่พึงบรรลฺ ให้เง้อมไปสู่ฤทธิที่พึง
 บรรลฺ" ดังนี้. ท่านอาจารย์เมื่อจะแสดงว่า
 การได้รับและการสัมผัส จัดเป็นปริยายแห่ง
 การบรรลฺ การกระทำให้แจ้งในอธิวิธึนี้

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมคาย ณ มหาไชย

นั้นเทียบ ดังนี้ จึงกล่าวว่า "ความว่า ย่อม
บรรลุ" ดังนี้. บทว่า อัสส ได้แก่อิทธิวิธะ.

เอโกปีติ ปิ-สทโท วกขมานัน พหุภาว
อุบาทย สมปิณฑนุโจ. โส หิสส ปฎิโยคิ
"เอโกปี หุตฺวา พหุธา โทติ, พหุธา
หุตฺวา เอโก โทตี"ติ. โส จ โซ พหุภาว
นิมมิตฺวา จิตฺสฺส อนฺตราว เอกภาวูปคโม.
ยถากาสปริจฺเจห ปน สรเสเนว
เอกภาวูปคโม อิธ นาธิปเปโต
อนิหฺตนิมมานภาวโต. ตมฺปิ บุพฺเพ
กตกาสปริจฺเจทวเสน สิหฺตฺตฺตา อิหฺธา-
นฺภาโวเยวาทิ เกจि. อฺนฺจนาเนวาย
ปิ-สทโท, เอโก หุตฺวา พหุธา
พหุธา หุตฺวา เอโก โทตี ติ สมฺพฺนุโร.
อิมสฺมิ ปกฺเข "ปิ-สทโท วกขมานัน เอกภาว
อุบาทย สมปิณฑนุโจ"ติ วตฺวา "โส
หิตฺวา สพฺพ ยถารห วตฺตพฺพ.
พหุภาวนิมมานเน ปโยชน ทสฺเสตฺถ "พหุ
สนฺติ เก"ติ วตฺต. ตตฺถ พหุ สนฺติ เก ติ

ปิ-ศัพท์ ในบทว่า เอโกปี (แม้เป็น
คนเดียว) มีอรรถว่ารวบรวม เล็งเอาความ
(แปลง)เป็นหลายคนที่กำลังจะกล่าวถึง. ก็
ปิ-ศัพท์ แห่งบทนี้ เป็นปฏิโยคิ(ประกอบแต่
ละบท)อย่างนี้ว่า "เอโกปี หุตฺวา พหุธา
โทติ (แม้เป็นคนเดียวก็แปลงเป็นหลายคน
ได้), พหุธา หุตฺวา เอโก โทติ (แม้เป็น
หลายคนก็แปลงเป็นคนเดียวได้)" ดังนี้. ก็แล
พระโยคินั้น ครั้นเนรมิตความเป็นหลายคน
แล้ว เมื่อดำรงอยู่ ก็มีการเข้าถึงความเป็น
คนเดียวในระหว่างที่เดียว. แต่ว่าการ
เข้าถึงความเป็นคนเดียว ตามสภาพของตน
ตามกำหนดกาล ท่านมิได้ประสงค์เอาใน
อิทธิวิธะนี้ เพราะความที่ไม่ใช่เป็นการ
เนรมิตแห่งฤทธิ์. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า
แม้ชื่อนั้นก็จัดว่าเป็นอำนาจแห่งฤทธิ์เหมือน-
กัน เพราะสำเร็จเกี่ยวเนื่องกับกำหนดกาล

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมาศ ฌ มหาไชย

อตุตนา นิमितานํ พุทฺถํ สมีเป, เตหิ ที่ได้ทำไว้ก่อน ดังนี้. ปิ-ศัพท์ ประกอบไว้
 ปริวาริโตว หุตฺวาติ อธิปายโย. วา-สทฺโท ในฐานะ(ผิดที่), เชื่อมความว่า เอโก
 อตุตฺตวิกปฺปญฺโส, เตน "ธมฺมํ วา หุตฺวา พุทฺธาปิ โหติ (เป็นคนเดียว ก็แปลง
 กเถตุกาโม"ติ เอวมาหิ สงฺคยฺหติ. แม้เป็นหลายคนได้), พุทฺธา หุตฺวา เอโกปิ
"ฉาณณ อธิฏฺฐหนฺโต เอว โหติ"ติ โหติ (เป็นหลายคนก็แปลงแม้เป็นคนเดียว
 อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตฺตพฺพํ. ได้) ดังนี้. ในฝ่ายนี้จะกล่าวว่ "ปิ-ศัพท์
 มีอรรถว่ารวบรวม เล็งเอาความ(แปลง)
 เป็นคนเดียวที่กล่าวถึงอยู่" แล้วกล่าว
 (อธิบาย)คำทั้งหมดมีว่า "โส หิ" เป็นต้น
 ไปตามสมควร. ท่านอาจารย์ประสงค์แสดง
 ประโยชน์ในการเนรมิต ความเป็นหลายคน
 จึงกล่าวว่า "ในที่โกสิภิกษุหลายรูป" ดังนี้
 เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำว่า ในที่โกสิภิกษุ
หลายรูป คือในที่โกสิภิกษุหลายรูปที่ตน
 เนรมิต, อธิบายว่าเป็นผู้ที่ภิกษุเนรมิตเหล่านี้นั้น
 แวดล้อมนั้นเดียว. วา-ศัพท์ มีอรรถว่า
 วิกป(หมายเอา)ความต้องการที่ยังมิได้กล่าว
 ไว้, ด้วย วา-ศัพท์นั้น ย่อมรวมเอาความ
 ต้องการ มีอย่างนี้ว่า "เป็นผู้ใคร่จะกล่าว
 ธรรมก็ดี" ดังนี้ เป็นต้น. ฟังนำบทมาเชื่อม

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมาศ ณ มหาไชย

กันว่า "ณาณ อิฏฺฐนโต เอว โทธิ
(อิฐฐานด้วยญาณอยู่ก็ย่อมเป็นอย่างนี้ได้)".

๓๘๑. ภาวติ เอตถ อิทธิติ ภูมิโย
ณานานิ. เอตฺถาติ จ เหตุมฺหิ ภูมฺมวณฺ.
วิเวกโต ชาตา ภูมิ วิเวกชฺภูมิ. วิเวกชฺณ
ปรมชฺณานํ นึวรณวิเวกสมฺภูตฺตฺตา. ปีติสุขภูตา
ภูมิ ปีติสุขภูมิ. หุติยชฺณานณฺ ปีติสุขภูตฺตฺตฺจ^๑
ปีติสุขสณฺชาตณฺจ สมาธิวเสน. อุปริ
หฺวิสุปิ เอเสว นโย. อิทธิลาภายาติ
อิทธิยา อิทธิคฺมาย. อิทธิปฏิลาภายาติ
อิทธิยา บุบฺบุณํ ณนาย, พหุสิกรณายาติ
อตุโณ. อิทธิวิกุพฺพนตฺตายาติ อิทธิยา
วิวิธรูปการณาย, วิกุพฺพนอิทธิยาติ อตุโณ.
อิทธิวิสฺวิตายาติ อิทธิยา วิวิธานิสฺสปสฺวานาย.
อิทธิวสิตฺตายาติ อิทธิยา ชิปฺปนินฺสนฺตฺอิอาทิ-
ภาวาวทวสิภาวตฺถาย. อิทธิเวสฺสารชฺชํ
อิทธิยา ปฏิปฺกฺขหฺฐรีภาเวณ วิคตฺสงฺกิเลสฺตฺตาย

๓๘๑. ณาณทั้งหลาย ชื่อว่า ภูมิ
เพราะอรรถว่าเป็นที่เกิดฤทธิ์. ก็บทว่า
เอตถ เป็นสัตตมวิภักติในเหตุ. ภูมิที่เกิดแต่
วิเวก ชื่อว่า วิเวกชฺภูมิ. จริงอยู่ ปฐมณาน
ชื่อว่า เกิดแต่วิเวก เพราะเกิดแต่ความสังัด
จากนิวรรณ. ภูมิที่มีปีติและสุข ชื่อว่า ปีติสุขภูมิ.
จริงอยู่ หุติยณาน ชื่อว่า มีปีติและสุข และ
เกิดจากปีติและสุข ด้วยสามารถแห่งสมาธิ.
แม้ใน ๒ บทต่อไป ก็มีนัยนี้แหละ. คำว่า
เพื่อการได้ฤทธิ์ คือเพื่อการบรรลุซึ่งฤทธิ์.
บทว่า อิทธิปฏิลาภาย แปลว่า เพื่อการได้
บ่อย ๆ ซึ่งฤทธิ์, ความว่าเพื่อกระทำ
ให้มาก. คำว่า เพื่อกระทำฤทธิ์ได้เป็น
ต่าง ๆ คือ เพื่อกระทำฤทธิ์ได้เป็นรูปมีอย่าง
ต่าง ๆ กัน, ความว่าเพื่อวิกุพฺพนาอิทธิ.

^๑ฉ. ปีติสุขภูมิภูตฺตฺตฺจ.

คุณพวงหยก ประสมไชย
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคณคายน ฌ มหาไชย

สกุรุ วิสารทาวาย. จตุตถชฎานัน ทาว บทว่า อิทธิวิสวิตาย แปลว่า เพื่อการประสม
 อิทธิยา ภูมิ โทตุ ตตุต ปติฏฺฐาย อานิสงส์ต่าง ๆ กันแห่งฤทธิ. คำว่า เพื่อ
 นิบุผาเทพพโต, อิตราณี ปน กณฺติ อาห ความเป็นวสีแห่งฤทธิ คือเพื่อความเป็นวสี
 "เอตถ จา"ติอาที. ตตุต ตีณิ ฌานานิ อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเป็นชิปนิสันติ(เข้า
 สมุฏารภูมิโยติ เวทิตพฺพานีติ สมฺปนฺโน. ฌานได้จับพลัน)เป็นต้น แห่งฤทธิ. คำว่า
 ตติเย ฌานเน สุขฺพรณฺเน, ปรมฺหุติเยสุ เพื่อความแก้วกล้ำแห่งฤทธิ คือ เพื่อความ
 ปิตฺติพรณฺเน สุขฺพรณฺเน จ เหตุญฺเตนาติ แก้วกล้ำด้วยดีแห่งฤทธิ เพราะความที่
 ยถารทวเสน โยชนา. ฌรณฺณเจตฺต ปราศจากสิ่งกิเลสโดยภาวะที่อยู่ไกลต่อธรรม
 ฌานสฺส สุภาวิทาเวเน สํติสฺยานัน ปิตฺติสุขานัน อันเป็นปฏิปักษ์. ท่านอาจารย์ทำคำชักใช้ไว้
 วเสน ฌานปจฺจยาทีนา สหชาตนาภายสฺส ในใจว่า ก่อนอื่น จตุตถฌานจัดเป็นภูมิแห่ง
 ปริพฺรุหนัน, รูปกายสฺส จ ตํสมฺมุจฺจาเนหิ ฤทธิได้ละ เพราะพระโยคีต้องตั้งอยู่ใน
 ปณฺิทรู เปหิ ปริปฺมุจฺตา. เตนาท ภควา จตุตถฌานนั้น แล้วจึงจะทำให้สำเร็จได้,
 "ปิตฺติสุเชน อภิสฺนฺเตติ ปริสฺนฺเตติ ปริปฺุเรติ แต่ว่าฌานนอกนี้ จะจัดว่าเป็นภูมิแห่งฤทธิได้
 ปริปฺุพรตี"ติ? สุขสฺสณฺณติ ฌานสุเชน สหคตฺ อย่างไรเล่า ดังนี้ แล้วจึงกล่าววว่า "อนึ่ง
 สณฺณิ. ลหุสฺสณฺณติ ตํสมฺปยุตฺตลหุตาสหคตฺ ในบรรดาฌานเหล่านี้" ดังนี้ เป็นต้น.
 สณฺณิ. โอบกฺกมิตฺวาติ อนุปวิสิตฺวา. เตสุ ในบรรดาบทเหล่านี้ มีการเชื่อมความว่า
 ที ฌานเนสุ สํติสฺยาเย ลหุตาเย สมฺปยุตฺตฺ ตีณิ ฌานานิ สมุฏารภูมิโยติ เวทิตพฺพานิ
 สุขิ สนฺตนาเวเสน ปวตฺเตนฺโต โยคี ตํ (พึงทราบว่าฌาน ๓ เป็นสัมมารภูมิ). มีคำ

๑) ที. ส. ๔/๔๘, ม. ม. ๑๒/๕๐๔.

สโมกฺกนฺโต วิย โหตีติ เอวํ วุตฺตํ. ประกอบความตามสมควรว่า เพราะความ
 สณฺณาสีเสน นินฺทเทโส. ฌานสมฺปยุตฺตา แผลไปแห่งสุขในฌานที่ ๓ เพราะความแผลไป
 หิ ลหุตา วินาปี อิทฺธิยา อากาสี แห่งปีติ และเพราะความแผลไปแห่งสุข
 ลงฺฆาปนฺนปฺมาณฺนปฺตฺตา วิย โหตี. อันเป็นเหตุ ในฌานที่ ๑ และฌานที่ ๒.
 สหฺภาวคฺคหณฺเนนฺว เจตฺถ มุทฺทกมฺมณฺณภาววาปี ก็ชื่อว่าความแผลไปในที่นี้ ได้แก่ความงอกงาม
 คหิตา เอว. เตนาท "ลหุทกมมณณกาโย แห่งนามกายที่เกิดร่วมกัน โดยปัจจัย มี
หุตฺวา"ติ. ฌานปัจจัยเป็นต้น ด้วยสามารถแห่งปีติและสุข
 ที่ดีล้ำยิ่ง เพราะความที่พระโยคีได้อบรมฌาน
 ไว้ดีแล้ว, และได้แก่ภาวะที่รูปกาย อันรูป
 ที่ประณีตที่มีนามกายนั้นเป็นสมุฏฐาน ได้แผลไป
 โดยรอบแล้ว. เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาค
 จึงตรัสไว้ว่า "ปีติสุเขน อภิสนฺเตติ
 ปริสฺนฺเตติ ปริปุเรติ ปริปุพฺรติ (แปลว่า
 ภิกษุนี้ ย่อมทำกายนี้แหละ ให้ชานไป
 เฉพาะหน้า ให้ชานไปโดยรอบ ให้เต็มเปี่ยม
 ให้แผลไปโดยรอบ ด้วยปีติและสุขอันเกิดแต่
 วิเวก)" ดังนี้. คำว่า สุขสัณฺญา ได้แก่สัณฺญา
 ที่สหฺรคตด้วยสุขในฌาน. คำว่า ลหุสัณฺญา
 ได้แก่สัณฺญาที่สหฺรคตด้วยลหุตา (ความเบา
 อันเป็นเจตสิก)อันสัมปยุตกับฌานนั้น. คำว่า

คุณวางหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมคาย ณ มหาไชย

ก้าวลง ได้แก่ตามเข้าไป. จริงอยู่ พระโยคี
เมื่อทำสุขอันสัมปยุตกับลหุตา ที่มีความคล้ายั้ง
ในฉานเหล่านั้น ให้เป็นไปอยู่ ด้วยอำนาจ
ความสืบท่อ ก็ย่อมเป็นเหมือนกับว่า ก้าวลง
สู่ลหุตาหรือสุขนั้นด้วยดี เพราะเหตุนั้น ท่าน
อาจารย์จึงได้กล่าวไว้อย่างนี้. ท่านทำนิเทศ
(คำแสดงไขลหุตาและสุข) โดยมีสัญญาเป็น
ประธาน. จริงอยู่ ลหุตาที่สัมปยุตกับฉาน
ย่อมเป็นเหมือนกับว่า ถึงขนาดทำให้โลดแล่น
ไปในอากาศได้ แม้แต่วันฤทธิ. ก็ในที่นี้
ด้วยศัพท์ว่าลหุภาวะ(ลหุตา)นั้นเทียบ เป็นอัน
ท่านถือเอามฤภาวะ(มฤตา-ความอ่อน) และ
กัมมัฏฐภาวะ (กัมมัฏฐตา-ความควรแก่
การงาน)ด้วยเทียบ. เพราะเหตุนี้ ท่านจึง
กล่าวว่า "เป็นผู้มีกายเบา อ่อน ควรแก่
การงาน" ดังนี้.

อิมินา ปรียาเยนาติ ติณฺณิ ฉานานิ
สมาปชฺชเนน สุขลหุภาวปฺตฺตนา มรูปกายสุส
สตี จิตฺตปรีทมเน จตุตฺถชฺฉานนํ สุขเขเนว

คำว่า โดยปรียายนี คือโดยปรียาย
นี้ว่า เมื่อพระโยคีผู้มีนามกายและรูปกาย
ถึงสุข และลหุภาวะ(ความเบา)โดยการ

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมาศ ฌ มหาไชย

อิทธิปฏิลาภาย ส่วตตตีติ อิมินา ปรียาเยน.
ปกตัญญิมยา หิ อธิญฺจนาญฺจตา สมนฺนารญฺญิมโย
ปาการสฺส เนมิปปเทโส วิทยาติ.

เข้าฉาน ๓ มีการฝึกจิต จตุตถฉาน ก็ย่อม
เป็นไปพร้อมเพื่อการได้เฉพาะ ซึ่งฤทธิ์โดย
ง่ายที่เดียว ทั้งนี้. จริงอยู่ สมนฺนารญฺญิม
เป็นที่ตั้งแห่งปกตัญญิม คุจส่วนที่เป็นกรอบนอก
แห่งกำแพง เป็นที่ตั้ง(ที่ยึดโดยรอบ)แห่ง
กำแพง ฉะนั้น ฉะนั้นแล.

๓๘๒. อิทธิปาหนิเทศ จตุตถาโรติ

คณนปริจฺเจโท. อิทธิปาหาคี เอตฺถ อธิชฺฉตีติ
อิทธิ, สมิชฺฌติ นิปปชฺชตีติ อตฺถ. อธิชฺฌนฺติ
วา เอตาย สตฺตา อิทธิธา วุทธิธา อุกกัสมคฺคา
โหนตีติ อิทธิ. ปจฺเจนตฺเถน อิทธิ เอว
ปาโทติ อิทธิปาโท, อิทธิโกฏฺฐาโสติ
อตฺถ. หุตฺติเยนตฺเถน อิทธิยา ปาโทติ
อิทธิปาโท. ปาโทติ ปตฺติญฺจา, อธิคฺคฺคาโยติ
อตฺถ. เตน หิ อฺปรุปรวิเสสสงฺขาตํ อิทธิ
ปชฺชนฺติ ปาปฺพนฺติ. อยฺนฺตาว อญฺจกถานโย.
ตตฺถ อิทธิ-สทฺทสฺส ปจฺจโม กตฺตฺตฺตฺถ, หุตฺติโย
กรณตฺถ. วุตฺโต. ปาท-สทฺทสฺส เอโก
กรณตฺถ. ปชฺชิตฺตพฺพาว อิทธิ วุตฺตา, น จ

๓๘๓. ในอิทธิปาหนิเทศ มีอธิบายว่า

บทว่า จตุตถาโร (๔) เป็นคำกำหนดจำนวน.
คำว่า อิทธิปา ความว่า ชื่อว่าอิทธิ เพราะ
อรรถว่าเป็นที่สำเร็จ, คือเป็นที่สัมฤทธิ์
บังเกิด. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าอิทธิ เพราะ
อรรถว่าเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายสำเร็จ คือ
เป็นผู้เจริญรุ่งเรือง ถึงความสูงส่ง. โดย
ความหมายแรก บาทคืออิทธิ เพราะเหตุนี้
จึงชื่อว่าอิทธิปา, ความว่า ส่วนแห่งอิทธิ.
โดยความหมายที่ ๒ ชื่อว่าอิทธิปา เพราะ
อรรถว่า เป็นบาทแห่งอิทธิ. คำว่า
เป็นบาท คือเป็นที่ตั้ง, ความว่า เป็นอุบาย
บรรลุ. จริงอยู่ สัตว์ทั้งหลายย่อมถึงคือย่อม

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณคมาศ ฌ มหาไชย

อิชฌนนฺตี^๑, ปชฺชิตพฺพา จ อิทธิ ปชฺชนกรณ
 ปาเพน สมานาธิกรณา น โทคิตี ปจฺเมน
 อตุเถน "อิทธิ เอว ปาโท อิทธิปาโท"ติ
 น สกฺกา วตฺตุ. ตถา อิทธิกิริยากรณ
 สาเชตพฺพา อิทธิสงฺฆาตา อิทธิ
 ปชฺชนกิริยากรณ ปชฺชิตพฺพาติ ทฺวินฺน
 กรณานํ น อสมานาธิกรณา สมฺภวคิตี
 ทฺติเยนตฺเถน "อิทธิยา ปาโท อิทธิปาโท"ติ
 จ น สกฺกา วตฺตุ. ตสฺมา ปจฺเมนตฺเถน
 สมานาธิกรณสฺมาโส, ทฺติเยน สามีวจน-
 สมาส น มุชฺชตฺติ ปจฺเมนตฺเถน อิทธิยา
 ปาโท อิทธิปาโท ทฺติเยนตฺเถน อิทธิ
 เอว ปาโท อิทธิปาโทติ สมาส มุคฺโต,
 ยถาวุคฺโตปิ วา, ปาทสฺส อิชฌมานโกฏฺฐาส-
 อิชฌนกรโณปายภาวโต.

บรรลฺลอิทธิ กล่าวคือคุณวิเศษที่สูง ๆ ขึ้นไปได้
 ด้วยอุบายบรรลฺลัน. นี้เป็นนัยในอรรถกถา
 ก่อน. ในนัยอรรถกถานั้น ท่านกล่าวว่า
 อิทธิ-ศัพท์ มีความหมายว่ากัตตุ(ผู้ทำ)เป็น
 ความหมายแรก, มีความหมายว่าภาวะ
 (เครื่องทำ, เหตุทำ) เป็นความหมายที่ ๒.
 ปาท-ศัพท์ มีความหมายว่าเป็นภาวะอย่าง-
 เดียวเท่านั้น. ท่านกล่าวถึงสิ่งที่พึงถึงนั้นเอง
 ว่าอิทธิ, มิได้กล่าวถึงความสำเร็จว่าอิทธิ,
 ก็อิทธิที่พึงถึง หามีอิทธิกรรมเสมอกันกับปาทะ
 (ปาท)ที่เป็นเหตุกระทำการถึงไม่ เพราะ
 เหตุนั้น ใคร ๆ จึงไม่อาจกล่าวว่า "อิทธิ
 นั้นเองเป็นปาท จึงชื่อว่าอิทธิปาท" ดังนี้ได้
 โดยความหมายแรก. อย่างนั้นเหมือนกัน
 อิทธิกล่าวคืออิทธิที่พึงทำให้สำเร็จ เพราะ
 ภาวะ คือการกระทำความสำเร็จนั้นเอง
 พึงเป็นอิทธิที่พึงถึง เพราะภาวะคือการ
 กระทำการถึง เพราะเหตุนี้ ภาวะทั้ง ๒
 จะมีความเป็นอิทธิกรรมไม่เสมอกัน หามิได้

^๑ ฉ. อิชฌนนฺตี.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน มุนนาค, คุณอัปสรสุดา มุนนาค

จุฬารัตนมหาบัณฑิต ป.พ.๕-๑๑

เพราะเหตุนี้ ไกร ๆ จึงไม่อาจกล่าวว่
 "บาทแห่งฤทธิ์ ชื่อว่า อิทธิบาท" ดังนี้ได้
 โดยความหมายที่ ๒. เพราะฉะนั้น คำสมาส
 ที่มีอิกรณ์เสมอกัน (ว่า อิทธิเอว ปาโท
 อิทธิปาโท) โดยความหมายแรก, สมาส
 ที่มีคำเป็นฉฐฐวิภคติ (ว่า อิทธิยา ปาโท
 อิทธิปาโท) โดยความหมายที่ ๒ ย่อมใช้
 ไม่ได้แล คำสมาสที่ว่า อิทธิยา ปาโท
 อิทธิปาโท โดยความหมายแรก, อิทธิเอว
 ปาโท อิทธิปาโท โดยความหมายที่ ๒ ดังนี้
 หรือแม้ตามที่ได้กล่าวไว้ ย่อมเป็นอันถูกต้อง,
 เพราะความที่ปาทะ(บาท) เป็นส่วนที่สำเร็จ
 และเป็นอุบายกระทำความสำเร็จ.

บุพพภาคจตุตถวเสน ฉนุทธเหตุโก.
 สมฺปยุตฺตจตุตถวเสน ฉนุทธาธิโก. บุพพภา-
 สงฺขารวเสนเนว จ สหชาติจฉนุทธสฺสาปิ
 อธิกตา เวทิตพฺพา. อถวา "ฉนุทธเจ
 ภิกฺขุ อธิปตี กริตฺวา ลภติ สมฺมาธิ, ลภติ
 จิตฺตสฺเสกฺกคฺคํ, อโย วุจฺจติ ฉนุทธสมฺมาธิ"ติ

สมาธิ ชื่อว่า มีฉนุทธะเป็นเหตุ โดย
 เกี่ยวกับฉนุทธะอันเป็นส่วนเบื้องต้น. ชื่อว่า
มีฉนุทธะยิ่ง ก็โดยเกี่ยวกับฉนุทธะที่ประกอบ
 ร่วมกัน. และบัณฑิตพึงทราบภาวะที่ยิ่งแม้แห่ง
 ฉนุทธะที่เกิดร่วมกัน โดยเกี่ยวกับอภิสังขาร
 (การจักแจง)ไว้ในกาลก่อนนั้นเทียว. อีก

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน บุนนาค, คุณอัปสรสุดา บุนนาค

อิมาย ปาฬิยา ฉนฺทาศิปฺติ สฺมาธิ อย่างหนึ่ง ตามพระบาลีว่า "ฉนฺทญฺเจ ภิกฺขุ ฉนฺทสฺมาธิํ อธิปฺติสฺททโสภํ กตฺวา สฺมาโส อธิปฺติํ กริตฺวา ลภฺติ สฺมาธิํ, ลภฺติ จิตฺตสุเส- วุคฺโตติ วิณฺฌายติ. อธิปฺติสฺททตฺถสฺสนวเสน กกฺกตํ, อัยํ วุจฺจติ ฉนฺทสฺมาธิ (ถ้าหากว่า ปน ฏฺฐกถายํ "ฉนฺทเหตุโก ฉนฺทาศิโก ภิกฺษุ กระทำฉันทะให้เป็นใหญ่แล้วได้สมาธิ, วา สฺมาธิํ"ติ วุคฺตํ. เตเนวาท "ฉนฺท ได้เอากัศตาแห่งจิตไซ้, สฺมาธิํ นี้ เรียกว่า อธิปฺติํ กริตฺวา"ติอาทิ. ปฺธานญฺจาทิ ฉนฺทสฺมาธิ)" ดังนี้ นี้บัดนี้คย้อมทราบได้ว่า วิริยญฺจาทิ เกจิ วทฺนฺติ. สงฺขตสงฺขาร- ทรัสฺไว้เป็นคำสมาส สบอธิปฺติคัพฺพํ ว่า นิวตฺตนตฺถํ ปน ปฺธานคฺกทฺถํ. อถวา ตํ ตํ ฉนฺทาศิปฺติ สฺมาธิ ฉนฺทสฺมาธิ (สมาธิที่มี วิเสสํ สงฺขโรตฺติติ สงฺขารो, สพฺพมฺปิ วิริยํ. ฉนฺทะเป็นใหญ่ ชื่อว่า ฉนฺทสฺมาธิ) ดังนี้. ตตฺถ จตฺถกัจจสวาทโก อณฺณสุส นิวตฺตนตฺถํ สํวณฺในอรรณกถา ท่านกล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับ ปฺธานคฺกทฺถํ. ปฺธานญฺจาทิ เสฏฺฐญฺจาทิ การแสดงอรรถแห่งอธิปฺติคัพฺพํ ว่า "ฉนฺท- อตฺถโก. จตฺถพิชฺชสุส ปน วิริยสุส อธิปฺเปตฺตฺตา เหตุโก ฉนฺทาศิโก วา สฺมาธิ (สมาธิที่มี พหฺวจฺฉนฺทเทโส. โย ปน "อิทฺธิยา ปาโท ฉนฺทะเป็นเหตุหรือมีฉันทะยิ่ง ชื่อว่าฉนฺท- อธิปฺปาโท"ติ เอวํ สมาสโยชนาวเสน สฺมาธิ)". เพราะเหตุนี้เอง ท่านจึง ปาหฺสุส อูปายตฺถตํ คเหตุวา อิทฺธิปาทตฺถโก กล่าวไว้ว่า "เพราะกระทำฉันทะให้เป็นใหญ่" วุคฺโต, โส ปฏฺฐิลาภพฺพภากานํ กตฺตฺถกรณฺธิทฺธิ- ดังนี้ เป็นต้น. คำว่า สังขารที่เป็นประธาน ภาวํ, "ฉนฺทอิทฺธิปาโท"ติอาทิ^๑ นว อารยฺหลายท่านกล่าวว่า ได้แก่สังขารที่ อภิธมฺเม อากตฺตฺตา ฉนฺทาทิ อิทฺธิปาเทหิ เป็นความเพียร. ก็ ศัพฺพํวาทฺธาน มีความ-

^๑ อภ. วิ. ๓๕/๓๐๑.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน บุนนาค, คุณอัปสรสุดา บุนนาค

เลขที่ธรรมสารพจนานุกรม ป.ท. ๕-๑๖

สาเขตพพาย พุทธิยา กตฺติหุธิภาวํ ฉนฺทาพีนํ
กรณฺหุธิภาวณฺจ สนฺธาย วุคฺโตติ เวทิตฺตโพ.

หมายความว่าห้าม(ปฏิเสธ) สังขตสังขาร(สังขาร
คือสังขตธรรม). อีกนัยหนึ่ง ชื่อว่า สังขาร
เพราะอรรถว่า ปรงแต่คุณวิเศษนั้น ๆ,
ได้แก่ ความเพียรแม้ทั้งหมด. ศัพท์ว่าปธาน
มีความหมายว่า ห้ามความเพียรอย่างอื่นจาก
ความเพียรที่ให้สำเร็จกิจ ๔ อย่าง ใน
บรรดาความเพียรทั้งหมดนั้น. ชื่อว่า เป็น
ปธาน ความว่า เป็นสิ่งประเสริฐ. ท่าน
ทำนเทศเป็นพหุจนะไว้ เพราะประสงค์เอา
วิริยะซึ่งมี ๔ อย่าง. ส่วนท่านอาจารย์
กล่าวถึงความหมายแห่ง(คำว่า) อิทธิบาทใด
โดยถือเอาความที่(คำว่า)ปาทะ(บาท) มี
ความหมายว่าเป็นอุบาย ด้วยอำนาจแห่งการ
ประกอบคำสมาสอย่างนี้ว่า "อิทธิยา ปาโท
อิทธิปาโท (บาทแห่งฤทธิ์ชื่อว่าอิทธิบาท)"
ดังนี้, พึงทราบความหมายแห่ง(คำว่า)
อิทธิบาทนั้น ว่า ท่านกล่าวหมายเอาความ
ที่อิทธิบาท อันเป็นส่วน เบื้องต้นแห่งการได้มา
(ซึ่งอิทธิ) เป็นอิทธิที่เป็นกัตตุ(ผู้ทำคือ

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน บุนนาค, คุณอัปสรสุดา บุนนาค

ผู้สำเร็จ) และเป็นกระณะ(เครื่องทำ, เหตุทำ), อีกอย่างหนึ่ง เพราะมาใน พระอภิธรรมแล้วด้วยคำว่า "ฉนฺทิตฺติปาโท" เป็นต้น จึงเป็นอันกล่าวหมายเอาความที่พุทธิ (ความรู้) ที่พึงทำให้สำเร็จได้ด้วยอิทธิบาท ๕ ทั้งหลายมีฉันทะ เป็นต้น เป็นอิทธิที่เป็นกัตตุ และความที่ธรรมทั้งหลายมีฉันทะ เป็นต้น เป็น อิทธิที่เป็นกระณะ.

วิริยิตฺติปาเท	<u>"วิริยสมาธิปธาน-</u>	ในวิริยิตฺติบาท	วิริยะมาแล้วถึง
<u>สงฺขารสมฺมุนาคตนฺ"</u> ติ	ทฺวิภูษตฺตํ	วิริยํ	๒ วาระ ในคำว่า <u>"วิริยสมาธิปธานสงฺขาร-</u>
อากตฺ. ตตฺถ ปุริมฺ สฺมาธิวิเสสนํ	วิริยาธิปติ	สมาธิ	<u>สมฺมุนาคตํ</u> (อันถึงพร้อมด้วยวิริยสมาธิ และ
สมาธิ <u>วิริยสมาธิ</u> ติ. ทฺติยํ	สมฺมุนา-	ปธานสงฺขาร)"	ในคำนั้น วิริยะแรก เป็น
คมงฺกทสฺสนํ. เทว เหว	หิ สพฺพตฺถ	วิริยะที่	ทำสมาธิให้พิเศษไปว่า <u>วิริยาธิปติ</u>
สมฺมุนาคมฺงฺกานิ	สมาธิ,	ปธานสงฺขาร	<u>วิริยสมาธิ</u> (สมาธิที่มีวิริยะเป็นอธิบัติ
จ. ฉนฺทาทโย	สมาธิวิเสสนานิ,	(เป็นใหญ่)ชื่อว่า	วิริยสมาธิ) ดังนี้. วิริยะ
ปธานสงฺขาร	ปน	ปธานวจเนเนว	ที่ ๒ เป็นวิริยะที่แสดงถึงองค์ที่ถึงพร้อม.
วิเสสีโต, น ฉนฺทาทิ	น อธิ	วิริยาธิปติตา	จริงอยู่ ธรรม ๒ อย่าง คือ สมาธิ (ที่
ปธานสงฺขารสฺส	วุตฺตทา	โหติ. <u>วิริยฉจ</u>	เรียกว่า <u>วิริยสมาธิ</u>) และปธานสงฺขาร
สมาธิ วิเสเสตฺวา	จิตเมว	สมฺมุนาคมฺงฺก-	นั้นเทียว เป็นองค์ที่ถึงพร้อม ในอิทธิบาท

คุณวางหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน บุนนาค, คุณอัปสรสุดา บุนนาค

วิสุทธิธรรมรังษณิก ป.ท.๔-๑๖

วเสน ปธานสังขารวจนเนน วุตตุนฺติ นาปิ ๕ หังปวง. ธรรมทั้งหลายมีฉันทะเป็นต้น เป็น
 ทวีหิ วีริเยหิ สมฺนาคโม วุตฺโต โทตีติ. ๕ องค์ที่ทำสมาธิให้พิเศษไป, ส่วนปธานสังขาร
 ยสฺมา ปน ฉนฺทาทีหิ วิสิฏฺโฐ สฺมาธิ, ๕ ท่านก็ได้ทำให้พิเศษไปแล้ว ด้วยคำว่าปธาน
 ตถา วิสิฏฺเฐเนว จ เตน สมฺปยุตฺโต ๕ นั้นเอง, ไม่ใช่ด้วยธรรมทั้งหลายมีฉันทะ
 ปธานสังขาร, เสสธมฺมา จ, ตสฺมา ๕ เป็นต้น เพราะเหตุนี้ ในที่นี้ ความเป็น
 สฺมาธิวิเสสนานํ วเสน จตฺตารโ อธิปาทา ๕ อธิปัตย์แห่งวิริยะ จึงเป็นอันว่าท่านมิได้กล่าว
 วุตฺตา. วิเสสนภาโว จ ฉนฺทาทีนํ ๕ ไว้ สำหรับปธานสังขาร. อนึ่ง ท่านกล่าวถึง
 ตํคํอวสฺสยวเสน โทตีติ. ๕ วิริยะที่ตั้งอยู่ ทำให้สมาธิให้พิเศษไปนั้นเพียง
 ๕ ไว้ด้วยคำว่าปธานสังขาร โดยเกี่ยวกับเป็น
 ๕ องค์ที่ถึงพร้อม เพราะเหตุนี้ จึงเป็นอันว่า
 ๕ ท่านหาได้กล่าวถึงความพร้อม ด้วยวิริยะ
 ๕ ทั้ง ๒ ไม่ (คือกล่าวความถึงพร้อมด้วยวิริยะ
 ๕ อย่างเดียวเท่านั้น) ฉะนั้นแล. แต่เพราะเหตุ
 ๕ ที่สมาธิมีฉันทะพิเศษด้วยธรรมทั้งหลาย มีฉันทะ
 ๕ เป็นต้น, และปธานสังขารกับธรรมที่เหลือ
 ๕ ทั้งหลาย ก็มีอันสัมปยุตกับสมาธิในที่พิเศษ
 ๕ อย่างนั้น นั้นแหละ, ฉะนั้น ท่านจึง
 ๕ กล่าวถึงอิทธิบาทไว้ ๔ อย่าง ด้วยสามารถ
 ๕ แห่งธรรมทั้งหลาย(มีฉันทะเป็นต้น)ที่ทำให้สมาธิ
 ๕ ให้พิเศษ. ก็ภาวะที่ทำให้พิเศษแห่งธรรม

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน มุนนาค, คุณอัปสรสุดา มุนนาค

ทั้งหลายมีฉันทะเป็นต้น ย่อมมีได้ โดย
เกี่ยวกับความเป็นที่ตั้งแห่งสมาธิ^๕นั้น ๆ.

อถวาติอาทินา นิสฺสยตุเถปิ ปาท-
สฺสทุเท อูปายตุเถน ฉนฺทาทีนํ อิทฺธิปาตคา
วุตฺตคา. เตเนว อภิธมฺเม อุตฺตรมุลภาชนิเย
"จตุตฺตารอ อิทฺธิปาทา ฉนฺทิตฺธิปาโท"^๑ติอาทินา
ฉนฺทาทีนเมว อิทฺธิปาตคา วุตฺตคา.
ปฏฺทาปุจฺจเก จ จตุตฺตารอ อิทฺธิปาทา อิต
ภิกฺขุ ฉนฺทสมฺมาธิ^๒ติอาทินา อุตฺทฺสํ กตฺวาปิ
ปุณ ฉนฺทาทีนเยว กุสลาทินาโว วิภุตฺโต.
อูปายิตฺธิปาททสฺสนตฺถเมว ทิ สุตฺเต
อภิธมฺเม จ นิสฺสยิตฺธิปาททสฺสนํ กตฺ,
อณฺณถา จตุพฺพิชฺตา น โทตีติ.

ด้วยคำว่า อิกนัยหนึ่ง เป็นต้น ท่าน
กล่าวถึงความที่ธรรมทั้งหลาย มีฉันทะเป็นต้น
เป็นอิทธิบาท โดยความหมายว่าเป็นอุบาย
แม้เมื่อปาท-ศัพท์ มีความหมายว่าเป็นที่
อาศัย. เพราะเหตุเช่นนั้นเอง ในอุตตรมุล-
ภาชนียบท ในพระอภิธรรม จึงตรัสความเป็น
อิทธิบาทไว้ สำหรับธรรมมีฉันทะเป็นต้นเท่า-
นั้น ด้วยคำว่า "จตุตฺตารอ อิทฺธิปาทา
ฉนฺทิตฺธิปาโท (อิทธิบาทมี ๔ คือ ฉนฺทิตฺธิ-
บาท)" ดังนี้เป็นต้น. และในปัญหาปุจฺจกะ
แม้ทรงทำอุเทศไว้ ด้วยคำว่า จตุตฺตารอ
อิทธิปาทา อิต ภิกฺขุ ฉนฺทสมฺมาธิ
(อิทธิบาทมี ๔ ภิกษุในพระศาสนานี้ย่อม
เจริญอิทธิบาทอันถึงพร้อมด้วยสมาธิ และ
ประธานสังขาร) ดังนี้เป็นต้น แล้วยังทรงได้

วิสุทธิธรรมคัมภักดิ์ ป.ท.๔-๑๖

^๑ อภ. วิ. ๓๕/๓๐๑.
^๒ อภ. วิ. ๓๕/๓๐๓.

คุณพวงหยก ประสมไชย
อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน มุนนาค-คุณอัปสรสุดา มุนนาค

จำแนกความเป็นกุศลเป็นต้น แห่งธรรมมี
 ฉันทะเป็นต้นนั้น เทียวไว้อีก. จริงอยู่
 คำแสดงถึงอิทธิบาทอันเป็นที่อาศัยในพระสูตร
 และพระอภิธรรม ทรงกระทำไว้ก็เพื่อแสดง
 ถึงอิทธิบาทอันเป็นอุบายนั้น เทียว, ความเป็น
 ๔ อย่าง(แห่งอิทธิบาท) ห้ามโดยประการอื่น
 ไม่ แล.

๓๘๓. ฉันทาทิ อภฺจาทิ ฉนฺทสมฺมาธิ
 วิริยสมฺมาธิ จิตฺตสมฺมาธิ วิมฺงสาสมฺมาธิ เอว
 ฉนฺทาทิ อภฺจ. กามเฉจฺจตุถ จตุสฺสปี
 จาเนสฺส สมฺมาธิ สมฺมาธิ เอว, ตถาปิ อิทธิ
 อุปาเทตฺตกามตาย ฉนฺทสทฺทิตฺว สมฺมาธิ
 อิทธิปฏิลาภาย สํวตฺตติ, น เกวโล.
 เอว วิริยสมฺมาธิอาทโยปิ. ตสฺมา
 ฉนฺทาทิสทฺทิตา เอเต จตฺตารโ จ สมฺมาธิ,
 ฉนฺทาทโย จ จตฺตารโติ อภฺจ ปชฺชติ
 อิทธิ เอเตหิ ปาปญฺญิตฺติ, สยํ วา ปชฺชนฺติ
 อิทธิปฏิลาภาย สมฺปชฺชนฺตฺติ ปทานตี วุจฺจนฺติ.
 เตนาน "อิทธิปฏิลาภาย สํวตฺตนฺตี"ติ. ยํ
 ปน ปาพียํ "ฉนฺโท น สมฺมาธิ"ติ อาทิ, ตํ

๓๘๓. คำว่า บท ๘ มีฉันทะเป็นต้น
 ได้แก่บท ๘ มีฉันทะเป็นต้นอย่างนี้ คือ
 ฉนฺทสมฺมาธิ วิริยสมฺมาธิ จิตฺตสมฺมาธิ วิมฺงสา-
 สมฺมาธิ. ก็ในบท ๘ เหล่านี้ สมฺมาธิในฐานะ
 ทั้ง ๔ ก็คือสมฺมาธิที่แท้และก็จริง, ถึงอย่างนั้น
 สมฺมาธิที่เป็นไปพร้อมกับฉันทะ ด้วยความใคร่
 จะทำอิทธิให้เกิดขึ้น เท่านั้น ย่อมเป็นไป
 พร้อมเพื่อการได้มาซึ่งอิทธิ, ทาใช้สมฺมาธิแต่
 อย่างเดียวไม่. แม้สมฺมาธิที่แท้มีวิริยสมฺมาธิ
 เป็นต้น ก็อย่างนี้เหมือนกัน. เพราะฉะนั้น
 ธรรม ๘ อย่างคือ สมฺมาธิ ๔ อย่างเหล่านี้
 ที่เป็นไปพร้อมกับฉันทะเป็นต้น, และธรรม
 ๔ อย่างมีฉันทะเป็นต้น ท่านจึงเรียกว่า บท

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ คุณแทน มุนนาค, คุณอัปสรสุดา มุนนาค

ยทิปิ จนุทาทโย สมာธิสหิตาว อิทฺธิ เพราะอรรถว่าย่อมไป คือย่อมเป็นเหตุบรรลุ
 นิปฺผาเพฺนฺติ, ตถาปิ วิสุํ เนสํ ปทฺทาวทสฺสนํ. ฤทธิ์, หรือเพราะอรรถว่าย่อมไป คือย่อม
เอกโต นียุตฺโตว น เอกโก หุตฺวาติ ถึงพร้อมเพื่อการได้มาซึ่งฤทธิ์เอง. เพราะ
 อธิปฺปาโย. นียุตฺโตวาติ สหิตโต เอว, เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "ย่อมเป็นไปพร้อม
 น วิยุตฺโต. เพื่อการได้มาซึ่งฤทธิ์" ดังนี้. ส่วนคำใน

พระบาลีว่า "จนฺโท น สมาธิ (ฉันทะ
 มิใช่สมาธิ)" ดังนี้เป็นต้น ใด, แม้ว่าธรรม
 ๕ ทั้งหลายมีฉันทะเป็นต้น อันเป็นไปพร้อมกับ
 สมานันเอง ย่อมทำอิทธินั้นให้สำเร็จก็ตาม,
 ถึงอย่างนั้น คำนั้น ก็เป็นคำแสดงถึงภาวะที่
 ธรรมเหล่านั้นเป็นบทแผนกหนึ่ง, อธิบายว่า
 ชื่อว่า ประกอบพร้อมกันนั้น เทียว ก็คือ มิได้
 ประกอบเป็นที่ละอย่าง. บทว่า นียุตฺโตว
 ได้แก่ประกอบพร้อมกันนั้น เทียว, ไม่ใช่
 แยกกัน.

๓๘๔. อนนตฺตนิ น อนนฺตํ, วีริเยน
 ปคฺคหิตตฺตฺตา อลีนฺนฺติ อตฺถโถ. เตนาท
 "โกสชฺเชน" น อิมชฺชตี"ติ, โกสชฺชนิมิตฺตํ
 น จลตีติ อตฺถโถ. อุตฺถํ นตํ อนนตํ,

๓๘๔. บทว่า อนนตํ คือไม่ใช่จิต
 ที่หย่อนลง, ความว่าไม่ท้อแท้ เพราะวิริยะ
 ประคองไว้แล้ว. เพราะเหตุนี้ ท่านจึง
 กล่าวว่า "ไม่หวั่นไหวเพราะโกสชชะ"

๑ ฉ. โกสชฺเช.

อุทฺธมฺ วิกฺขิตฺตํ. น อุณฺณตํ อุณฺณตํ,
 อวิกฺขิตฺตํ, สฺมาหิตฺตํ อตฺถโก. เตนาน
 "อุทฺธจฺเจน"^๑ น อุณฺชตี^๒ติ. อภิสงฺกฺวเสณ
 นตํ อภินตํ, น อภินตํ อภินตํ, อรหตฺตํ.
 อปกมฺวเสณ นตํ อปนตํ, โภชวเสณ
 วิมุขํ. น อปนตํ อปนตํ, อทฺถจฺ. ทัฏฺฐิจฺยา
 "อหํ, มมฺน"^๓ติ นิสฺสยวเสณ น นิสฺสิตฺตํ
อนิสฺสิตํ. ฉนฺทฺรากวเสณ น ปฏฺิพฺพทฺตํ
อปฺปฏิพฺพทฺ. ราโค เกวลํ อสฺสทฺติมตฺตํ,
ฉนฺทฺรโค ฆน พหลกิลเส. ตถา ทัสฺส
 ทฺุเร จิตฺมฺปิ อารมฺมณํ ปฏฺิพฺพทฺตฺเมว.
วิปฺปมฺตตฺตํ วิเสสโต ปมฺตตํ. ฉานานํ
 กามราคปฏฺิพฺพทฺตํ อห กามราคเณ^๒ติ.
วิสฺยตฺตตฺตํ วิวิตฺตํ สงฺกิลเสโต, น วา
 สฺยตฺตํ จตฺตฺหิปี โยเคหิ. วิมฺริยาทิกตํ
 กิลเสมฺริยาทาย, ยถา อีสฺกมฺปิ กิลเส-
 มฺริยาทา น โหติ, ตถา ปฏฺิพฺพนํ.
เอกตฺตคตฺตํ เอกคฺคตํ อฺุปกตํ อจฺจนฺตฺเมว
 สฺมาหิตํ. ตโต เอว นानตฺตกิลเสหิ

ดังนี้, ความว่าไม่หวั่นไหวเพราะโกสัชชะ
 เป็นเหตุ. จิตที่ยึดมั่น ชื่อว่า อุณฺณตํ, ได้แก่
 จิตที่ฝังแน่น ชัดส่าย. ไม่ใช่ อุณฺณตํ ชื่อว่า
อุณฺณตํ, ได้แก่จิตที่ไม่ชัดส่าย, ความว่า
 จิตที่ตั้งมั่นโดยชอบแล้ว. เพราะเหตุนี้ ท่าน
 จึงกล่าวว่ "ไม่หวั่นไหวเพราะอุทฺธจฺจะ"
 ดังนี้. จิตที่นุ่มไป ด้วยอำนาจความติดข้อง
 ชื่อว่า อภินตํ, ไม่ใช่อภินตํ ชื่อว่า อภินตํ
 (จิตที่ไม่โอบรัด) ได้แก่จิตที่ไม่กำหนด. จิตที่
 นุ่มไป (เหยียดออก) ด้วยอำนาจแห่งความ
 ปลีกไป ชื่อว่า อปนตํ, ได้แก่จิตที่เบือนหน้า
 ด้วยอำนาจแห่งความโกรธ. ไม่ใช่ อปนตํ
 ชื่อว่า อปนตํ (ไม่เหยียดออก), ได้แก่จิตที่
 ไม่ประทุษร้าย. จิตที่ไม่อาศัยโดยเกี่ยวกับ
 เป็นที่อาศัยแห่งทริฐิ ว่า "เรา, ของเรา"
 เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า อนิสฺสิตํ. จิต
 ชื่อว่า อปฺปฏิพฺพทฺ เพราะอรรถว่าไม่ติดพัน
 ด้วยอำนาจแห่งฉันทราคะ. ชื่อว่า ราคะ
 ก็คือเพียงความข้องอย่างเดียว, แต่ชื่อว่า

^๑ ฉ. อุทฺธจฺเจ.

^๒ ฉ. กามราคเณติ.

นानาสภาเวที กิเลสที น อิมชติ. ฉันทราคะ ก็คือกิเลสอย่างหนาแน่น. จริง-
 อย่างนั้น อารมณ์แม้ตั้งอยู่ในที่ไกล จิตนั้นก็ยัง
 ติดพันได้ทีเดียว. บทว่า วิปมุตติ แปลว่า
 หลุดพ้นโดยวิเศษ. ท่านอาจารย์กล่าวว่า
 (ไม่หวั่นไหว) เพราะกามราคะ ดังนี้ เพราะ
 ความที่ฉานเป็นปฏิปักษ์ต่อกามราคะ. บทว่า
วิสยคต ได้แก่วางเว้นจากสังกิเลส, หรือว่า
 ไม่ประกอบกับโยคะทั้ง ๔. จิตชื่อว่า กระทำ
ให้ไม่มีเขตแดน ก็ด้วยเขตแดนคือกิเลส ได้แก่
จิตที่ปฏิบัติแล้ว โดยประการที่ไม่มีเขตแดนคือ
 กิเลสแม้สักหน่อยหนึ่ง. บทว่า เอกตคต คือ
 เข้าถึงความมีอารมณ์เดียว ได้แก่ ตั้งมั่น
 โดยชอบแน่นอนนั้นเดียว. เพราะเหตุนี้
 นั้นเองจึงชื่อว่า ไม่หวั่นไหว เพราะกิเลส
อันมีสภาวะต่าง ๆ คือเพราะกิเลสอันมี
 สภาวะแตกต่างกัน.

เอส อตุโถติ โภสชชาทินิมิตตํ คำว่า ก็ความซื่อ คือความซื่อว่า
 อิมสฺส จิตฺตสฺส อนินฺชนฺตฺโถ^๑ สิหฺโต เอว จิตฺตํไม่มีความหวั่นไหว เพราะโกลีชชะ

^๑ ฉ . อาเนญชนตฺโถ .

อาเนนุชบุตติยา ปกาสนวเสน ทสฺสิตตฺตา. ปุณ วุตฺโตติ อธิธิยา ฎุมิปาทปท-
ทสฺสนบุสฺสฺเคน "อิมานิ มุลานิ นามา"ติ มุลาททสฺสนตฺถิ ปุณ วุตฺโต. ปุริโมติ
"สทฺธาทีหิ ปริกฺกหิตตฺตา"ติอาทินา ปุพฺเพ
ฉธา ทสฺสิตนโย. อยนฺติ อธฺนา โสฬสฺธา
ทสฺสิตนโย. สุตฺตนเย, ปฎิสฺมิตานเย
จ ทสฺสิตเต ตตฺถ สฺมโมโห น โหติ, น
อทสฺสิตเตติ อาท "อุภยตฺถ อสมฺโมหตฺถนฺ"ติ.

เป็นต้น เป็นอันสำเร็จแล้วที่เดียว เพราะ
การถึงความไม่หวั่นไหว ท่านได้แสดงไว้
โดยเกี่ยวกับเป็นคำประกาศ. คำว่า ท่าน
ก็ยังกล่าวไว้อีก คือ ท่านก็ยังกล่าวไว้อีกเพื่อ
แสดงความเป็นมูล ว่า "เหล่านี้ชื่อว่ามูล"
ดังนี้ โดยเกี่ยวข้องกับการแสดงฎุมิ บาท
และบทแห่งฤทธิ์. คำว่า นัยก่อน คือนัยที่ได้
แสดงไว้เป็น ๖ อย่างในตอนก่อน ด้วยคำว่า
"เพราะศรัทธาเป็นต้นครอบครอง" ดังนี้
เป็นต้น. คำว่า นัยนี้ คือนัยที่ได้แสดงไว้เป็น
๑๖ อย่างในบัดนี้. เมื่อได้แสดงนัยพระสูตร,
และนัยปฎิสฺมิตามรรคแล้ว ก็ย่อมไม่มีความ
หลงในนัยทั้ง ๒ นั้น, เมื่อไม่ได้แสดงไว้ จะ
ไม่มีความลุ่มหลง หามิได้ เพราะเหตุนี้
ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า "เพื่อความไม่หลง
ในนัยทั้ง ๒" ดังนี้.

๓๘๕. ฎาเนน อธิฎฺฐนฺโตติ "กถิ
ปนายิ เอวิ โหตี"ติ เอตฺถ ปุพฺเพ อตฺตนา
วุตฺติ ปทํ อุทฺธรติ อธิฎฺฐานวิธิ ทสฺเสตฺถ.

๓๘๕. คำว่า อธิฎฺฐานด้วยญาณ ท่าน
ยกบทที่ตัวท่านเองได้กล่าวไว้ในตอนต้น ใน
คำว่า "กถิ ปนายิ เอวิ โหติ (ย่อมเป็น

"อภิธยาปาทกชฎานั สมาปชชิตวา
วฏฺฐายา"ติ เอตถ อนุปฺพุเพน จตุตฺตาริ
ณานานิ สมาปชชิตวา จตุตฺตชฎานโต
วฏฺฐายาติ เกจิ, ตํ อฺยุตฺตํ. ยถิจฺฉิตฺตณ-
สมาปชชชฺนคฺคณฺหิ จิตฺตปริทมนั,
จตุตฺตชฎานเมว จ อภิธยาปาทกั, น
อิตรานิ. ปริกมฺมํ กตฺวาติ ปาทกชฎานโต
วฏฺฐาย กามาวจรจิตฺเตน "สคฺ"
โหม"ติ อาทินา จินฺตฺนเมเวตฺถ ปริกมฺมกรณั,
คถาวชชชฺนเมว จ อวชชชฺน. ทฺติยมฺปิ
ปิ-สทฺโท สมุจฺจยภูโส, เตน ตฺติยมฺปิ
คโต ภิชฺชโยปิติ อิมมตฺถํ ทีเปติ. ยถา หิ
ณานภาวนา, เอวมภิธยาภาวนาปิ.
"เอกวารั ทฺวิวารน"ติ อิทฺมฺปิ นิทฺสฺสนมตฺตํ
ทฺฐพฺพั. นิมิตฺตารมฺมณฺตํ ปฏฺฐาก-
นิมิตฺตารมฺมณั. ปริกมฺมจิตฺตานิ สฺตารมฺมณานีติ
เอตถ เอเกกสฺส ปริกมฺมจิตฺตสฺส
สฺตารมฺมณตา ทฺฐพฺพา "สคฺ โหตี"ติ
ปวตฺตฺนโต. สทฺสสารมฺมณานีติ เอตฺถาปิ
เอเสว นโย. วณฺณวเสนาติ อฺตฺตนา

หลายคนอย่างนี้ "ได้อย่างไร)" ดังนี้ นี้
 เพื่อแสดงวิธีอธิบาย. อาจารย์ทั้งหลาย
 บางพวกกล่าวว่า ในคำว่า "เข้าฌานที่เป็น
บาทแห่งอภิธยาแล้วออก" ดังนี้ นี้ ได้แก่
 เข้าฌาน ๔ ตามลำดับ แล้วออกจากจตุตถ-
 ฌาน(ฌานที่ ๔) ดังนี้, คำนั้นไม่ถูกต้อง.
 เพราะว่าการฝึกจิต มีการเข้าฌานได้ตามที่
 ต้องการเป็นประโยชน์, และจตุตถฌาน
 เท่านั้น เป็นบาทแห่งอภิธยาได้, หาใช่ฌาน
 นอกนั้นไม่. คำว่า กระทำบริกรรม ความว่า
 ออกจากฌานที่เป็นบาทแล้วก็มีการทำบริกรรม
 ในอารมณ์นี้ คือมีความคิดด้วยกามาวจรจิต
 โดยนัยว่า "ขอเราจงเป็น ๑๐๐ คน" ดังนี้
 เป็นต้น นั้นเอง, และมีอวชชชณะ คือการ
 นึกถึงไว้โดยประการนั้น. ปิ-ศัพท์ในบทว่า
ทฺติยมฺปิ (แม้เป็นครั้งที่ ๒) มีอรรถว่าเพิ่ม,
 ด้วย ปิ-ศัพท์นั้น ท่านแสดงความขึ้นว่า แม้
 เป็นครั้งที่ ๓ แม้นิ่งกว่านั้น ดังนี้. จริงอยู่
 การเจริญฌานย่อมมีได้โดยประการใด, แม้
 การเจริญอภิธยา ก็ย่อมมีได้โดยประการนั้น.

ปรักปิตวณฺณวเสน. โน ปณฺณตฺติวเสนาคิ
 น สตฺตปณฺณตฺติวเสน. ตํ อธิฏฺฐานจิตฺตํ.
อปฺปนาจิตฺตมิวาคิ อิวคฺคหณฺ อภิญญาจิตฺตสฺส
 ฌานจิตฺตสฺส ปจฺจบุปฺตติสทิสภาวโต วุตฺตํ,
 น ตสฺส อปฺปนาภาวโต. รูปาวจร-
จตุตฺตฌานิกนฺติ รูปาวจรจตุตฺตฌานานวฺตํ,
 เตน สมฺปยุตฺตํ.

แม้คำว่า หนึ่งวาระ สองวาระ นี้ ฟังเห็น
 ว่าเป็นเพียงอุทาหรณ์. คำว่า มีนิमितเป็น
อารมณ์ คือมีปฏิภาคนิมิตเป็นอารมณ์. ใน
 คำว่า บริกรรมจิตมีคน ๑๐๐ คนเป็นอารมณ์
 นี้ ฟังเห็นความที่บริกรรมจิตแต่ละดวง เป็น
 จิตที่มีคน ๑๐๐ คนเป็นอารมณ์ เพราะเป็นไป
 ว่า "จงเป็น ๑๐๐ คน". แม้ในคำว่า มีคน
๑,๐๐๐ คนเป็นอารมณ์ นี้ ก็มันั้นแหละ.
 คำว่า โดยเกี่ยวกับเป็นรูปพรรณ คือโดย
 เกี่ยวกับเป็นรูปพรรณที่ตนคิดขึ้น. คำว่า
มิใช่โดยเกี่ยวกับเป็นบัญญัติ คือมิใช่โดย
 เกี่ยวกับเป็นสัตว์บัญญัติ. คำว่า นั้น คือ
 อธิษฐานจิต. ศัพท์ว่า อิว ในบทว่า อปฺปนา-
จิตฺตมิว (เช่นเดียวกับอปฺปนาจิต) ท่านกล่าวไว้
 เพราะความที่อภิญญาจิต เหมือนความเกิดขึ้น
 เป็นครั้งแรกแห่งฌานจิต, มิได้กล่าวไว้
 เพราะความที่อภิญญาจิตนั้นเป็นอปฺปนา. บทว่า
รูปาวจรจตุตฺตฌานิกํ คือเป็นจิตที่มีรูปาวจร-
 จตุตฺตฌาน, ได้แก่เป็นจิตที่สัมปยุตกับ
 รูปาวจรจตุตฺตฌานนั้น.

คุณพวงหยก ประสม ไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์

๓๘๖. ยทิ เอวํ "อวชชิตฺวา ฌาณณ
 อธิญฺจาศี"ติ ปฏิสมฺภิตา วจันํ กณฺหติ อาท
 "ยฺมฺปิ หิ"ติ อาทิ. ตฺตฺราปิติ ปฏิสมฺภิตาย มฺปิ.
อวชชิตฺติ "พฺหุกํ อวชชิตฺ"ติ อิทํ ปาฐปทํ
ปริกมฺมวเสเนว วุตฺตํ, น อวชชชนวเสน.
อวชชิตฺวา ฌาณณ อธิญฺจาศี
อภิณฺณาณวเสน วุตฺตํ, น ปริกมฺมจิตฺต-
 สมฺปยุตฺตสฺส, ฌณฺณสฺส วา กามาวจรสฺส
 ฌาณฺณสฺส วเสน. น หิ ตสฺส ตาทิสฺโส
 อานุกาโว อตฺถิตฺติ. ตสฺมาติ ยสฺมา
 อปฺปนาปฺตตฺสฺส อภิณฺณาณวเสว วเสน
 อธิญฺจานํ, ตสฺมา. อยมธิญฺจานกุกโมติ
 ทสฺเสนฺโต "พฺหุกํ อวชชิตฺ"ติ อาทิมาท.
 ตตฺถ สนฺนิญฺจาปนวเสนาติ นิปฺพาทวเสน.

๓๘๖. ท่านอาจารย์ทำคำชักใช้ไว้ใน
 ใจว่า ถ้าหากว่าเป็นอย่างนี้ คำพูดในปกรณ์-
 ปฏิสมภิตามรรคที่ว่า "ครั้นนี้แล้วก็อธิษฐาน
 ด้วยญาณ" ดังนี้ จะมีได้อย่างไร ดังนี้แล้ว
 จึงกล่าวว่า "ยฺมฺปิ หิ" เป็นต้น. บทว่า
ตฺตฺราปิ คือ แม้ในปฏิสมภิตามรรค. บทว่า
อวชชิติ (นิก) ความว่า ปาฐบทว่า
 "พฺหุกํ อวชชิติ (นิกให้ เป็นหลายคน)" นี้
 ท่านกล่าวไว้โดยเกี่ยวกับเป็นบริกรรมนั่นเอง,
 ไม่ใช่กล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับเป็นอวัชชนะ.
 คำว่า ครั้นนี้แล้วก็อธิษฐานด้วยญาณ ท่าน
 กล่าวไว้โดยเกี่ยวกับเป็นอภิณฺญาญาณ, คือ
 มิได้กล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับญาณที่สัมปยุตกับ
 บริกรรมจิต หรือกามาวจรญาณอย่างอื่น.
 เพราะว่า ญาณที่สัมปยุตกับบริกรรมจิตหรือ
 กามาวจรญาณอย่างอื่นนั้น ห้ามอานุกาพที่เป็น
 เช่นนั้นไม่ แล. คำว่า เพราะฉะนั้น คือ
 เพราะเหตุที่การอธิษฐาน ย่อมมิได้ด้วย
 อำนาจแห่งอภิณฺญาญาณ ที่ถึงอัปปนาเท่านั้น,
 ฉะนั้น. ท่านอาจารย์เมื่อจะแสดงว่า

นี้เป็นลำดับแห่งการอธิษฐาน ดังนี้ จึงกล่าวว่า "ภิกษุ ยอมหนักให้เป็นหลายคน" ดังนี้ เป็นต้น. ในบทเหล่านั้น บทว่า สนธิภูจาปนวเสน คือ โดยเกี่ยวกับเป็นการทำให้สำเร็จ.

กายสกุขิตสสันตถุติ น เกวลี
วจนมตฺตเมว, อถ โข อยเมตสฺสตฺถุสส
อตฺตโน กาเยน สจฺฉิกตฺตฺตา กายสกุขิตี
สกุขิตสสันตถุติ.

โกกนฺทุติ ปทุมวิเสสนิ ยถา
"โกกาสกนฺ"ติ. ตํ กิร พุพฺพตฺตํ วรรณสมฺปนฺนํ
อติวิย สุกนฺธญจ โหติ. ปาโตติ ปเกว.
อฺยเนหฺตฺถ อตฺถโธ : ยถา โกกนฺทุสงฺขาคํ^๒
ปทุมํ ปาโต สุริยสฺสคฺกมฺนเวลายํ ผลฺลํ
วิกสิตํ อวิตคฺนุชํ สิยา วิโรจมานํ, เอวํ
สรฺรคฺนฺเชน คฺณคฺนฺเชน จ สฺกนฺธํ สรทกาเล
อนฺตฺลิกฺเข อาทิจฺจมิว อตฺตโน เตชสา

คำว่า เพื่อแสดงกายสักขี ความว่า ไม่ใช่สักแต่เป็นคำพูดอย่างเดียวกันเท่านั้น, แต่ ทว่าเพื่อแสดงสักขี ที่ชื่อว่ากายสักขี เพราะ ได้ทำผลนั้นให้แจ้งได้ด้วยกายของตน นี้.

บทว่า โกกนฺทุ เป็นวิเสสนะของบทว่า ปทุมํ เหมือนอย่างบทว่า "โกกาสก" ฉะนั้น. ทราบกันว่า ดอกปทุมโกกนฺทุนั้น เป็นดอกปทุม ที่มีใบ(กลีบดอก ?) มาก ถึงพร้อมด้วยสีสัน และมีกลิ่นหอมเกินจะเปรียบเทียบได้. คำว่า แต่เข้า คือ ตั้งแต่ต้นเลยทีเดียว. ความใน พระคาถานี้ มีดังนี้ว่า : (เปรียบเทียบเหมือนว่า) ดอกปทุม ที่เรียกว่าโกกนฺทุ บาน คือแย้ม

^๑ ฉ. โกกนฺทุติ.

^๒ ฉ. โกกนฺท....

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรมพระราช

ตปนตี องฺเกหิ นิจฺจนฺณกษฺติตาย องฺคิรฺสึ แต่เช้า คือในเวลาทีพระอาทิตย์โผล่ขึ้น
สมฺมาสมฺพุทฺธ ปฺสฺสาตี. ก็ยังไม่หมกกลืน รุ่งเรืองอยู่ ฉันใด, ขอท่าน
จงชม พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงมีกลิ่นหอม
ด้วยกลิ่นพระสรีระ และด้วยกลิ่นคือพระคุณ
ผู้ทรงได้พระนามว่า อํงคิรฺส เพราะความ
ที่ทรงมีแสงโชติช่วงเปล่งออกจากพระอวัยวะ
ทั้งหลาย คุณพระอาทิตย์ ที่ส่องแสงอยู่ ด้วย
เดชของตน ในกลางหา ในหน้าร้อน
ฉันนั้นเถิด ดังนี้.

อภฺโพติ ปฺฏิปฺตฺติสารมฺหิ สาสนํ, คำว่า เป็นคนอภัพ อธิบายว่า
ปฏฺิปฺตฺติ จ ปฺริยฺตฺติมฺลิกา, ตฺวณฺจ ปฺริยฺตฺติ พระศาสนานี้ มีปฏิบัติเป็นสาระ, อนึ่ง
อฺกฺกฺเตหํ อสมฺตฺโต, ตฺสฺมา อภฺโพติ ปฏิบัติมีปริยัติเป็นมูล, ก็ตัวเธอเป็นผู้ที่ไม่
อฺธิปฺปาโย. อภฺโพ นาม น โหติ สามารถจะเรียนปริยัติได้, เพราะฉะนั้น
วาสรุสฺเสว ปฺธานภาวโธ. จึงชื่อว่า เป็นคนอภัพ. ชื่อว่า หาเป็นคน
อภัพไม่ เพราะความที่มีธุระคือการอบรม
นั่นเอง เป็นประธาน.

ภิกฺขฺติ ปฺพชิตฺโหวหาเรน วฺตฺตํ, คำว่า ภิกษุ ตรัสไว้ โดยเป็นคำเรียก
ภาวินิ วา ภิกฺขุภาวํ อุปาทาย ยถา "อคฺมา ผู้เป็นบรรพชิต, หรือตรัสไว้ อาศัยภิกษุภาวะ

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรรมนราทร

วิสุทธิมรรคมหาณี ป.ท. ๕-๑๘

ราชกั พุทฺโธ^๑ติ? ปิโลกกขณฺฑนฺติ สุวิสุทฺธั แห่งบุคคลผู้มีปกติทำให้เกิด เหมือนอย่าง
 โจฬชณฺฑั. โรไซ หรตฺตีติ โรไซหรณฺ. คำว่า "อกมา ราชกั พุทฺโธ (พระพุทธเจ้า
อภินิมมิตฺวา อทาสี ตตฺถ บุพเพ ได้เสด็จไปสู่กรุงราชกั)" ดังนี้ ฉะนั้น.
 กตาทิการตฺตา. ตถา ที โยนิโส คำว่า ผ้าผืนหนึ่ง ได้แก่ผ้าผืนหนึ่งที่สะอาดดี.
 อุมฺมุขฺชนฺโต^๒ "อตุตฺทภาวสฺส ปณายั โทโส"ติ ผ้าชื่อว่า โรไซหรณฺ เพราะอรรถว่า นำธูลีไป
 อสุภสฺสณฺณั, อนิจฺจสฺสณฺณณฺจ ปฏิลกิตฺวา (เช็ดธูลี). ชื่อว่า ทรงเนรมิตมอบให้ไป
 นามรูปปริกฺกหาทินา นฺจสุ ชนฺเชสุ ณณฺ เพราะในกาลก่อน พระเถระได้ทำอิการ
 โธตาเรตฺวา กลาปสมฺมสนา ทิกฺกเม วิปสฺสนั (บุญญาทิการ) ไว้แล้วในผ้านั้น. จริงอย่างนั้น
 วทฺเตตฺวา อุทฺทพฺพณฺณา ทปฏฺิปาฎิยา วิปสฺสนั พระเถระเมื่อลูบ(ผ้า)ไปโดยอุบาย เห็นว่า
อนฺุโลมโคตรภูสมิปี ปาเปสิ. โอภาส- "นี้เป็นโทษของอัทภาพ" ได้มาซึ่งอสุภสฺสณฺญา
วิสฺขุชนฺบุพฺพิกา ภาสิตกาถา โอภาสกาถา. และอนิจฺจสฺสณฺญาแล้ว ก็หยั่งญาณลงในชั้น ๕
 โดยการกำหนดคนามรูปเป็นต้น เจริญวิปัสสนา
 ไปตามลำดับญาณ มีญาณที่พิจารณาถูกลาป
 เป็นต้น ทำวิปัสสนาให้ถึงที่ใกล้แห่งอนฺุโลม-
 ญาณและโคตรภูญาณ ตามลำดับแห่งญาณ
 มีอุทฺทพฺพณฺญาเป็นต้น. กาถาที่ทรงภาษิตไว้
 อันมีการปล่อยโอภาส(แสงสว่าง)เป็นเบื้องต้น
 ชื่อว่า โอภาสกาถา.

^๑ ช. ส. ๒๔/๔๐๖.

^๒ ฉ. อุมฺมุขฺชนฺโต.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรมมราทร

ราโค รโซ อริยสส วินเย, น จ
 ปน เรณ วุจติ "รโซ"ติ. กสุม่า ?
 จิตตสส มลีนภาวกรณโต. รากสเสต อธิวจ
"รโซ"ติ. เอต รชนติ เอต รากสงฺขาท
 รช. วิปชหิตวาติ อภุมกเคน วิเสสโต
 ปชทนเหตุ. ปณฺธิตา วิหรนติ เตติ เต
 ปชทนภา ปณฺธิตา หุคฺวา วิหรนติ. วิตรชส
 สพฺพโส ปหีนรากาทิรชสส พุทฺธสส ภควโต
สาสเน. ตถา หิ วณฺธิ :

ในวินัยของพระอริยเจ้า รากะ เรียกว่า
ธลี, ก็แต่ว่า หา เรียกละ องว่า "ธลี" ไม่.
 เพราะเหตุไร ? เพราะ(รากะเท่านั้น)
 ทำจิตให้แปดเปื้อน. คำว่า "ธลี" นี้ เป็นชื่อ
เรียกรากะ. คำว่า ธลี นี้ ได้แก่ ธลี กล่าว
คือรากะนี้. คำว่า เพราะละ คือ เพราะเหตุ
ที่ละได้ โดย วิเศษ ด้วย อรหัต มรรค. คำว่า
พวกเขา ยอม เป็น บัณฑิต อยู่ คือ พวกเขา
ผู้ละได้ ยอม เป็น บัณฑิต อยู่ ใน ศาสนา
ของ พระผู้มี พระภาค พุทธเจ้า ผู้ปราศ จาก ธลี
คือ ผู้ละ ธลี มี รากะ เป็น ต้น ได้ แล้ว โดย ประการ
ที่ ปวง. จริง อย่าง นั้น ท่าน กล่าว ไว้ ว่า :

จิตตมฺหิ สงฺกิลฺยรฺมฺหิ
สงฺกิลสฺสนฺติ มาณวา
 จิตฺเต สฺหเช วิสุชฺณฺติ
อิติ วคฺคมฺ มเหสีนาคี^๑

พระมเหสีเจ้าตรัสไว้ว่า สัตว์ทั้งหลาย
 ย่อมเศร้าหมอง เมื่อจิตเศร้าหมอง
 ย่อมหมดจด เมื่อจิตหมดจด ดังนี้.

^๑ สมงฺกวลวิลาสินี. ๒/๔๔๘, ปปญฺจสุทฺธิ.
 ๑/๓๒๐, สารตฺถกปาสาณิ. ๒/๓๔๘,
 ปรมตฺถทีปนี อิติวคฺคก. ๓๕๘.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรรมนราทร

วิสุทธิธรรมรังษการ บ.พ.๕-๑๕

ฉฬภิญญาหกทณณ กหิตาย ฉฬภิญญา
วิภาวิตเปปี อริยมคฺเค อนุตฺตรภาวสามณฺณ
ผลนิพพานะ สหฺธิ สงฺคณฺหนฺโต อาห "นฺว
โลกุตฺตรธฺมมา"ติ.

เมื่อได้ถือเอาภิญญา ๖ แล้ว ด้วย
ศัพท์ว่า ฉฬภิญญา ท่านอาจารย์เมื่อจะรวม
เอาพระอริยมรรคทั้งหลาย แม้ที่ได้เจริญแล้ว
เข้ากับผลและพระนิพพาน เพราะความเป็น
อนุตฺร(โลกุตฺร) ธรรมเสมอเหมือนกัน จึง
กล่าวว่่า "โลกุตฺรธฺรรม ๙" ดังนี้.

ปตฺตสฺส ปิทฺนากาเรน หตฺถํ ฐเปฺนฺโต
"หตฺถํ ปิทฺตี"ติ^๑ วุตฺโต. หตฺถนฺติ วา
กรณฺตฺเถ อูปโยควจฺนํ, หตฺถเณ ปิทฺตี
อตฺถโถ.

ท่านอาจารย์กล่าวถึง พระผู้มีพระภาค
ผู้ทรงวางพระหัตถ์ไว้ โดยอาการที่ปิดบาตร
ว่่า "หตฺถํ ปิทฺตี" ดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง
บทว่่า หตฺถํ เป็นหุตฺติยาวิภฺตฺติ ในอรรถแห่ง
หุตฺติยาวิภฺตฺติ, ความว่่า หตฺถเณ ปิทฺตี
(ทรงใช้พระหัตถ์ปิด).

สหสฺสกฺขตฺตฺนฺติ สหสฺสธา. สหสฺสธา
หิ อตฺตานํ เอกจิตฺเตเนว นิมนฺนฺโตปิ
สหสฺสวารํ นิมนฺนฺโต วิย โหติ. อสฺติปิ
กิริยาพฺยา วุตฺติยํ ตทฺถตฺถสฺหฺธิโตติ อิมมตฺถํ

บทว่่า สหสฺสกฺขตฺตฺ ได้แก่ ๑,๐๐๐
ส่วน. ท่านอาจารย์ประสงค์แสดงความช่่อน
ว่่า จริงอยู่ พระเถระ แม้เมื่อเนรมิตตนขึ้น
๑,๐๐๐ ส่วน ด้วยจิตดวงเดียวเท่านั้น ก็ย่อม

^๑ วิสุทธิมคฺค. ๒/๒๖๓. หตฺถเณ ปิทฺตี.
ภูมิปโลภิกฺขุ.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรมราทร

ทสฺเสตุ "สหสฺสกุชฺตุ"ติ วุตฺติ. อมฺพวเนติ
อมฺพวเน กตฺวิหาเร. รมฺเมติ รมนฺเเย.
ยว กาลปฺปเวทฺนํ, ตาว นิสฺสีติ โยชฺนา.

เป็นราวกะว่าเนรมิตอยู่ถึง ๑,๐๐๐ ครั้ง.
แม้เมื่อไม่มีความพยายามกระทำ เพราะได้
สำเร็จผลนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า "สหสฺสกุชฺตุ"
ดังนี้. คำว่า ในสวนอัมพวัน คือในวิหารที่
เขาสร้างไว้ในสวนมะม่วง. บทว่า รมฺเม
แปลว่านํารัณรมย์. มีคำประกอบความว่า
ยว กาลปฺปเวทฺนํ, ตาว นิสฺสีติ(นั่งอยู่
จนกระทั่งถึงคราวที่เขาบอกเวลา).

อนฺนิยเมตฺวาติ ฆณฺณาวยวสฺรึราวยว-
ปริกฺขารกิริยาวิเสสํทิตฺติ นิยมํ อกฺตฺวา.
นानาฆณฺเณติ นานากาเร ยถาวุตฺตวณฺณาที-
วเสน นานาวิธ. มิสฺสกกฺเกเสติ ปลิตฺเตหิ
มิสฺสสิตฺกเกเส. อุปฺทฺตฺมรตฺตวณฺณอุปฺทฺตฺมปณฺฑ-
วณฺณาทีสุ อณฺนตรวณฺณนฺติ เอว
อุปฺทฺตฺมรตฺตจิวเร. ปทวเสน อตฺถสฺส
กมนวเสน ปาฬิยา ภณฺนํ. ปทภาณฺ.
ปริกฺกาทิวเสน ธมฺมสฺส กณฺนํ ธมฺมกถา.
สเรน ภณฺณํ^๑ สุตฺตาทินิ อุกฺจารณิ

คำว่า มิได้กำหนด คือมิได้ทำการ
กำหนดไว้ โดยส่วนแห่งสี่สน ส่วนแห่งสรีระ
บริขาร กิริยาที่แปลก ๆ กัน เป็นต้น. คำว่า
มีรูปพรรณแตกต่างกัน คือมีอาการต่าง ๆ กัน
ได้แก่มิแบบอย่างต่าง ๆ กัน โดยเกี่ยวกับ
รูปพรรณ เป็นต้น ตามที่กล่าวแล้ว. คำว่า
มีผสมแซม คือมีผสมแซมด้วยผสมหงอก. ชื่อว่า
มีจิวรแดงครึ่งหนึ่ง อย่างนี้ คือมีสีอย่างใด
อย่างหนึ่ง ในบรรดาจิวรที่มีสีแดงครึ่งหนึ่ง
สีเหลืองครึ่งหนึ่ง เป็นต้น. การสวดพระบาลี

^๑ ฉ. ภณฺณํ.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนาง ดุลยกรมณราทร

สรภณณ์. อปเรปิตี วุฑฺฒาการโต อณฺเณปี
 ที่มรสฺสกีสฺสูลาทิเก นานปฺการเก.
อิจฺฉิตฺติจฺฉิตฺตปฺการาเยว โหนฺตฺติ ยถา ยถา
 อิจฺฉิตฺตา, ตํตํปฺการาเยว โหนฺตฺติ. ยตฺตกา
 หิ วิเสสา ฆณฺณาทิวเสน เตสฺ อิจฺฉิตฺตา,
 ตตฺตกวิเสสวฺนฺโตว เต โหนฺตฺติ. เต ปน
 ตถา พุฑฺธา ภินฺนากาเรปี ฆณฺนวเสน
 อารมฺมณฺ์ กตฺวา เอกเมว อธิฏฺฐานจิตฺตํ
 ปวตฺตติ. อณฺโณทิสฺส อานฺุภาโว : ยถา
 เอกาว เจตนา นานาวิเสสวฺนฺตํ อตฺตภาวํ
 นิพฺพุตฺเตติ, ตตฺถ ภวปฺภุจฺจนา กมฺมสฺส
 วิเสสปฺจฺจโย โหติ. อจินฺเตยฺโย จ
 กมฺมวิปาโกติ เจ, อธิปปี ปริกมฺมจิตฺตํ
 วิเสสปฺจฺจโย โหติ, อจินฺเตยฺโย จ
 อิทธิวิสโยติ กเหตุพฺพํ. เอส นโยติ ยฺวายํ
 พุฑฺภาวนิมฺมาเน "อภินฺญาปาทกฺขณฺณํ
 สฺมาปชฺชิตฺวา"ติอาทินา อธิฏฺฐานนโย วุฑฺโต,
 เอส นโย อิตเรสฺสปี อธิฏฺฐานเณสุติ.

โดยเกี่ยวกับการรู้ความหมายด้วยอำนาจแห่ง
 บพ ชื่อว่า บพณะ. การกล่าวธรรมโดย
 เกี่ยวกับเป็นปริกษาเป็นต้น ชื่อว่า ธรรมกถา.
 การสวด คือการเปล่งสวดพระสูตรเป็นต้น
 โดยทำนอง ชื่อว่า สรภณญะ. คำว่า
แม้ย่อย่างอื่น คือให้มีประการต่าง ๆ มีสูง
 เตี้ย ผอม อ้วน เป็นต้น แม้ย่นจากอาการ
 ที่ได้กล่าวแล้ว. คำว่า ย่อมเกิดเป็นบุคคล
ที่มีประการที่มีฤทธิ์ปรารณา คือผู้มีฤทธิ์
 ปรารณาแล้ว โดยประการใด ๆ, ก็ย่อม
 เกิดเป็น บุคคลมีประการนั้น ๆ นั้นเทียว.
 จริงอยู่ ท่านผู้มีฤทธิ์ปรารณาอาการต่าง ๆ
 กันไว้จำนวนเท่าใด โดยเกี่ยวกับรูปร่าง
 เป็นต้น ในบุคคลเนรมิตเหล่านั้น, บุคคล
 เนรมิตเหล่านั้น ก็ย่อมเป็นผู้มีอาการต่าง ๆ
 กันจำนวนเท่า นั้นนั้น เทียว. ก็อิฐฐานจิต
 ดวงเดียวเท่านั้น ย่อมเป็นไปกระทำบุคคล
 เหล่านั้น แม้ที่มีอาการแตกต่างกันมากมาย
 อย่างนั้น โดยเกี่ยวกับรูปร่างเป็นต้น ให้เป็น
 อารมณฺ์. ก็นั้นเป็นอำนาจแห่งปริกรรมจิตนั้น:

คุณพวงหยก ประสมไชย
 อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนางดุลยกรรมนราทร

เหมือนอย่างเจตนาอันเดียวกันนั้น ย่อม
 ทำอัศภาพอันมีอาการแปลก ๆ แตกต่างกัน
 ให้บังเกิดได้ ฉะนั้น, หากจะมีคำท้วงว่า
 ในการทำอัศภาพให้บังเกิดขึ้น ความ
 ปราณภาพ ย่อมเป็นปัจจัยแห่งความ
 แตกต่างของกรรม. ก็กรรมและวิบาก เป็น
 เรื่องอจินไตย (ไม่ควรคิด). ดังนี้, บัณฑิต
 ก็พึงถือเอาความว่า แม้ในการเนรมิตเป็น
 หลายนั่น บริกรรมจิต ย่อมเป็นปัจจัยแห่ง
 ความแตกต่างกัน, และอิทธิวิสัย(วิสัย
 แห่งฤทธิ์) ก็เป็นเรื่องอจินไตย ดังนี้เถิด.
 คำว่า กัมมัตถ ความว่า นัยในการอธิษฐาน
 ที่ได้กล่าวแล้วในการเนรมิตความเป็นหลาย-
 คนด้วยคำว่า "เข้ามานที่เป็นบาทแห่ง
 อภิญญา" เป็นต้น นี้ใด, ในการอธิษฐานแม้
 ที่เหลือกัมมัตถแล.

อติ อวิเสส อติเทเสน ทสเสตุวา	ท่านอาจารย์ ครั้นแสดงโดยการบ่งชี้
วิเสส สรูปโต ทสเสตุ "อัย ปน	ถึงข้อที่ไม่แปลกกันอย่างนี้แล้ว ก็ประสงค์
<u>วิเสโส</u> "ติอาทิ วุตตุ. ตตุถ อิมินา ภิกขุณา	แสดงข้อที่แปลกกันโดยสภาวะที่มีอยู่ จึง

วิสุทธิธรรมรังษณศึกษา พ.ศ. ๒๕-๑๘

คุณพวงหยก ประสมไชย
 อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนางคุณกรมมราทร

อิจฺจนฺเตนาติ สมฺพนฺโธ. มํ ชานิสฺสนฺตฺติ อิตฺติมา ติ มํ ชานิสฺสนฺตฺติ. อนฺตราวาติ ปริจฺฉินฺนกาลสฺส อพฺภนฺตเร เอว. ปาทกชฺฌานนฺติอาทิ ปริกมฺมกรณการทสฺสนตฺถ วุตฺตํ, อิตรํ ปน อติเทเสเนว วิภาวิตฺตฺติ. เอวํ อกโรนฺโตติ "เอโก โหมี" ติ อนฺตรา อธิจฺจํ อกโรนฺโต. "ยถาปริจฺฉินฺนกาล-วเสนา" ติ อิมินา "สฺตํ โหมี" ติ^๑ อาทิ อธิจฺจํ กโรนฺเตน กาลปริจฺเจทวเสเนว กาตพฺพนฺติ ทสฺเสติ. สยเมว เอโก โหติ อธิจฺจํ สส ปฺปฏิสฺสทฺตฺตฺตา. เอตฺถ จ ปริกมฺมาธิจฺจํ จิตฺตํ อิตฺติมา วณฺณวเสน สยเมว อารมฺมณํ โหติ. เตสํ ปริกมฺมจิตฺตานิ สนฺตติ ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณานิ. อธิจฺจํ จิตฺตํ สมฺปติ. วตฺตมานารมฺมณํ อธิจฺจํ สส เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตฺตาติ วทฺตฺติ.

กล่าวว่า "ส่วนว่าต่อไปนี้เป็นข้อที่แปลกกัน"
 ดังนี้ เป็นต้น. ในบทเหล่านั้น มีการเชื่อม
 ความว่า อิมินา ภิกฺขุณา อิจฺจนฺเตน (อํนํภิกฺษุ
 รูปํ^๑ เมื่อปรารธนา). คำว่า จํกรูจํ เรา
 คือจํกรูจํ เรา ว่า "เป็นผู้มีฤทธิ์". คำว่า
ในระหว่างนั้น เทียว คือภายในเวลาที่ได้
 กำหนดไว้^๑ เทียว. คำว่า (พึงเข้า)
ณานที่ เป็นบาท เป็นต้น ท่านกล่าวไว้
 เพื่อแสดงอาการที่กระทำปริกรรม, ส่วนคำ
 นอก^๑ ท่าน ได้ เปิดเผย ไว้ โดยการบ่งชี้
 นั้นเอง แล. คำว่า เมื่อไม่กระทำอย่างนี้
 คือ เมื่อไม่กระทำการอธิษฐาน ในระหว่าง
ว่า "ขอเราจงเป็นคนเดียวเถิด". ด้วย
 คำว่า "ด้วยอำนาจแห่งเวลาตามที่ได้กำหนด
ไว้"^๑ นี้ ท่าน แสดง ว่า อํนํภิกฺษุ เมื่อ จะ ทำ การ
อธิษฐาน โดยนัยว่า "ขอเราจงเป็น ๑๐๐ คน"
 เป็นต้น ก็พึงทำด้วยอำนาจการกำหนดเวลา
 อยู่นั้น เทียว. ชื่อว่า จะกลับเป็นคนเดียว

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๕๒.

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ พระและนางคฤชกรมณราทร

ตัวเอง ก็เพราะได้ระงับการอธิษฐานไปแล้ว. ก็ในการกลับเป็นคนเดี๋ยวนี้นี้ ท่านผู้มีฤทธิ ย่อมเป็นอารมณ์โดยเกี่ยวกับรูปร่าง เป็นต้นแห่งบริกรรมจิต และอธิษฐานจิตเสียเองทีเดียว. อาจารย์หลายท่านกล่าวว่า ในบรรดาจิตเหล่านั้น บริกรรมจิตทั้งหลาย เป็นจิตที่มีอารมณ์เป็นสันตติปัจจุบัน. อธิษฐานจิต เป็นจิตที่มีอารมณ์อันกำลังเป็นไปอยู่ในบัดนี้ เพราะการอธิษฐานมีเพียงขณะจิตเดี๋ยวกึ่งนี้.

๓๘๑. "อาวิภาวน"ติ ปทสฺส เหฏฺฐา วุตฺเตน โหติ-สทฺเทน สมฺพฺนฺโต น ยฺชฺชติ อปฺโยควเสน วุตฺตตฺตา, ตถา วกฺขมาเนเนว จ กจฺจติ-สทฺเทน อตฺตโน, ปเรสฺสจ อาวิภาวสฺส อิจฺฉิตฺตฺตา, นามปทณฺจ กิริยาปทาเปกฺขนฺติ กิริยาสามณฺณภาวึนา กโรติ-สทฺเทน โยเชตฺวา อาท "อาวิภาว กโรตี"ติ. ติโรภาวนติ เอกฺตาปิ เอสฺว นโย. ยถิ เอวํ กถํ ปฏฺิสมฺภิตายนฺติ โจทณํ

๓๘๑. การสัมพันธ์(เชื่อมความ)บทว่า "อาวิภาว" เข้ากับ โหติ-ศัพท์ ที่ได้กล่าวไว้ในหนหลัง ย่อมไม่ถูกต้อง เพราะท่านกล่าวไว้โดยเกี่ยวกับเป็นหุตติยาวิภคติ, การสัมพันธ์ เข้ากับ กจฺจติ-ศัพท์ ที่กำลังกล่าวถึงอยู่ ก็ไม่ถูกต้องอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะท่านปรารธนาอาวิภาวะแห่งตน และคนอื่น, ก็นามบท เป็นบทที่เพ่งถึงกิริยาบท เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงประกอบเข้าไว้กับ

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ อาจารย์เสริม วินิจฉัยกุล

สนุชทายาท "อิทเมว ธี"ติอาทิ. กามิ กโรติ-ศัพท์ ที่มีความเป็นกิริยาสามัญ กล่าว
ปฏิสัมภิตาย "อาวิภาวนติ เกนจิ อนุภาวํ" ว่า "อาวิภาวํ กโรติ (ทำอาวิภาวะ)"
 โหติ"ติอาทิภา อากตํ, ตมฺปิ อิทเมว ดังนี้. แม้ในบทว่า ติโรภาวํ นี้ ก็มีนัย
 อาวิภาวกรณํ, ติโรภาวกรณณจ สนุชทาย เหมือนกัน. ท่านอาจารย์หมายเอาคำที่ทักท้วง
 วุคฺตํ. เสสฺสพทานิปี เตสฺสเยว เววจนานิ. ว่า ถ้าหากว่าเป็นอย่างนี้ไซ้ คำที่ท่าน
อนุชการนติ รตฺตฺนุชการํ ทิวาปิ วา กล่าวไว้ในปกรณ์ปฏิสัมภิตามรรคนั้น เป็น
 พิณฑุททิตคตํ อนุชการํ. ปฏิจฺจนนฺติ อย่างไรเล่า ดังนี้ กล่าววว่า "อิทเมว ธี"
 กุชฺทกฺวาภาทิภา ปฏิจฺจาทิตํ. อนาปาณนติ เป็นต้น. ในปฏิสัมภิตามรรค อาวิภาวะ
 ทูรตาสุขุมตรตาทิภา น อปาณนคตํ. อณฺติ เป็นต้นมาแล้วด้วยคำว่า "อาวิภาวนติ เกนจิ
 อิทธิมา. ปฏิจฺจนฺโนปิ ทูเร จิตฺปิ อตฺตา อนุภาวํ โหติ (บทว่า อาวิภาวะ ได้แก่เป็น
 วา ปโร วา ยถา ทิสฺสตีติ วิทฺตติ สิ่งที่จะไร ๆ มิได้ขวางกัน)" ดังนี้ก็จริง,
 ปริณาเมตฺวา โยเชตพฺพํ. อาโลกชาตฺนติ แม้คำนั้น ท่านพระสารีบุตรเถระ ก็ได้กล่าว
 อาโลกนฺตํ, ชาตาโลกํ วา. หมายเอา การทำอาวิภาวะ, และการทำ
 ติโรภาวะนี้ นี้แหละ. แม้บทที่เหลือ ก็เป็นคำ
 ไวยากรณ์ ของบทว่า อาวิภาวํ เป็นต้นนั้น
 นั้นเทียว. คำว่า ความมืด ได้แก่ความมืด
 ในตอนกลางคืน หรือความมืดที่เป็นไปใน
 โพรงถ้าเป็นต้น แม้ในตอนกลางวัน. คำว่า
สิ่งที่ถูกบังไว้ ได้แก่ที่ถูกฝา และบานประตู
 เป็นต้น ปิดบังไว้. คำว่า สิ่งที่ยังไม่ถึงคลอง

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ อาจารย์ เสริม วิจิตรชัยกุล

คือไม่ใช่สิ่งที่ถึงคลอง เพราะความที่อยู่ไกล และเพราะความที่ละเอียดยิ่งเป็นต้น. คำว่า ภิกษุ นี้ คือภิกษุผู้มีฤทธิ์. บัณฑิตพึงประกอบ คำพูด เปลี่ยนวิภาคไป ว่า ปัจจุณโน ปิ ทุเร จิ โคปิ อตุตา วา ปโร วา ยถา ทิสฺสตี (ภิกษุผู้ใคร่จะทำตน หรือผู้อื่น โดย ประการที่ตนหรือผู้อื่น ถูกบังอยู่ก็คื อยู่นอยู่ ในที่ไกลก็คื เขาก็ยังเห็นได้) ดังนี้เกิด. บทว่า อาโลกชาติ ได้แก่เป็นที่สว่าง, หรือเป็นที่เกิดควมสว่าง.

๓๘๘. เอตี ปน ปาฏิหาริยฺยตี
อาวิภาวปาฏิหาริยมาห. เกน กตฺตพฺพนฺตี
คตฺถ กายสฺกฺขี ปฺจฺฉิตฺวา "สฺตฺถา ตาว
กายสฺกฺขี" ตี ทสฺเสนฺเตน "ภควตา" ตี วตฺวา
ตมคฺคํ วิภาเวตฺ "ภควา หิ" ตี อาทิ วตฺตํ.
สาวตฺถิวาสิเก ปสฺสนฺตีตี อาเนตฺวา
สมฺพฺนโร, ตถา "ยาว อวิจฺ ทสฺเสสฺสี" ตี.
อากาสกเตสุ เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมวิมาเนสุ
อุปริมุปริมานํ พฺยวธายเกสุ พฺยฺหิยมาเนสุ

๓๘๘. คำว่า ปาฏิหาริยฺยชฺชนํ ท่าน กล่าวถึงอาวิภาวปาฏิหาริย. ท่านอาจารย์ ครั้นถามถึงบุคคลผู้เป็นกายสักขี (ประจักษ์ พยาน) ในปาฏิหาริยชฺชนํนั้นว่า "ใครเคยทำ" ดังนี้แล้ว เมื่อจะแสดงว่า "พระศาสดา ทรงเป็นกายสักขีก่อน" ดังนี้ จึงกล่าว (เฉลย)ว่า "พระผู้มีพระภาค" แล้วกล่าวว่า "เป็นความจริงว่าพระผู้มีพระภาค" ดังนี้ เป็นต้น เพื่อเปิดเผยความชื่อนั้น. พึงมีการ

คุณพวงหยก ประสมไชย

อุทิศส่วนกุศลให้ อาจารย์ เสริม วินิจฉัยกุล

ตฤคคตฺ อากาสํ พุชฺหํ นาม โหตฺตี วุตฺตํ
"อากาสณจ ทูวิชา วิยฺหิตฺวา"ติ.

นำคำพูดมาสัมพันธ์กันว่า สวรรคตฤคคตฺ
 ปสฺสนฺติ (จะมองเห็นชาวเมืองสวรรค์ได้) ,
 พึงมีการนำคำพูดมาสัมพันธ์กันอย่างนั้นเหมือน
 กันว่า "ยาว อวีจฺ หสฺเสติ (ทำให้เห็นไป
 ตลอดจนถึงอเวจ)" ดังนี้. เมื่อทรงแหวก-
 วิมานชั้นต่ำ ๆ ซึ่งอยู่ในอากาศ ซึ่งรองรับ
 วิมานชั้นสูง ๆ อยู่ อากาศที่เป็นไปในที่นั้น
 ก็ชื่อว่า เป็นอันถูกแหวก เพราะเหตุนี้ ท่าน
 อาจารย์จึงกล่าวว่า "ทรงแหวกอากาศ"
 ดังนี้.

อยมตฺ โถติ อวิภาวปาฏิหาริยสฺส
 สตฺถารา กตฺภาโว. ปุริมพุทฺธานํ
 ปฏิปตฺติอวชฺชนํ พุทฺธปฺปเวณิยา อนุปาสนตฺถํ.
"เอเคน ปาเทน"ติอาทิ ติวิกฺกมทสฺสนํ?
นยฺ เทติ ยสฺส นยฺสฺส อนุสาเรน
 วาจนามกฺคํ ฐเปสฺสิ.

คำว่า ความซ้อน คือภาวะที่พระศาสดา
 ทรงกระทำอวิภาวปาฏิหาริย. การนี้ถึง
 พระปฏิปทาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ย่อม
 มีเพื่อการรักษาไว้ซึ่งพระพุทธประเพณี. คำว่า
"ทรงใช้พระบาทข้างหนึ่ง" เป็นต้น เป็นคำ
 แสดงถึงการก้าวไป ๓ ก้าว. ชื่อว่า
ประทานนัย คือทรงวางแนวทางการสวด
 ตามทำนองแห่งนัยใด.

๑ ม. ติวิกฺกมทสฺสนํ.

จุฬอนาถปิณฑโก นาม อนาถปิณฑิก-
มหาเสฏฐิสฺส กนิฏฐภาตา.

น้องคนเล็ก ของท่านอนาถปิณฑิก-
มหาเสฏฐิสฺส ชื่อว่า จุฬอนาถปิณฑิกะ.

สีเนรูปพพตํ วินพิชฌิตวาติ ตํ
ปริสาย ทิสฺสมานรูปเยว กตฺวา
วินพิชฌิตฺวา. นฺนติ สีเนรูปพพตํ.

คำว่า ชำแรก เขาสีเนรุ คือชำแรก
เขาสีเนรุ นั้น กระทำให้มีรูปที่ชาวบริษัทจะ
เห็นได้ทีเดียว. บทว่า นํ ได้แก่ เขาสีเนรุ.

อเนกสทสฺสสงฺขยฺสฺส^๑ โอกาส-
โลกสฺส, ตฺนฺนิวาสิสฺส ตฺตโลกสฺส จ
วิฏฐภาวกรณปาฏิหาริยํ โลกวิวรรณํ นาม.
มหาพรหฺมาติ สหฺมฺปติมหาพรหฺมา.

ปาฏิหาริย์ที่มีการกระทำโอกาสโลกอัน
นับได้หลายแสน, และสัตว์โลก ผู้อาศัยใน
โอกาสโลกเหล่านั้น ให้เปิดโล่ง ชื่อว่า
โลกวิวรรณ (การเปิดโลก). คำว่า
ห้าวมหาพรหม ได้แก่ ห้าวสหัมบดีมหาพรหม.

ปสฺสสฺส ตาว อปฺปนฺนกปฺปิพทาย ผลนฺติ
นิริยกฺเขน ตชฺเชตฺวา สตฺถุ อนฺนฺพุพฺพิกถานเยน
สคฺคสฺส เขน ปโลเกตฺวา, น ปน สคฺคสฺมฺปตฺตฺติยํ
นินฺนภาววาปาทเนน.

พระธรรมทินนเถระ ทำให้ห้วนกล้ว
ด้วยภัยในนรก ว่า ท่านทั้งหลายจงดูผลแห่ง
อปฺปนฺนกปฺปิพทาก่อนเถิด ดังนี้เป็นต้น ประโลม
ใจด้วยสุขในสวรรค์ โดยนัยแห่ง อนฺนฺพุพฺพิกถา
ของพระศาสดา, แต่หาใช่โดยการทำความ
น้อมใจไปในสวรรค์สมบัติให้เกิดขึ้น.

^๑ ฉ. . . . สงฺขยฺสฺส.

๓๘๙. ยถา อาวิภาวกรณเ อาโลก-
 กสิณํ สสมาปชฺชิตพฺพํ อาโลกนิมฺมานาย, เอวํ
 ติโรภาวกรณเ อนุธการนิมฺมานาย นีลกสิณํ
 สสมาปชฺชิตพฺพํ. กามเณจตํ ปาฬิยํ สรูปโต
 นาคตํ, "วิวภูํ อาวภูนฺ"ติ^๑ ปน วจนโต
 อตฺถโต อากตเมว. โอิทาทกสิณฺโตคธํ
 วา อาโลกกสิณฺติ วุตฺโต อยมตฺถโธ.
อนุธการนฺติ อนุธการวฺนตํ.

๓๙๐. อวเสเส อิกฺกุภฺยตฺถเธาติเก.

๓๙๑. ปากโฏ อิทฺธิมา เอตสฺส
 อตฺถิติ ปากภูํ, ปากภูณฺจ ตํ ปากฺุหาริยฺนจาทิ
ปากฺุหาริยํ. น เอตฺถ อิทฺธิมา
 ปากโฏติ อปากฺุ, อปากฺุณฺจ ตํ

๓๘๙. ในการทำอาวิภาวะ ภิภษุพิง
 เข้าอาโลกกสิณ เพื่อเนรมิตแสงสว่างฉันใด,
 ในการทำติโรภาวะ ก็พิงเข้านีลกสิณ เพื่อ
 เนรมิตความมืด ฉะนั้น. ก็การทำติโรภาวะนี้
 มิได้มาโดยเป็นสภาวะมีอยู่ (ระบุตัว) ใน
 พระบาลี ก็จริง, ถึงกระนั้น ก็ชื่อว่ามาแล้ว
 โดยอรรถ โดยคำพูดที่ว่า "วิวภูํ อาวภู
 (เปิดเผย, ถูกขวางกั้น)" เป็นต้น. อีก
 อย่างหนึ่งอรรถนี้ ท่านกล่าวแล้วว่าอาโลก-
 กสิณ เนื่องในโอทาทกสิณ ดังนี้. บทว่า
อนุธการํ ได้แก่ที่มีความมืด (ที่มืด).

๓๙๐. คำว่า ภิภษุที่เหลือ ได้แก่ภิภษุ
 ึ่งหลายมีพระอิกฺกุภฺยเถระเป็นต้น.

๓๙๑. ชื่อว่า ปากภู เพราะอรรถว่า
 มีท่านผู้มีฤทธิ์ปรากฏ, ปากฺุหาริยฺนด้วย เป็น
 ปรากฏด้วย เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า
ปากฺุหาริยํ. ชื่อว่า อปากฺุ เพราะ

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๕๒.

ปาฏิหาริย์จาก อปาภฏปาฏิหาริย์. อิทธิมโต
เอว ทิ ปากฎาปากฎาเวนายิ เกโท, น
ปาฏิหาริย์สส. น ทิ ตํ อปาภฏํ อตฺถิ.

อรรถว่า เป็นที่ท่านผู้มีฤทธิ์ไม่ปรากฏ,
ปาฏิหาริย์นั้นด้วย เป็นอปาภฏด้วย เพราะ
เหตุนั้น จึงชื่อว่า อปาภฏปาฏิหาริย์. จริงอยู่
ท่านผู้มีฤทธิ์นั้นเทียว มีความต่างกัน โดย
ความเป็นปากฎ(ผู้ปรากฏ) และอปาภฏ(ผู้ไม่
ปรากฏ), ทาใช้ปาฏิหาริย์ไม่. เพราะว่า
ปาฏิหาริย์ที่ไม่ปรากฏนั้นไม่มี.

อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาติ มนุสฺสธมฺโม วุจฺจติ
ทสฺสกุสลกมฺมปถมฺมา, ตโต มนุสฺสธมฺมโต
อุตฺตริ. อิทธิสงฺขาคํ ปาฏิหาริย์ อิทธิ-
ปาฏิหาริย์. อาพินฺเทติ ปมุเช. โสภาเสหิตี
ปกิริ. อิทฺธานิสฺสงฺขารนฺติ อิทธิปโยคํ.
อภิสงฺขาระสีติ อภิสงฺขริ อภาสีติ อตฺถิ.
คาฬจฺฉิกฺกเสนาติ กุณฺจิกฺกจฺฉิเทน.
อภคฺคพฺนฺตรีกายาติ ปิฏฺฐสงฺฆานํ อนฺตเรณ.

คำว่า อุตฺตริมนุสฺสธมฺม ความว่า ธรรม
คืออกุศลกรรมบถ ๑๐ เรียกว่ามนุษยธรรม,
ได้แก่ธรรมที่ยิ่งกว่ามนุษยธรรมนั้น. ปาฏิหาริย์
ที่นับว่าเป็นอิทธิ ชื่อว่า อิทธิปาฏิหาริย์.
บทว่า อาพินฺเท (ที่ระเบียง)คือที่หน้ามุข.
คำว่า จงเกลี่ย คือจงโปรย. คำว่า
อิทฺธานิสฺสงฺขาร ได้แก่ประโยคแห่งฤทธิ์(วิธี
ประกอบฤทธิ์). บทว่า อภิสงฺขาระสี คือ
ได้ตกแต่ง ความว่าได้ทำ. คำว่า ทาง
ช่องคาล คือทางรูกุญแจ. คำว่า ทางช่อง
ลิมสลัก คือ ทางระหว่างบานประตูทั้ง ๒.

คุณพวงหยก ประสมไชย
อุทิศส่วนกุศลให้ อาจารย์เสริม วินิจฉัยกุล

อนฺตรทีโศติ อนฺตรธายิตุกาโม. พโก
 พรหฺมา ยถา อนฺตรธายิตุํ น สกุโกติ,
 ตถา กตฺวา ภควา สยํ ตสฺส ปสฺสฺนตสฺส
พรหฺมคณฺสฺส จ อนาปาถภาวคฺมเนน
อนฺตรทีโศ หุตฺวา "สมณฺสฺส โคตมฺสฺส
อิมฺสฺมิ จาเน อตุฏฺฐาโว วา นตุฏฺฐาโว
 วา น สกุกา ชานิตฺตฺนุ"ติ เอวํ พรหฺมคณฺสฺส
วจโนกาโส มา โหตุติ "ภเววาทฺนุ"ติ
 อิมํ กาถํ อภาสิ.

คำว่า ผู้หายตัว คือผู้ต้องการจะ
 หายตัว. พระผู้มีพระภาคทรงกระทำโดย
 ประการที่พกพรหมไม่อาจหายตัวได้ แล้ว
 พระองค์เอง ก็ทรงเป็นผู้หายตัว โดยการถึง
 ภาวะที่ไม่เป็นคลอง แห่งพกพรหม และ
 คณะพรหมผู้มองคูดุณฺั้น ทรงดำริว่า คณะ-
 พรหมจงอย่ามีโอกาที่จะพูดได้ อย่างนี้ว่า
 "พวกเราไม่อาจที่จะทราบได้ว่า พระสมณ-
 โคตมมีอยู่ หรือไม่มีอยู่ ในสถาน^{ที่}นี้" ดัง^{นี้}
 เลย แล้วจึงตรัสพระคาถาว่า "ภเววาทํ"
 เป็นต้น^{นี้}.

ตตฺถ ภเววาทํ ภยํ ทิสฺวาติ อหํ ภเว
สํสาเร ชาติชราตีเมทํ ภยํ ทิสฺวา เอว.
ภวณฺจ วิกเวสินฺนติ อิมณฺจ กามภวาทิ
ติวิธมฺปิ สตฺตภวํ, วิกเวสินํ วิกวํ
คเวสฺมานมฺปิ ปริเยสฺมานมฺปิ ปุนฺนฺปุนํ ภเว
เอว ทิสฺวา. ภवं นาภิวทิตฺติ ตณฺหาทิฏฺฐิวเสณ
กิลฺลิจิ ภवं น อภิวทิตํ น คเหสี. นฺนทิลฺลจ
น อุปาทียินฺนติ ภวตณฺหํ น อุปกจฺฉิ, น
อคฺคเหสีนฺนติ อตุฏฺโธ.

ในพระคาถานั้น ชื่อว่า ภเววาทํ ภยํ
ทิสฺวา (เราได้เห็นภัยในภพ) ความว่า
 เราได้เห็นภัยต่างด้วยชาติ ชรา เป็นต้น
 ในภพ คือในสังสารแล้วเทียว. ชื่อว่า ภวณฺจ
วิกเวสินํ (และภพที่แสวงหาแต่วิภพ) ความว่า
 และได้เห็นภพคือสัตว์ทั้ง ๓ อย่าง มีกามภพ
 เป็นต้น^{นี้}, ที่แสวงหา^{คือ}ที่^{ซึ่ง}ทั้ง^{กัน}หา ทั้งใฝ่หา
 แต่วิภพ ในภพนั้น^{เทียว} บ่อย ๆ. บทว่า
ภवं นาภิวทิตํ (จึงไม่ชมเชยภพ) คือจึงไม่

คุณพวงหยก ประสมไชย
 อุตฺกส่วนกุศลให้ อาจารย์เสริข วิณีจฉัยกุล

ชมเชย ใต้แก้มไม่ถึงเอาภพอะไร ๆ ด้วยอำนาจแห่งตัมหาและทิสฺสุ. ชื่อว่า นนฺทินฺจ นอุปาทิสฺสุ (และไม่เข้าถึงนันทิ)คือไม่เข้าถึงภวตัมหา, ความว่า ไม่ถึงเอา.

๓๙๒. อลกฺกมาโนติ วินฺวิชฺฌิตฺวา คฺมเนน กฺุทฺทาทิสฺสุ กตฺถจि น ลคฺกมาโน. อาวชฺชิตฺวา กตฺปริกฺกเมนาติ ยสฺส ปรโต คฺนตฺกาโม, ตํ อาวชฺชิตฺวา "อากาโส โหตุ, อากาโส โหตุ"ติ เอวํ กตฺปริกฺกเมน อิทฺธิมตา. ปาการปพฺพตา เปกฺุชาย "สฺสโร, จิตฺโห"ติ จ ปฺุลฺิงฺควเสน วุตฺตํ. อุพฺเพชฺวเสน ปวตฺตํ วิวรํ สฺสโร, ติริยํ ปวตฺตํ จิตฺทํ.

๓๙๒. คำว่า ไม่ติดขัด คือ ไม่ติดขัดอยู่ที่ฝาเป็นต้นอะไร ๆ โดยการที่ทะลุผ่านไปได้. คำว่า นี่ถึง...กระทำ บริการ ความว่า ภิกษุผู้มีฤทธิ์ นี่ถึงสถานที่ ที่ต้องการจะ(ทะลุผ่าน)ไปทางด้านหลัง แล้ว ก็กระทำบริการอย่างนั้นว่า "ขอจงเป็น อากาศ, ขอจงเป็นอากาศ" ดังนี้. เพราะ เพ่งถึงปากาโร(กำแพง)และปพฺพโต(ภูเขา) ท่านจึงกล่าวไว้ โดยเกี่ยวกับเป็นปฺุลงฺคํ ว่า "สฺสโร (โพรง), จิตฺโห (ช่อง)" ดังนี้. ช่องว่างที่เป็นไปทางด้านสูง ชื่อว่า สฺสโร (โพรง), ที่เป็นไปทางเบื้องขวาง ชื่อว่า จิตฺทํ (ช่อง).

ยตฺถ กตฺถจิ กสิเณ ปริกฺกมฺมํ กตฺวาติ ปจฺวีกสิณาทิสฺสุ ยตฺถ กตฺถจิ กสิเณ ณานํ

คำว่า เพราะได้ทำบริการไว้ในกสิณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ความว่า สถานที่ที่มีกำแพง

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อโยธยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมคัมภีร์ ป.ท.๕-๑๙

สมาปชชิตวา ปริกมฺมํ กตฺวา "อากาศโส
 โหตุ"ติ อธิฐาตพฺโพ. ตตฺถ การณมาท
 "อฏฺฐสมาปตฺติวสฺสึภาโวเยว ปฺมาณ"ติ.
 ตสฺมา ยํ ยํ อิจฺฉติ, ตํ ตเทว โหติ.
 เอเตน ปจฺวิยา อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชเน
 อาโปกสิณฺสมาปชฺชนํ, อุกทาทิสฺสํ ปจฺวินิมฺมาเน
 ปจฺวิกสิณฺสมาปชฺชนํ น เอกนฺตโต อิจฺฉิตพฺพตฺติ
 วุตฺตํ โหติ. เอตฺนฺติ เอตํ ติโรกฺขทาทิคมน-
ปาฎิหาริยกรณ อากาศกสิณฺสมาปชฺชนํ
อวสฺสํ วตฺตพฺพํ อนุจฺฉวิกภาวโต. เอวณฺจ
 กตฺวา "อากาศกสิณฺวเสน ปฺยิจฺฉนฺนํ
 วิวฏฺฏกรณ"ติอาทิวจฺฉํ วิย ปจฺวิกสิณฺวเสน
 "เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ"ติอาทิวา,
 "อากาศเส วา อุกเท วา ปจฺวี นิมนฺนิตฺวา
 ปทสา คมนํ อิจฺฉตฺติ"ติอาทินา ยํ ปกิณฺณกนเย
 วุตฺตํ, ตมฺปิ สมตฺถิตํ โหติ.

เป็นต้น ภิภษุจะฟังอธิฐานว่า "ขอจงเป็น
 อากาศ" ดังนี้ได้ ก็เพราะได้เข้าฌาน ทำ
 บริกรรมไว้ในกสิณอย่างใดอย่างหนึ่ง มี
 ปฐวิกสิณเป็นต้น. ท่านอาจารย์กล่าวถึงเหตุ
 ในการอธิฐานให้เป็นอากาศนั้น ว่า "ความ
ชำนาญในสมาบัติ ๘ นั้น เทียว ย่อมเป็น
ประมาณ" ดังนี้. เพราะฉะนั้น ภิภษุต้องการ
ให้เป็นสิ่งใด ๆ, ก็จะเป็นสิ่งนั้น ๆ นั้นแหละ.
 ด้วยคำนี้ เป็นอันท่านพระติปิฎกจูฬายเถระ
 กล่าวอธิบายว่า ในการโผล่ขึ้นและดำลงใน
 แผ่นดิน หาต้องการการเข้าอาโปกสิณโดย
 แน่นอนไม่, ในการเนรมิตแผ่นดินขึ้นใน
 สถานที่มีน้ำเป็นต้น หาต้องการการเข้า
 ปฐวิกสิณ โดยแน่นอนไม่. บทว่า เอตํ
 ความว่า การเข้าอากาศกสิณในคราวทำ
 ปาฏิหาริย์ โดยการทะลุไปนอกฝาเป็นต้น
 นี้ จำต้องกล่าวถึงเป็นแน่แท้ เพราะเป็นของ
 สมควร. เพราะทำอธิบายอย่างนี้ ภาวจะมี
 อาทิวา "แม้เป็นคนเดียวก็แปลงเป็นหลายคน
 ได้" ด้วยอำนาจแห่งปฐวิกสิณ จึงจะเป็นอัน

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อโยธยา

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

ใช้ได้เช่นเดียวกับ คำว่า "กระทำสิ่งที่ปิดบัง ให้เปิดเผย ด้วยอำนาจแห่งอากาศกลืน". คำใดท่านกล่าวไว้ในปถกถนัย ว่า "เนรมิต แผ่นดินขึ้นในอากาศบ้าง ในน้ำบ้าง แล้ว สำเร็จการไปด้วยเท้า" ดังนี้ เป็นต้น, แม้คำนั้น ก็เป็นอันใช้ได้แล้ว.

"โทโส นตถิติ"ติ ทฺวิกฺขตฺตํ พทฺธํ
 สฺพทฺธํ วย ทฺพฺหิกรณํ นาม โทตีติ อธิปฺปาเยน
 วตฺวา เตน ปโยชนาภาวํ ทสฺเสตฺถ "ขุ
 สมฺปาชฺชิตฺวา"ติอาทิ วุตฺตํ. อธิฏฺฐิตตฺตา
อากาโส โทติเยวาติ สเจปิ กิณฺจิ อนุตรา
 อฏฺฐิตปพฺพตาหิ สียา, ตมฺปิ "อากาโส
 โทตฺถ"ติ อธิฏฺฐิตตฺตา อากาโส โทตฺถเยว.
 อิทมฺปิ อฏฺฐานปรกิปปนมตฺตํ, ตาหิสฺสส
 อฏฺฐานเมว^๑ นตถิติ ทสฺเสตฺถ "อนุตรา"ติอาทิ
 วุตฺตํ.

ท่านอาจารย์กล่าวว่า "โทษไม่มีหรอก"
 ดังนี้ ด้วยมีความมุ่งหมายว่า (การเข้าฌาน
 แล้วอธิษฐานอีกครั้ง) ชื่อว่าเป็นการทำให้
 มั่นคง เหมือนอย่างของที่มัดไว้ ๒ ทบ ชื่อว่า
 เป็นอันผูกไว้ดี ฉะนั้น แล้วประสงค์แสดง
 ความไม่มีประโยชน์ด้วยการเข้าฌาน แล้ว
 อธิษฐานอีกครั้ง นั้น จึงกล่าวว่า "ขุ
 สมฺปาชฺชิตฺวา" ดังนี้ เป็นต้น. คำว่า
เพราะภิกษุนี้ได้อธิษฐานไว้แล้ว ก็ย่อมเป็น
อากาศไปที่เดียว ความว่า แม้หากว่าจะพึง

^๑ ฉ. อุပ္ปฐิตํ.

^๒ ฉ. อุပ္ปฐานเมว.

มีสิ่งอะไร ๆ มีภูเขปรากฏขึ้นเป็นต้นใน
 ระหว่างไซรั, สิ่งอะไร ๆ มีภูเขเป็นต้นแม้
 นั้นก็ยอมเป็นอากาศไปที่เดียว เพราะภิกษุ
 ให้อธิษฐานไว้(ก่อน)แล้วว่า "ขอจงเป็น
 อากาศเกิด". ท่านอาจารย์กล่าวว่า
 "อนฺตรา" เป็นต้น (ชื่อว่าภูเขาก็คือ...จัก
 โผล่ขึ้นมาในระหว่าง) เพื่อแสดงว่า แม้ข้อ
 ที่ว่านี้ ก็เป็นเพียงการกำหนดที่หาเหตุผล
 มิได้, ความปรากฏแห่งสิ่งอะไร ๆ มีภูเข
 เป็นต้นที่เป็นเช่นนั้น ไม่มีเลย.

๓๔๓. ปริจฺฉินฺทิตฺวาติ ยถิจฺฉิตฺตฺวานํ
 ณาณณ ปริจฺฉินฺทิตฺวา. ตฺตฺราติ ตสฺมี
 ปจฺวิยา อุทกภาวาทิฏฺฐาเน อฺย ยถาวุตฺต-
 ปฏิปตฺติวิภาวินี ปาฬิ. ปฺรโต "ตฺตฺรายํ
 ปาฬิ"ติ อากตฺตฺฐาเนสุปี อิมินา นเยน
 อตฺถโถ เวทิตฺพฺโพ.

๓๔๓. คำว่า กำหนด(พื้นที่) คือ
 กำหนดสถานที่ตามที่ต้องการด้วยญาณ. บทว่า
ตฺตฺร คือในการอธิษฐานให้แผ่นดินเป็นน้ำนั้น
นี้ (ต่อไป)คือพระบาลีที่เปิดเผยข้อปฏิบัติ
 ตามที่ได้กล่าวแล้ว. แม้ในที่ที่มาแล้วว่า
 "ตฺตฺรายํ ปาฬิ" ข้างหน้า บัณฑิตก็พึงทราบ
 ความหมายโดยนัยนี้.

โสติ อิทฺธิมา. อธิฏฺฐานกาเล คำว่า ภิกษุนั้น คือภิกษุผู้มีฤทธิ์.
 กาสปริจฺเฉทํ กตฺวา อธิฏฺฐาตฺติ วุตฺตํ ในเวลาที่อธิษฐาน ภิกษุยอมกระทำการ

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

"ปริจฉินนกาล ปน อติกกมิตวา"ติ. ปกติยา
อุทก อนิมมานอุทก.

กำหนดกาลไว้แล้วจึงอธิษฐาน เพราะเหตุนี้
ท่านจึงกล่าวว่า "แต่พอล่วงเลยกาลที่ได้
กำหนดไว้" ดังนี้เป็นต้น. ชื่อว่า น้ำตามปกติ
ได้แก่น้ำที่ไม่ได้เนรมิตขึ้น.

๓๙๔. วิปริตุนติ ยิ อุทก อกุกมิตวา
อกุกมนุโต น สสีหติ, ต ปนเนตถ อิทธิยา
ปรวินิมมานวเสน เวทิตพพ. ปรวิกสิณติ
ปรวิกสิณชฌาน.

๓๙๔. คำว่า น้ำที่ผิดกัน ฟังทราบว่า
เป็นน้ำที่ภิกษุผู้เหยียบ เหยียบแล้วก็ไม่จม
ด้วยอำนาจแห่งการใช้ฤทธิ์ เนรมิตแผ่นดินขึ้น
ในน้ำนี้. คำว่า(ฟังเข้า)ปรวิกสิณ ได้แก่
(ฟังเข้า)ฉานในปรวิกสิณ.

๓๙๕. ปลลลงกนติ สมนุตโต
อุรุพทุธาสน. ฉินนปกุโข, อสณชาตปกุโข
วา สกฺโณ เขตฺต น สกฺโกตตีติ ปาฬิย "ปกฺขี
สกฺโณ"ติ^๑ ปกฺขีสทฺเทน วิเสเสตฺวา สกฺโณ
วุตฺโตติ "ปกฺเขหิ ยุตฺตสกฺโณ"ติ อาห.
ปริกมฺม กตฺวาติ "ปรวิ โหตุ"ติ^๒ ปริกมฺม
กตฺวา.

๓๙๕. บทว่า ปลลลงก ได้แก่การนั่ง
กู่ชาโดยรอบ. ท่านอาจารย์ทำไว้ในใจ ว่า
นกที่ปีกหัก หรือว่า ไม่มีปีกเกิดขึ้น ย่อม
ไม่อาจที่จะบินไปได้ เพราะเหตุนี้ใน
พระบาลี ท่านจึงกล่าวถึงนกโดยการทำให้
พิเศษ ด้วยศัพท์ว่าผู้มีปีก ว่า "ปกฺขี
สกฺโณ (นกผู้มีปีก)" ดังนี้ แล้วกล่าว

^๑ ขุ. ป. ๓๑/๕๔๔.

^๒ ขุ. ป. ๓๑/๕๔๓.

(อธิบาย)ว่า "คือนกที่ประกอบด้วยปีกทั้ง ๒"
ดังนี้. คำว่า กระทำปริกรรม คือกระทำ
ปริกรรมว่า "ขอจงเป็นแผ่นดินเกิด".

อากาศ อนตลิกฺเขตติ อนตลิกฺขสณฺณิตเต
อากาศ. ยตฺถ ยตฺถ หิ อวฺรณํ นตฺถิ,
ตํ ตํ "อากาศนฺ"ติ วุจฺจติ. อยฺมจฺ อธิตฺตมา
น ปฺรวิยา อาสนฺเน อากาศํ กจฺจติ.
ยตฺถ ปน ปกฺขีณํ อโศจโร, ตตฺถ กจฺจติ,
ตาทิสฺสจฺ โลกํ "อนตลิกฺขนฺ"ติ วุจฺจติ.
เตน วุตฺตํ "อนตลิกฺขสณฺณิตเต อากาศํ"ติ.

คำว่า ในอากาศกลางหาว คือใน
อากาศที่ได้ชื่อว่า กลางหาว. จริงอยู่
ที่ใด ๆ ไม่มีเครื่องขวางกั้น, ที่นั้น ๆ เขา
เรียกว่า "อากาศ". ก็ท่านผู้มีฤทธิ์นี้ มิได้
ไปในอากาศอันอยู่ไกล ๆ แผ่นดิน. แต่ว่า
ยอมไปในอากาศ ซึ่งเป็นที่ที่พวกนกไม่โฉบ
ไป, ก็อากาศที่เป็นเช่นนั้น ในทางโลก
เรียกว่า "อนตลิกฺข(กลางหาว)". เพราะ
เหตุนี้ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า "คือในอากาศ
ที่ได้ชื่อว่ากลางหาว" ดังนี้.

เถโรติ บุพเพ วุตฺตติปิฏกฺกุพฺภายเถโร.
สมาปตฺติสมาปชฺชนนฺติ ปุน สมาปตฺติ-
สมาปชฺชนํ. นฺนุ สมาหิตเมวสฺส จิตฺตนนฺติ
อิทธิมโต ปาฏิหาริยวเสน ปวตฺตมานสฺส จิตฺตํ
อจฺจนฺตํ สมาหิตเมว โหติ, น อณฺทนา
วีย อสมาหิตนฺติ อธิปาโย. ตํ ปน เถรสฺส

คำว่า พระเถระ คือพระติปิฏกฺกุพฺภาย-
เถระที่ได้กล่าวถึงในตอนก่อน. คำว่า
การเข้าสมาบัติ คือการเข้าสมาบัติอีกครั้ง.
คำว่า จิตของภิกษุรูปนี้ตั้งมั่นด้วยดีแล้วเที่ยว
มิใช่หรือ อธิบายว่า จิตของภิกษุผู้มีฤทธิ์
ผู้กำลังเป็นไปด้วยสามารถ แห่งปาฏิหาริย์

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ ออยุธยา
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

มติมุตต์. ปุพฺเพ ทิ ปฐวีกสิณฺ์ สมาสชฺชิตฺวา เป็นจิตที่ตั้งมั่นด้วยดีเหลือเกิน แล้วเที่ยว,
 ปฐวี อธิฏฺฐาย กจฺจติ, อิทานิ ปน อากาโส ไม่ใช่เป็นจิตที่ไม่ตั้งมั่นด้วยดี คุกในกาลอื่น
 อิจฺฉิตฺพุโป, ตสฺมา อากาสกสิณฺ์ (มีไข้หรือ). ก็คํานั้นเป็นเพียงมติของ
 สมาสชฺชิตฺพุพฺพเมว. เตนาท "กิญฺจาปี"ติอาทิ. พระเถระ. จริงอยู่ ในตอนแรกภิกษุเข้า
ติโรกฺขทปภาฏิการิเย วุตฺตนเยเนว ปฐวีกสิณฺ์ อธิษฐานให้เป็นแผ่นดิน แล้วจึง
ปฏฺิพชฺชิตฺพุพฺพติ ยถา ตตฺถ กุพฺพาทิ "อากาโส เดินไป, แต่ว่าบัดนี้ ต้องการให้เป็นอากาศ,
 โทศุ"ติ อธิฏฺฐาเนน อากาโส โทติ, เอว เพราะฉะนั้น ก็พึงเข้าอากาสกสิณฺ์นั้นเที่ยว.
 อิทาปี ปพฺพตรุกฺขาทิ^๑ อธิฏฺฐาเนน อากาสึ เพราะเหตุนั้น ท่านอาจารย์จึงกล่าวว่า
 กตฺวา กนฺตพฺพนฺติ อตฺถโธ. . . อถวา "กิญฺจาปี (พระเถระกล่าวไว้อย่างนี้ก็จริง)"
ติโรกฺขทปภาฏิการิเย วุตฺตนเยเนวติ "สเจ ดั่งนี้เป็นต้น. คำว่า พึงปฏิบัติตามนัยที่ได้
 ปนสฺส ภิกฺขุโน อธิฏฺฐทิตฺวา กจฺจนฺตสฺสา"ติ- กล่าวไว้ ในติโรกฺขทปภาฏิการิเยนั้นเที่ยว
 อาทินา ตตฺถ วุตฺตนเยเน. . . เอเตน ความว่า ในติโรกฺขทปภาฏิการิเยนั้น วัตถุมีฝา
 "ปุริมาธิฏฺฐานวเสเนवासฺส"^๒ อนฺตฺรา เป็นต้น ย่อม(กลายเป็น)เป็นอากาศไป ด้วยการ
 ปพฺพโต วา รุกฺโข วา อุกฺคฺมโย อุกฺคฺหิสฺสตีติ อธิษฐานว่า "ขอจงเป็นอากาศเถิด" ฉันทฺ,
 อฏฺฐานเมเวตฺน"^๓ติ นากาทิที กริยามาโน แม้ในปาฏิการิเยชื่อนี้ ภิกษุก็พึงทำวัตถุ มีภูเขา

^๑ ก. ปพฺพตรุกฺขาทินํ.
^๒ วิสฺสุทฺธิมคฺค. ๒ / ๒๒๗.
^๓ ฉ. ปุริมาธิฏฺฐานพฺเลเนว จสฺส อนฺตฺรา
 อญฺโณ.
^๔ ก. อธิฏฺฐานเมตฺ.

วิสุทธิธรรมรังษณปาฐ. พ. ๕-๑๕

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิพทุโธ^๑ คมนนุตรายั น กโรตีติ หลุเสติ. ต้นไม้เป็นต้น ให้เป็นอากาศ ด้วยการ
 อธิษฐาน แล้วจึงไป ฉะนั้น. อีกนัยหนึ่ง
 คำว่า ตามนัยที่ได้กล่าวไว้ ในติโรกฐท-
ปาฎิหาริยนันเทียว คือตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว
 ในติโรกฐทปาฎิหาริยนัน ด้วยคำว่า "ก็ถ้า
 หากว่า เมื่อภิกษุนี้ อธิษฐานแล้ว กำลังไป
 อยู่" ดังนี้เป็นต้น. ด้วยคำนี้ว่า "ด้วยอำนาจ
 ของการอธิษฐานที่มีก่อนนั้นเทียว ชื่อว่าภูเข
 กิติ ต้นไม้กิติ ที่สำเร็จเพราะอุตุ จักโผล่ขึ้น
 มาในระหว่าง แก่ภิกษุรูปนี้ เพราะเหตุนี้
 ชื่อนี้ จึงเป็นฐานะที่มีไม่ได้เลย" ดังนี้ ท่าน
 แสดงว่า สิ่งขัดขวางที่สัตว์ผู้มีฤทธิ์ มีพวกราค
 เป็นต้นสร้างขึ้น หากทำอันตรายแก่การไป(ใน
 อากาศ)ได้ไม่.

โอภาเสติ ชนวิวิตเต ยุดตฎุจาเน. คำว่า (หยั่งลง)ในโอกาส คือในที่
ปากโฏ โหติ อากาศจารี อัย สมโณติ. ที่เหมาะสม ซึ่งส่งจากผู้คน. (ท่านผู้มีฤทธิ์นี้)
 ชื่อว่า จะเป็นอันปรากฏ (แก่มหาชน)
 ว่า สมณะผู้นี้ เป็นผู้เที่ยวไปในอากาศได้.

^๑ ฉ. วิพทุโธ.

๓๙๖. ทวาจตุตาฬีสโยชนสหสุสกุคณั
 ปจรมกปวเสณ กคั. ตโต ปรี ปน อนุกกเม
 ปจวิยา อสุสิตภาเวน ตโต กติปยโยชนุนตา
 ลียา, อปุกั วา อธิกั วา อุนั วา
 กณฺณูปกั น โทคิตติ ตถา วุตตั. ทีสุ
ทีเปสุ เอกกขเณ อาโลกกรณณาติ ยทา
 ยสมิ ทีเป มชฺเณ ตัญจนุติ, ตทา ตตถ^๑
 ตโต ปุริมสมิ อคฺคั กจฺจนุตา ปจฺฉิเมว
 อุตฺเทนุตา หุตฺวา อาโลกกรณณ. อณฺณโชติ
 วา อภิวเนน, ทุทฺทสตาย จ มหิทฺธิเก.
 สตฺตทานั สีตปริฬาหฺวูปสมเนน, โอสธิติณ-
 วนฺปคีนั ปรีหฺรุทเนน จ มทานุภาเว.
ฉุปฺตีติ มุสฺตี. ปุริมชฺชตีติ หตฺถั อิตฺโต จิตฺโต จ
 สณฺจาเรนฺโต มัเสติ. อภินฺณาปาทกชฺฌาน-
วเสเนวาติ ยสฺส กสฺสจฺจิ อภินฺณา-
 ปาทกชฺฌานสฺส วเสณ. เอว-กาเรน
 ปาทกชฺฌานวิเสสึ นีวตฺเตติ, น อธิกฺุจัน. แ
 เตเนวาท "นตฺถตฺถ กสิณฺสมาปตฺตินิยโม"ติ.

๓๙๖. ศัพท์ว่า ๔๒,๐๐๐ โยชน์ ท่าน
 ทำให้โดยเกี่ยวกับเป็นครั้งปฐมกับ. แต่ว่า
 หลังจากนั้นไป ก็จะฟังมีอันหย่อนไปกว่านั้น
 ๒-๓ โยชน์ เพราะความที่แผ่นดินสูงขึ้นไป
 ตามลำดับ, อีกอย่างหนึ่ง โยชน์ที่ยิ่งหรือ
 หย่อนไปนิดหน่อย ไม่เป็นอันเข้าถึงการนับ
 เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้อย่างนั้น.
 คำว่า โดยการที่สร้างแสงสว่างในขณะ
เดียวกันในทวีปทั้ง ๓ คือโดยการที่ในเวลา
 ใด ตั้งอยู่ตรงกลางในทวีปใด, ในเวลานั้น
 ก็ถึงความดับไปในทวีปนั้น คือในทวีปก่อนแต่
 ทวีปนั้น สร้างแสงสว่าง โดยเป็นผู้รักษาทวีป
 สุกท้ายนั้นเทียว. อีกอย่างหนึ่ง พระจันทร์
 และพระอาทิตย์ ชื่อว่า มีฤทธิ์มาก ก็เพราะ
 การครอบงำแสงสว่างอื่น ๆ, และเพราะ
 ความที่ใคร ๆ มองดูได้ยาก. ชื่อว่า มีอำนาจ
มาก เพราะสงบความเย็นและความร้อน แก่
 สัตว์ทั้งหลายได้, และเพราะการทำให้ล้มลุก

^๑ ฉ. อัย ปาโร น ทิสฺสติ.

ติโรกฺขทฺหาภิหาริยาทีสุ วิย อิมสฺมี นาม หน้ําและไม้เจ้าป่า(ไม้ยืนต้น)ให้งอกงามได้.
 กสิณเณ ฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา อธิฐฺจาทพฺพนฺติ บทว่า ฉฺรูปตี แปลว่าแตะต้อง. บทว่า ปริมชฺชติ
 น เอตฺถ โภจิ นียโม อตฺถิติ อตฺถโถ. ตถา (รูปได้) คืออุปฐก ไล่มือไปข้างนั้นข้างนี้.
 ทิ ปาฬิยํ กิณฺจ สฺมาปตฺติ อปรามสฺติตฺวา คำว่า ด้วยอำนาจแห่งฌานที่เป็นบาทแห่ง
 "อิธ โส อิทธิมา"ติอาทิ วุตฺตํ. หตฺถปาเส อภิญฺญานันเทียว คือด้วยอำนาจแห่งฌานที่เป็น
โหติ "จนฺทิมสุริเย"ติ เหวํ วุตฺตํ บาทแห่งอภิญฺญาอย่างใดอย่างหนึ่ง. ด้วย
 จนฺทิมสุริยมณฑลํ. รูปกตํ หตฺถปาเสติ เอว-อักษร ท่านห้าม(ปฏิเสธ)ฌานที่เป็นบาท
 หตฺถปาเส จิตฺํ รูปกตํ, หตฺถปาเส วา ที่แปลกไป, ไม่ใช่ห้ามการอธิษฐาน. เพราะ
 รูปกตํ. หตฺถํ วา วทฺเตตฺตฺวา ปรามสฺตีติ เหตุอันนั้นเอง ท่านจึงกล่าวว่า. "ใน
 โยชฺนา. ปาฏิหาริยํ ไม่มีข้อกำหนดแน่นอนในการ
เข้ากสิณสมาบัติ" ดังนี้. ความว่า ภิกษุพึง
 เข้าฌานในกสิณชั้นนี้ แล้วจึงอธิษฐาน
 เหมือนอย่างในปาฏิหาริยํชั้นอื่น มีติโรกฺขท-
 ภาภิหาริยํเป็นต้น เพราะเหตุนี้ จึงไม่มี
 ข้อกำหนดแน่นอนอะไร ๆ ในปาฏิหาริยํชั้นนี้.
 จริงอย่างนั้น ในพระบาลี ท่านกล่าวว่า
 "ภิกษุผู้มีฤทธิ์ในพระศาสนานี้" ดังนี้เป็นต้น
 มิได้ยึดมั่นสมาบัติอะไร ๆ. ชื่อว่า ย่อมมีอยู่

^๑ พ. ป. ๓๑/๕๔๕.

ในหัตถบาส ได้แก้ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
 ที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า "จนฺทิมสุริเย"
 ดังนี้. บทว่า รูปคตํ หตฺถปาเส ได้แก้รูปที่
 ตั้งอยู่ในหัตถบาส, หรือรูปในหัตถบาส.
 มีคำประกอบความว่า หตฺถํ วา วฑฺฒเตวา
 ปรามสฺติ (ยื่นมือไปจับต้อง ก็ได้).

อุปาทินฺนํ นิสฺสาย อนุปาทินฺนํ สุต
 วฑฺฒนํ วุตฺตํ. ยุตฺตียา ปเนตฺถ อุปา-
 ทินฺนํ สุตฺสาปิ วฑฺฒนจฺจายา ทิสฺสติ. อตฺตโน
 อนุมฺหํ ตภาวา ปาทเน อุปาทินฺนํ สุตฺส ทาปนํ
 วย วฑฺฒนํ ปิ ลพฺภเตว. ยถา อายสฺมโต
 มหาโมคฺคัลลานสฺส นนฺโทปนนฺทมนเนติ เอวํ
 ปวตฺตํ สห วตฺตุนา เถรวาทํ อahrtิวา
 ตมตฺตํ ทสฺเสตฺตํ "ติปิฏกฺจฺพนาคเตโร
 อาหา"ติอาทิ อารทฺธํ. ก็ ปนฺ น โหติ,
 โหติเยวาติ อธิปฺปาโย. เทวํ หิ ปฏฺิเสธา
 ปกฺตี คเมเนตฺตีติ. "ตทา มฺหํ ตํ โหติ
 มหาโมคฺคัลลานตฺเถรสฺส วิทยา"ติ อิทํ
 ยถาธิกตฺตตฺถสฺส นวเสน วุตฺตํ, ชุฑฺทก-
 ภาวา ปาหนํ เจตฺถ ลพฺภเตว.

ท่านกล่าวถึงการอาศัยมือ ที่เป็น
 อุปาทินนกะ ยึดมือที่เป็นอนุปาทินนกะ. แต่
 โดยยุดิจายาว่ายึดมือแม่ที่เป็นอุปาทินนกะ ก็
 เห็นใช้อยู่ในปาฏิหาริย์ข้อนี้. ท่านอาจารย์
 ประสงค์จะแสดงความข้อนั้น โดยนำเอา
 วาทะของพระเถระมาพร้อมกับเรื่องราว อัน
 เป็นไปอย่างนี้ว่า. ในการทำตนเองให้ถึง
 ความเป็นของเล็ก และความเป็นของใหญ่
 ย่อมได้แม้การยึด(ขยาย)ชั้นนี้ ที่เป็น
 อุปาทินนกะ เช่นเดียวกับการลดที่เดียว.
 เหมือนอย่างในคราวที่พระมหาโมคคัลลานะ
 ทรมานันโทปนันทนาคราช ฉะนั้น ดังนี้
 จึงเริ่มคำว่า "พระติปิฏกจพนาคเถระกล่าว
 แล้ว" ดังนี้ เป็นต้น. ก็ชื่อว่า(อุปาทินนกันธ์)

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อโยธยา
 อุทิศส่วนกุศลให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์

เป็น(ของเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง)ไม่ได้หรือไร,
อธิบายว่า ย่อมเป็นได้ที่เดียว. ก็คำปฏิเสศ
๒ ทน ย่อมทำให้ถึงปกติ แล. คำว่า "ใน
เวลานั้นอุปาทินนกันท์ ก็ย่อมเป็นของใหญ่
เหมือนอย่างอุปาทินนกันท์ ของพระมหา-
โมคคัลลานเถระฉะนั้น" นี้ ท่านกล่าวไว้โดย
เกี่ยวกับเป็นคำแสดงถึงผล ตามที่ได้จัดแจง
ไว้, ก็ในปาฎิหาริย์ข้อนี้ ย่อมได้การทำให้
ถึงความเป็นของเล็กนั้นเทียว.

นุ โทปนุทนามกพนกถาวณณา

พรรณนากถาว์ด้วยการทรมานันโท- ปันนทนคราช..

โอโลเกสิ พุทธาจิณฺณวเสน "อตุถิ พระผู้มีพระภาค ทรงตรวจคุ โดย
นุ โข อสฺส อุปนิสฺสโย"ติ. โลกียํ รตนตฺตเย เกี่ยว้กับเป็นกิจที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสม(เป็น
ปสาทลภฺขณํ สาสนาวตารํ สนุธายาท พระพุทธประเพณี)ว่า "ผู้นี้ มีอุปนิสัยอยู่หรือ
"อปฺปสนฺโน"ติ. มิจฺฉาทิฏฺฐิโต วิเวเจตฺวา ทนอ" ดังนี้. ท่านอาจารย์กล่าวหมายเอา

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
อุทิศส่วนกุศลให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์

ปสาเทพุโพิติ อธิปาโย. เตนาท "โก
นุ โข ฯเปฯ วิเวเจยฺยา"ติ.

การหยั่งลงสู่พระศาสนา ที่เป็นอย่างโลกีย์
อันมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นลักษณะ
จึงกล่าวว่่า "ไม่เลื่อมใส(ในพระรัตนตรัย)"
ดังนี้. อธิบายว่า นาคราชเป็นผู้ที่บุคคลต้อง
เปลื้องจากมัจฉาทิฐิ แล้วจึงทำให้เลื่อมใส
(ในพระรัตนตรัย)ได้. เพราะเหตุนี้ท่าน
จึงกล่าวว่่า "ใครหนอจะพึงเปลื้องนาคราช
ผู้จากมัจฉาทิฐิ" ดังนี้.

ตํทิวสนฺติ ยทา ภควา ภิกฺขุสํปริวุโต
ทาวตีสภวานาภิมุโข กจฺจติ, ตํทิวสภากํ.
อาปานญมิ สชฺชยีสฺสติ ยตฺถ โส นิสินฺโน
โกชนกิจจํ กโรติ, ตํ ปรีเวสนญฺจานํ
สีตสมฺภุจํ^๑ โภชนุปกรณฺยนนาทินา สชฺชยีสฺส
ปฏฺยทาเทสฺ. ติวธนาฏเกหิตฺติ วฐุมาริกณฺณา-
วตฺตาทิ ติวธาติ นาฏกิตฺตฺถิ. โอโลกยมาโนติ
เปกฺขนฺโต วิจาเรนฺโต วา.

คำว่า ในวันนั้น คือในตอนกลางวัน
วันนั้น ซึ่งเป็นคราวที่พระผู้มีพระภาคผู้อัน
ภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จบ่ายพระพักตร์สู่
ภพดาวดึงส์. คำว่า ได้จัดเตรียมอาปานญมิ
ความว่่า นาคราชนั้นนั่งกระทำโกชนกิจ(การ
ค้มกิน)ในที่ใด, นาคทั้งหลายก็ได้ทำ
สถานที่กั้นเลี้ยงนั้น ให้ร่มเย็นและเกลี้ยง-
เกลา แล้วจัดเตรียมคือ เตรียมการไว้ โดย
ประการต่าง ๆ มีการนำอุปกรณ์สำหรับการ
ค้มกินเข้าไปเป็นต้น. คำว่่า นาคนักพื่อน

^๑ ฉ. สิตฺตํ สมภุจํ.

๓ จำพวก คือนาคที่เป็นหญิงนักฟ้อน ๓ จำพวก ที่มีข้อกำหนดด้วยหญิงสาว เด็กหญิง และ สาวน้อย คำว่า (นั่ง) ชม คือ (นั่ง) ดู หรือวิจารณ์ (ของกินของดื่ม).

อุปรูปรีติ มตฺถกมตฺถเก. ภวเนนาติ
ภวนปฺปเทเสน. โกเกหีติ สรีโรโกเกหิ.
อวกุชฺเชนาติ นิกุชฺชิเตน. กเหตุวาติ ยถา
ตาวตีสภวนสฺส ปเทโสปี นาวสิสฺสตี, เอว
ปริยาทาย.

คำว่า (บริเวณที่อยู่) เหนือ ๆ คือ บนหัว ๆ. บทว่า ภวเนน คือบริเวณที่อยู่. คำว่า ชนค คือชนคสรีระ. บทว่า อวกุชฺเชน แปลว่าที่ต่ำกว่า. คำว่า ยิตเอา คือครอบงำ เสีย โดยประการที่ไม่เหลือภพดาวตึงส์อยู่ แม้สักส่วนหนึ่ง.

สีเนรุปริภุทนฺติ สีเนรุเมขลฺ. สีเนรุสฺส
กิริ สมนฺตโต พหลโต, ปุตุลโต จ
ปณฺจโยชนสทฺสฺสปริมาณานิ จตฺตาริ ปริภุทนฺติ
ตาวตีสภวนสฺส อารกฺขาย นาเคหิ,
ครุเพหิ, กุมภณฺเพหิ, ยกฺเขหิ จ
อธฺภูจิตานิ, ตานิ ปริภุทฺทภาวสามณฺเณ
เอกชฺฌํ กตฺวา "ปริภุทฺท"ติ วุตฺตํ, เทหิ
กิริ สีเนรุสฺส อุปทฺถมํ ปริยาทินฺนํ.

คำว่า สีเนรุบริภุทฺ คือเครื่องประดับ
เขาสีเนรุ. ทราบว่า มีบริภุทฺ ๔ อย่าง
ประมาณ ๕,๐๐๐ โยชน์ ทางด้านสูง และ
ทางด้านกว้างโดยรอบเขาสีเนรุ อันพวกนาค,
พวกครุท, พวกกุมภณฺ, และพวกยักษ์
ทั้งหลายคุ้มครองอยู่ เพื่ออารักขาภพ
ดาวตึงส์, ท่านรวมบริภุทฺ ๔ อย่างเหล่านั้น
เป็นอย่างเดียว เพราะความเป็นบริภุทฺ
เสมอเหมือนกัน กล่าวว่ "ปริภุทฺ" ดังนี้,

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
อุทิศส่วนกุศลให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์

ได้สลับมาว่าบริภคค์ครั้งหนึ่ง แห่งเขาสิเนรุ ถูกพวกนาคเหล่านั้น ครอบงำไว้.

<u>อตุตภาว</u>	<u>วิชิตวาติ</u>	มนุสฺสรูป	คำว่า (พระเถระ) <u>ละอัคภาพ</u> ก็
อนุตราเปตฺวา.	<u>พาธตีติ</u>	เขมตฺต	ทำรูปมนุษย์ให้เลือนหายไป. คำว่า(หา)
อุปฺปาเทติ.			<u>ทำร้าย</u> (ได้ไม่)คือ (หา)ทำแม้เพียงความ
			ลำบากให้เกิดขึ้น(ได้ไม่).

<u>อตุตภาว</u>	<u>วิชิตวาติ</u>	สุขุมตฺต-	คำว่า <u>ละอัคภาพ</u> ก็ละรูปนาคเสีย
ภาวนิมฺมาเนน	นาครูป	วิชิตฺวา.	มุข
<u>วิวริ</u>	"มุขกตํ	สมณ	สงฺฆาทิสฺสามิ"ติ.
<u>ปาจีเนน</u>	จ	<u>ปจฺฉิเมน</u>	จาทิ
นาคสฺส	ตถา		
นิปนฺนตฺตา	วฺตฺต.	สฺกุร	สติยา
ปจฺจุปฺฐจาปนตฺถมาท		<u>"มนสิกโรทิ"</u> ติ.	

โดยการเนรมิตเป็นอัคภาพที่ละเอียด(เล็ก).
 นาคราช อ้าปากขึ้น ด้วยคำว่า "เราจัก
 เกี่ยวกินสมณะผู้อยู่ในปาก". คำว่า ทาง
ทิศตะวันออกและทางทิศตะวันตก ท่านกล่าว
 ไว้เพราะนาคนอนอยู่ โดยอาการอย่างนั้น.
 พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า "ขอเธอจงใส่ใจ"
 เป็นต้น ทรงประสงค์ให้คำรังสติไว้เฉพาะ
 หน้าด้วยดี.

<u>อาทิตโต</u>	<u>ปฐฺจาย</u>	<u>สพฺพปาฏิหาริยานีติ</u>	คำว่า <u>ปาฏิหาริย์ทั้งหมดตั้งแต่ต้น</u> ท่าน
ตถา	เถเรน	กตปาฏิหาริยานิ	สนฺธาย
วฺตฺต.	<u>อิม</u>	<u>ปน</u>	<u>จานนติ</u>
อิม	นาสาวาท-		
วิสุสฺซชนการณ			

กล่าวหมายเอาปาฏิหาริย์ ที่พระเถระได้ทำ
 แล้วอย่างนั้น. คำว่า แต่ (พอดัง) ฐานะนี้
 นี้ ท่านกล่าวหมายเอาเหตุคือการพ่นลมจุมุก.

คุณสายใจ ศิริวงศ์ ณ อโยธยา
 อุทิศส่วนกุศลให้ ม.ล.ถวิล ศิริวงศ์

อนุพันธิตี "น สกกา เอว มหิตฺธิกสฺส
อิมสฺส สมณสฺส ปฏิปฺพริตฺตุนฺ"ติ^๑ ภเยน
ปลาณนฺติ อนุพันธิ.

คำว่า ติดตาม คือติดตามนาคราช
ผู้หนีไปเพราะความกลัวว่า "เราไม่อาจ
ทำร้ายสมณะผู้^{นี้} ซึ่งมีฤทธิ์มากอย่าง^{นี้}ได้".

เอกปฏิปาฐิยาติ เอกาย ปฏิปาฐิยา,
นิรุตฺตรนฺติ อตุโถ. ออยเมวาติ ยา
อุปาทินฺนํ นิสฺสาย อนุปาทินฺนกสฺส วุฑฺฒิ,
ออยเมว เอตฺถ เอทิสฺเส ทตฺถวทฺตนาทึ-
ปาฐิหาริเย ยุตฺติ ยุตฺตรูปา จิตฺตโต,
อตุโต วา อุปาทินฺนกรูปานํ อนุปฺชฺชนโต.
อถวา อุปาทินฺนนฺติ สกลเมว อินฺทฺริยพฺพชฺ
อธิปฺเปตํ. เอวมฺปิ ตสฺส ตถา วุฑฺฒิ น
ยฺชฺชเตวาติ วุตฺตนเยเนว วุฑฺฒิ เวทิตฺตพฺพา.
เอกสนฺตนาเน อุปาทินฺนํ, อนุปาทินฺนญ
สมฺภินฺนํ วิย ปวตฺตมานมฺปิ อตุตโต
อสมฺภินฺนเมว. ตตฺถ ยถา อาฬฺหกมฺตเต
ชีเร อเนกาฬฺหเก อุทฺเท อาสิตฺเต ยทึปี
ชีริ สพฺเพน สมฺภินฺนํ สพฺพตฺถกเมว สพฺภมานํ

บทว่า เอกปฏิปาฐิยา แปลว่าโดย
ลำดับเดียว, ความว่าไม่มีระหว่าง. คำว่า
นี้แหละ คือการอาศัยอุปาทินนกสังขาร ยื่น
อนุปาทินนกสังขารไป ไต่, นี้แหละ เป็น
ข้อยุติ คือรูปแบบที่ถูกต้อง ในปาฐิหาริยมมีการ
ยึดมือไปเป็นต้น ข้อนี้ คือที่เป็นเช่นนั้น เพราะ
อุปาทินนกรูปทั้งหลายไม่เกิดจากจิต หรืออตุ.
อีกนัยหนึ่ง คำว่า อุปาทินนชั้น ประสงค์
เอาชั้น^๕ ที่เนื่องด้วยอินทรีย์ทั้งสี่นั้น^๕ เทียว.
แม้เมื่อเป็นอย่าง^{นี้} การยึดอุปาทินนชั้น^๕ นั้นไป
โดยประการอย่าง^{นั้น} จึงไม่ถูกต้องเลย
เพราะเหตุ^{นั้น} บัณฑิตจึงพึงทราบถึงการยึดไป
ตามนัยที่ได้กล่าวแล้วเท่านั้น. อุปาทินนชั้น^๕
และอนุปาทินนชั้น^๕ แม้ว่าเป็นไปในความ

^๑ ฉ. ปฏิปฺพริตฺตุนฺติ.

หตุวา ตัญจติ, ตถาปิ น ตตถ ชีริ สืบต่ออันเดียวกัน คุจปะปนกันอยู่ (แต่) โดย
 วหุตติ, อุทกเมว ปน วหุตติ, เอวเมว สภาวะ หาปะปนกันไม่เหี่ยว. ในชั้นทั้ง
 ยหิปี อุปาทินัน์ อนุปาตินนญจ สมุภินัน์ วย ๒ อย่างนั้น (เหมือนอย่างว่า) เมื่อเขารค
 ปวตตติ, ตถาปิ อุปาทินัน์ น วหุตติ, น้ำนมที่มีเพียงอาพหกะเดียว (๑ อาพหกะ
 อิทธานุกาเวณ จิตตชั, ตทนุสาเรน เท่ากับ ๓ ทะนานมกธ) ลงบนน้ำที่มีหลาย
 อุกุชณจ วหุตติติ ญุจพพ. อาพหกะ น้ำนมปะปนไปกับน้ำทุกส่วน ตั้งอยู่
 เป็นของหาพบได้ตลอดที่ทุกส่วนนั้นเหี่ยว ก็
 จริงอยู่, ถึงอย่างนั้น น้ำมในน้ำนั้น ก็ไม่
 ยึดตัว(ไม่เพิ่มขึ้น), น้ำเท่านั้นยึดตัว(เพิ่ม
 ขึ้น)ฉันใด, อุปาทินนชั้น์และอนุปาตินนชั้น์
 ก็ย่อมเป็นไปเหมือนปะปนกันอย่างนี้ แม้ก็จริง,
 ถึงอย่างนั้น อุปาทินนชั้น์ก็ยึดไม่ได้ ฟังเห็น
 ว่ารูปที่เกิดจากจิต ย่อมยึดไปได้ เพราะ
 อิทธานุกาพ, และรูปที่เกิดจากอุตุก็ย่อมยึด
 ไปได้ โดยคล้อยตามรูปที่เกิดจากจิตนั้น ฉะนั้น.

โสติ โส อิทธิมา. เอว กตวาติ คำว่า ภิษุรูปนั้น คือภิษุผู้มีฤทธิ์นั้น.
 วุตตกาเรน หตุถึ วา วหุตเตตวา เต วา คำว่า ครันทำอย่างนี้แล้ว คือครันยึดมือไป
 อากนตฺวา หตุถึปาเส จิตเต กตวา. โดยอาการที่กล่าวแล้ว หรือครันทำ
 ปาหฺนุจปนาหิปี วุตตนเยเนว เวทิตพพ. พระจันทร์และพระอาทิตย์เหล่านั้นให้มาตั้งอยู่

คุณโฆสัน อังสกุล และร.ท.คุสิต ศรียะพันธ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมทศฎีกา ป.ท.๔-๒๐

อปโรปิ อิทธิมา. คฤวาตี ปาฏิหาริยกรณโต
 ปุพเพ วิย. ตถุปมเมตุนตี ยถา อุกกปณฺณาสุ
 นานาปาฏีสสุ พุทธิ นานาจนฺทมนฺทเลสุ
 ทิสฺสมานุส น เตน จนฺทมนฺทลสฺส
 คมณาทีอุปโรโธ, พหฺนณฺจ ปจฺเจกํ ทสฺสนํ
 อิขฺณติ, ตถุปมเมตํ ปาฏิหาริยํ จนฺทิมสุริยานํ
 คมณาทีอุปโรธภาวโต, พหฺนณฺจ อิทธิมนฺตานํ
 ตตฺถ อิทธิปโยคสฺส ยถิจฺฉิตํ สมิขฺณนโตติ
 อธิปายโย.

ในหัตถบาสนแล้ว. แม้กริยามีการวางเท้า
 เป็นต้น บัณฑิตก็พึงทราบตามนัยที่ได้กล่าวแล้ว
 นั้นเทียว. ชื่อว่า ภิกษุแม่รูปอื่น คือภิกษุผู้มี
 ฤทธิ์(แม่รูปอื่น). คำว่า(ยังคงมีอยู่)อย่างนั้น
นั้นแหละ คือ(ยังคงมีอยู่) คู่จในกาลก่อน
 แต่การทำปาฏิหาริย์. คำว่า ปาฏิหาริย์ซ้อน
ก็มีอุปมาฉันนั้น อธิบายว่า(เปรียบเหมือนว่า)
 เมื่อบุคคลมากมายเห็นดวงจันทร์ต่าง ๆ อยู่
 ในคุ่มต่าง ๆ ที่เต็มด้วยน้ำ ดวงจันทร์ก็หา
 การหยุดยั้งก็มีการโคจรไปเป็นต้น เพราะ
 เหตุนั้นไม่, และบุคคลทั้งหลายมากมายแต่ละ
 คน ก็สำเร็จการมองเห็น(ดวงจันทร์)ได้
 ฉะนั้น, ปาฏิหาริย์ซ้อนก็มีอุปมาฉันนั้น เพราะ
 พระจันทร์และพระอาทิตย์ไม่มีการหยุดยั้งก็
 มีการโคจรไปเป็นต้น, และเพราะท่านผู้มีฤทธิ์
 ๕
 ทั้งหลายมากมาย ก็มีความสำเร็จประโยชน์
 (วิธีการ)แห่งฤทธิ์ ในปาฏิหาริย์ซ้อนนั้นได้
 ตามที่ปรารถนา.

๓๙๗. ปริจฺเจทํ กตฺวาตี อภิวินฺทเสสน
 ปน ปริจฺเจทํ กตฺวา, น มรียาทวเสสน.

๓๙๗. คำว่า ทำให้เป็นขอบเขต คือ
 ก็แต่ว่าทำให้เป็นขอบเขต โดยเกี่ยวกับอภิวิน

ตถา เส พุหมโลก อตฺตโน กาเยน (แคน), ไม่ใช่โดยเกี่ยวกับเป็นมริยาทะ
 วสั วตฺเตติ. ปาฬิตี ปฏิสัมภิตามคฺคปาฬิ. (เชตคัน). จริงอย่างนั้น ท่านผู้มีฤทธิ์นั้น
 ย่อมทำอำนาจให้เป็นไป ด้วยกายของตนใน
 พุหมโลกได้. คำว่า พระบาลี คือพระบาลี
 ปฏิสัมภิตามรรค.

ยาว พุหมโลกาปี กาเยน วสั
วตฺเตติ เอตฺถ ยสฺมา น พุหมโลกสฺเสว
 คมนํ อธิปเปตํ, นาปี พุหมโลกสฺส
 คมนเมว, อถ โข อญฺญา อญฺญปิ, ยาว
พุหมโลกาติ ปน ทุราวณินิสฺสนเมตฺ, ยาว
 ตสฺมา "สเจ พุหมโลกํ คนฺตุกาโม โหตี"ติ
 วตฺวาปี อิตรมฺปิ หสฺเสตฺ "ทุเรปี สนฺติเก
อธิจฺจชาติ"ติอาทิ วตฺตํ. ตตฺถ ปิ-สทฺโท
 สมุจฺจยฺภูโจ, เตน วตฺตาวเสสฺส
 อธิจฺจานิทฺธิยา นิปฺวาเทตฺพหฺสฺส สพฺพสฺสาปี
 สงฺกโท, น วตฺตสฺเสวาติ พฺพหฺ.

ในคำว่า ทำอำนาจให้เป็นไปด้วยกาย
ตลอดพุหมโลกบ้าง นี้ มีความว่า เพราะ
 เหตุที่มีได้ประสงค์การไป เฉพาะพุหมโลก,
 ทั้งมิได้ประสงค์เฉพาะการไป สู่พุหมโลก,
 แต่ทว่า ประสงค์เอากการกระทำแม้อย่างอื่น
 โดยประการอื่น, ก็คำว่า ตลอดพุหมโลก
 นี้เป็นเพียงคำแสดงกินแดนที่อยู่ไกล, ฉะนั้น
 พระเถระแม้กล่าววว่า "ถ้าหากว่า เป็นผู้
 ต้องการไปสู่พุหมโลกไซ้" ดังนี้แล้ว
 ประสงค์แสดงการกระทำแน้นอกนี้ จึงกล่าว
 ว่า "ก็ย่อมอธิษฐานที่ทั้งที่อยู่ไกล ให้เป็นที่
ที่อยู่ใกล้" ดังนี้เป็นต้น. ปิ-ศัพท์ ในบทว่า
 ทุเรปี(ทั้งที่อยู่ไกล)นั้น มีอรรถว่าสมุจฺจยะ
 (เพิ่ม, รวบรวม), ด้วย ปิ-ศัพท์นั้น บัณฑิต

วิสัทธิธรรมทรมานมันโทปนนทนาคราช บ.ท. ๕-๒๐

คุณโพนัน อังสกุล และร.ท.คฺสิต ศรียะพันธ์
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นกขตตทิวเสติ มหทิวเส. จนทฺยเวติ
จนทฺสทิวเส จนทฺมณฺทลกาเร ปุเว.
เอกปตฺตปุรมตฺตํ อกาสีติ ยถา เต ปมาณโต
สรุเปเนว อนฺโตปตฺตปริยาบฺนนา โทนฺติ,
ตถา อกาสี.

คำว่า ในวันนักขัตฤกษ์ คือในวันที่
มีการเฉลิมฉลอง. คำว่า ขนมจันทร์ คือ
ขนมที่เหมือนพระจันทร์. คือมีอาการตั้ง
ดวงจันทร์. คำว่า ได้ทำให้เหลือเพียง
เต็มบาตรเดียว คือได้ทำ โดยประการที่
ขนมเหล่านั้น จะเป็นอันเนื่องอยู่ภายในบาตร
เดียว โดยย่อขนาดเสียนั้นเทียว.

"กาทิวพิยวตฺถสมฺมิลฺล ภควา โลกํ
พหุ อกาสี"ติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ. ตํ
ปน วตฺถํ สงฺเขปโตว ทสฺเสตฺถ
"มหากัสสปตเถโร กิรา"ติอาทึ วตฺถํ.
สมาปคฺติยาติ นิโรธสมาปคฺติยา.

พียงนำคำพูดมาสัมพันธ์กันว่า "กาทิว-
พิยวตฺถสมฺมิลฺล ภควา โลกํ พหุ อกาสี"
(และในเรื่องกาทิวพิยะ พระผู้มีพระภาค ก็
ได้ทรงกระทำของที่น้อย ให้เป็นของที่มีมาก).
ก็เพื่อแสดงเรื่องนั้น โดยย่อสั้นเทียว ท่าน
อาจารย์จึงกล่าวว่า "มีเรื่องว่าพระ-
มหากัสสปเถระ" ตั้งนี้เป็นต้น. คำว่า
ด้วยสมาบัติ คือด้วยนิโรธสมาบัติ.

กุงฺกาคีเรติ ตามุพฺพนฺธิทีเป กุงฺกานทึยา
ตีเร. สฺสณฺณํ อทาสีติ ยถา เต ยถาธึฏฺฐิตํ
สปี ปสฺสนฺติ, ตถา สฺสณฺณํ อทาสี.

คำว่า ที่ฝั่งคงคา คือที่ฝั่งแห่งแม่น้ำ
คงคา ในตามพจน์ทวิป. คำว่า ได้ให้
สัญญา คือได้ให้สัญญา โดยประการที่

คุณประพิน ภริมย์โยธี

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

วิสุทธิธรรมรังษณวิภา ป. พ. ๕-๒๐

สามเณรเหล่านั้น จะมองเห็นเนยใสตามที่
อธิษฐานไว้ได้.

ตสฺสาติ ยสฺส พุทฺทมโน รูป
ทฺฐกาโม, ตสฺส พุทฺทมโน รูป ปสฺสติ.
สทฺทํ สฺญาตีติ ทิพฺพาย โสตธาตฺยา
พุทฺทมโน สทฺทํ สฺญาติ. จิตฺตํ ปชานาตีติ
เจโตปริยญาณํ พุทฺทมโน จิตฺตํ ปชานาติ.
กรชกายสฺส วเสนาติ จาตุมฺมหาฎีกา-
รูปกายสฺส วเสน. "จิตฺตํ ปริณามเต"ติ
เอตฺถ ก็ ตํ จิตฺตํ, ถลํ วา ปริณามนฺติ
อาท "ปาทกชฺฌานจิตฺตํ คเหตฺวา กาเย
อาโรเปตี"ติ. ถลํ ปน กาเย อาโรเปตีติ
อาท "กายานุกฺกํ กโรตี"ติ. เอวมฺปิ
สทฺททฺทโรวายนฺติ^๑ วจนปถํ ปจฺฉินฺทฺโ
อาท "ทฺนฺธกมฺน"ติ. กโรตีติ สมฺปนฺโ.
กายกมฺนํ หิ ทฺนฺธ, ทฺนฺธมหาฎีกา ปจฺฉยตฺตาติ

บพว่า ตสฺส ความว่า ภิกษุผู้มีฤทธิ์เป็น
ผู้ต้องการเห็นรูปของพรหมผู้ใด, ก็ย่อม
มองเห็นรูปของพรหมผู้นั้นได้. คำว่า
ได้ยินเสียง คือได้ยินเสียงพรหมด้วยโสตธาต
อันเป็นทิพย์. คำว่า ย่อมรู้จิต คือย่อมรู้จิต
ของพรหมด้วยเจโตปริยญาณ. คำว่า ตาม
อำนาจแห่งกรชกาย คือตามอำนาจแห่ง
รูปกายอันประกอบด้วยมหาภูต ๔. ในคำว่า
"ทำจิตให้น้อมไป" นี้ ท่านอาจารย์ทำไว้ใน
ใจว่า จิตดวงนั้น คือจิตอะไร, อีกอย่างหนึ่ง
อย่างไรเล่า ชื่อว่า ทำให้น้อมไปดังนี้
แล้วจึงกล่าวว่า "ได้แก่อือเอาฉานจิตที่เป็น
บาท ยกขึ้นไว้ในกาย" ดังนี้. ท่านทำไว้ใน
ใจว่า ก็แต่ว่ายกขึ้นไว้ในกายอย่างไรเล่า

^๑ ส. สทฺททฺทโรวายนฺติ, (กตฺถจ) สทฺทเท
คณฺเธ เถรวายนฺติ, ม. ก็ นุ โข
ทฺนฺธกมฺนํ ชเนติ, ทฺนฺธกมฺโนวายนฺติ.

คุณเจียน พลเจียก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวาย เป็นพุทธบูชา

อธิปาโย. อัย เหตุถ อตุโถ : ทิสฺสมาเนน
 กาเยน กนฺตุคามตาย วเสน จิตฺตํ
 ปริณาเมนฺโต โยคี ปาทกชฺฌานํ สฺมาปชฺชิตฺวา
 ฐฺุราย "อิทํ จิตฺตํ กาโย วีย ทนฺธกมฺนํ
 โหตุ"ติ ปริกมฺมํ กโรติ. ตถา ปริกมฺมกรณํ
 หิ สนฺธาย "ปาทกชฺฌานจิตฺตํ กเหตุวา"ติ
 วุตฺตํ. ปริกมฺมํ ปน กตฺวา ปุน สฺมาปชฺชิตฺวา
 ณาณณ อธิฐฺุหนฺโต ตํ จิตฺตํ กาเย
 อาโรเปติ, กายานุกตฺกํ ทนฺธกมฺนํ กโรติ.

ดังนั้น แล้วจึงกล่าวว่า "คือทำให้คล้อยตาม
กาย" ดังนี้. ท่านอาจารย์เมื่อจะตัดช่องทาง
 แห่งคำพูดว่า เอวมฺปิ สทฺททนฺธโรวายํ (?)
 ดังนี้ จึงกล่าวว่า "ทนฺธกมฺนํ (ให้เป็นจิตที่มี
 การไปชักช้า)" สัมพันธ์เข้ากับบทว่า กโรติ
 (ทำ). อธิบายว่า จริงอยู่ การไปด้วยกาย
ย่อมเป็นอันชักช้า เพราะมีมหาภูตรูปที่ชักช้า
 (หนัก) เป็นปัจจัย. ก็อธิบายในความ
 ชื่อนี้ มีดังนี้ : พระโยคีผู้จะทำจิตให้น้อมไป
 ด้วยอำนาจแห่งความต้องการจะไปด้วยกายที่
 ไคร ๆ มองเห็นได้ ย่อมเข้าฌานที่เป็นบาท
 ออกแล้วก็กระทำบริกรรมว่า "จิตนี้ ของจ
 มีการไปได้ชักช้าเช่นเดียวกับกายเกิด" ดังนี้.
 ก็ท่านอาจารย์ หมายถึงการทำบริกรรมไว้
 อย่างนั้น กล่าวว่า "ได้แก่อือเอาฌานจิต
 ที่เป็นบาท" ดังนี้. ก็พระโยคีครั้นทำบริกรรม
 แล้ว เมื่อเข้าฌานอีกครั้ง แล้วอธิษฐาน
 ด้วยญาณ ก็เชื่อว่ายักจิตนั้นเข้าไปในกาย, คือ
 ทำให้เป็นจิตคล้อยตามกาย ให้เป็นจิตที่มีการ
 ไปชักช้า.

คุณเจียน พลเจียก

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สุขสณฺณติ สุขสหคตํ สณฺณํ, คำว่า สุขสัณฺญา ได้แก่สัณฺญาที่สหคต
สณฺณาสีเสณ นิทฺเตโส. ลหุภาเวน สณฺณาตฺตติ ด้วยสุข, เป็นคำแสดงไขโดยมีสัณฺญาเป็น
ลหุสณฺณํ. กถํ ปน อิทธิจิตฺเตน สท ประธาน. ชื่อว่า ลหุสัณฺญา เพราะอรรถว่า
สุขสณฺณาย สมฺภโวติ อาท "สุขสณฺญา นาม หมายถึงโดยความเป็นของเบา. ท่านอาจารย์
อุเปกฺขาสมฺปยุตฺตา สณฺญา"ติ. สุขนฺติ ทำไว้ในใจว่า ก็สุขสัณฺญามีความเกิดขึ้น
สณฺณาตฺตติ วา สุขสณฺณํ. เตเนวาท พร้อมกับอิทธิจิตได้อย่างไร ตั้งนี้แล้ว จึง
"อุเปกฺขา หิ สนฺตํ สุขนฺติ วุตฺตา"ติ. กล่าวว่า "สัณฺญาที่สัมปยุตกับอุเปกฺขาชื่อว่า
เอกนฺตกรฺเกหิ นีวรณฺเหติ, โอฟาริเกหิ สุขสัณฺญา" ตั้งนี้. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
อนุปสนฺตสภาเวหิ จ วิตกฺกาหิ วิปฺโยโค สุขสัณฺญา เพราะอรรถว่า หมายถึงว่า
จิตฺตเจตสิกานํ ลหุภาวสฺส การณฺตติ เป็นสุข. เพราะเหตุที่นั่น นั่นเอง ท่านจึง
ทสฺเสนโต อาท "สาเยว ฯเปฯ กล่าวว่า "จริงอยู่ อุเปกฺขา ท่านกล่าวว่า
เวทิตฺตพฺพา"ติ. คํ โอกกนฺตสฺสาตี^๑ คํ เป็นสุขที่สงบ" ตั้งนี้. ท่านอาจารย์เมื่อจะ
สุขลหุสณฺณํ อนุปตฺตสฺส. อสุสฺสาตี โยกิโน. แสดงว่า ความปราศจากนิวรณ์ทั้งหลาย ซึ่ง
กนฺตฺกามตาว เอตฺถ ปมาณฺตติ เอตฺถ เป็นของหนักโดยส่วนเดียว, และจากองค์-
เอตสฺมี ทิสฺสฺมาเนน กาเยน กมเน ยํ จํ หยาบทั้งหลายมีวิตกเป็นต้น ที่มีสภาวะไม่สงบ
กนฺตฺกาโม, คํ อุทฺทิสฺส กนฺตฺกามตาว เสน เป็นเหตุแห่งความเบาแห่งจิตและเจตสิกทั้ง-
ปวตฺตปริกฺขมาธิญฺจานานิ เอว ปมาณํ, หลาย ตั้งนี้ จึงกล่าวว่า "สาเยว ฯเปฯ
ตาว กมณํ อิจฺฉติ. ตสฺมา มกฺกนิมฺมานวาญ- เวทิตฺตพฺพา" ตั้งนี้. คำว่า ของพระโยคีผู้ก้าว

^๑ ฉ. โอกกนฺตสฺสาตี.

คุณลิขิต วงษ์สุนทร

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อธิฏฐาเนหิ วินาปิ อิจฺฉิตฺตเสสฺสปตฺติ โหตีติ. อิทานิ ตเมวตฺถํ ปาภฏฺตรํ กาคุ "สตฺติ" หิ"ติอาทิ วุคฺคํ.

ลงสู่สุขสัญญาและลหุสัญญานั้น คือของภิกษุผู้ถึงสุขสัญญาลหุสัญญานั้น ตามลำดับ. บทว่า อัสสุ ให้แก่พระโยคี. ในคำนี้ว่า ความต้องการจะไปในั้นแหละ เป็นประมาณในที่นี้ มีอธิบายว่า ในการไปด้วยกายที่ใคร ๆ มองเห็นได้ นี้ พระโยคีเป็นผู้ต้องการจะไปยังสถานที่ใด ยังต้องการจะไป トラบเท่าที่ การบริกรรมและการอธิษฐาน อันเป็นไปด้วยอำนาจความต้องการจะไป เจาะจงสถานที่นั้นนั่นเองเป็นประมาณ. เพราะฉะนั้นการไปถึงสถานที่ ที่ต้องการ ย่อมมีได้ แม้โดยละเว้นการเนรมิตเส้นทาง และการอธิษฐานให้มีลมแล. บัดนี้ เพื่อที่จะทำความชัดเจนนั้นแหละ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ท่านจึงกล่าวว่า "จริงอยู่เมื่อมีความต้องการจะไป" ดังนี้เป็นต้น.

กายํ คเหตุวาติ กรชฺกายํ อารมฺมณ-
กรณวเสน ปริกฺขมฺจิตฺเตน คเหตุวา.
จิตฺเต อาโรเปตีติ "อโย กายโย อิทนฺนจิตฺตํ"
วีย โหตุ"ติ ปาทกฺชฺฌานจิตฺเต อาโรเปติ

คำว่า ถื่อเออากาย คือถื่อเออากรชฺกายด้วยบริกรรมจิต โดยเกี่ยวกับการกระทำให้เป็นอารมณ์. คำว่า ยกขึ้นไว้ในจิต คือยกขึ้นไว้ในฌานจิตที่เป็นบาท ก็อกระทำให้เป็นไป

ตกคตักิ กโรติ. เตนาท "จิตตานุกตักิ" ตามฉานจิตนั้น ว่า "กายนี้ ของจงเป็นจิต
กโรติ สีฆกมนน"ติ. จิตตกมนนติ นี้เกิด" ดังนี้. เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า
จิตตบัพตติมาห. อิหิ ปน จิตตวเสน "ได้แก่กระทำให้คล้อยตามจิต ให้เป็นกาย
กายปริณามนปาฎิหาริย์. จิตตกมนเมวาติ ที่มีการไปได้เร็ว" ดังนี้. คำว่า การไป
จิตเตน สมานกมนเมว. กถิ ปน กาโย ด้วยจิต ท่านกล่าวถึงความ เป็นไปแห่งจิต.
ทนุชบัพตติโก ลหุปริวตตินา จิตเตน ก็ชื่อว่า (ปาฎิหาริย์) ขัน ได้แก่ปาฎิหาริย์
สมานคตติโก โหตีติ ? น สพฺพธา คือการทำกายให้โน้มไปตามอำนาจจิต. คำว่า
สมานคตติโก. ยเถว หิ กายวเสน เป็นการไปด้วยจิตนั้นเดียว คือเป็นการไป
จิตตปริณามเน จิตติ สพฺพธา กาเยน พร้อมกับจิตนั้นเดียว. ถ้ามว่า ก็กายมีความ
สมานคตักิ น โหตี. น หิ ตทา จิตติ เป็นไปชักช้า จะมีความเป็นไปพร้อมกับ
สภาวสีหุเชน อตุตโน ขณเณ อวตฺตติวา จิตที่เปลี่ยนแปลงเร็วได้อย่างไร ? ตอบว่า
ครุวตฺตติกสฺส รูปธมฺมสฺส ขณเณ วตฺตติ, กายมิใช่จะมีความเป็นไปพร้อมกัน (กับจิต)
"อิหิ จิตติ อัย กาโย วีย โหตุ" ติ ปน โดยประการทั้งปวง. เหมือนอย่าง
อธิฏฺฐาเนน ทนุชคตติกสฺส กายสฺส อนฺวตฺตตนโต ว่า ในการทำจิตให้โน้มไปตามอำนาจ
ยาว อิจฺฉิตฺตฺวานบัพตติ, ตาว กาย จิตหาได้มีความเป็นไปพร้อมกับกาย
กายคตติอนุโลเมเนว หุตฺวา สนฺตฺตานวเสน โดยประการทั้งปวงไม่. เพราะว่าในเวลา
วตฺตมานิ จิตติ กายคตติยา ปริณามิตํ นาม นั้น จิตมิได้เป็นไปตามขณะของตนอันสำเร็จ
โหตี, เอว "อัย กาโย อิหิ จิตติ วีย โดยสภาวะ จึงหาได้เป็นไปตามขณะของ
โหตุ" ติ อธิฏฺฐาเนน ปเคว สุขลหุสฺสณฺณาย รูปธรรม ที่มีความเป็นไปหนัก(ช้า)ไม่, แต่
สมฺปาทิตฺตฺตา ภาวิตฺติหฺธิปาทานิ วีย ทนุช ด้วยการอธิษฐานว่า "จิตนี้ ของจงเป็นจิต

คุณเล็ก ยอดวิเศษ

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อวตฺตติควา ยถา สหฺกตฺตฺยจิตฺตฺวาเรเหว กายันฺถิเถก" ดังนี้ จิตที่กำล้งเป็นไปด้วย
 อัจฉิตฺตฺฐานปฺปวตฺตติ โทติ, เอวํ ปวตฺตมาโน อํนาจความสืบต่อ โดยอนุโลมตามความ
 กาโย จิตฺตคตฺติยา ปริณามิโต นาม โทติ, เป็นไปแห่งกายนั้นเทียว ย่อมชื่อว่า เป็นอัน
 น เอกจิตฺตฺกฺขณฺเนเนว อัจฉิตฺตฺฐานปฺปวตฺตติยา? น้อมไป ตามความเป็นไปแห่งกาย ทราบเท่า
 ที่ยังมี การไปสู่สถานทีที่ตองการ โดยเป็นไป ตามกายทีมีความเป็นไปชักช้า ฉนใด, ด้วย
 การอธิษฐานว่า "กายันฺถิ ขอจงเป็นจฺจจิต ันเถก" ดังนี้ กายทีมิได้เป็นไปชักช้า จฺจ
 ความเป็นไปแห่งอิทธิบาททีมิได้อบรม เพราะ สุขสัณฺญา ลหุสัณฺญา ทำให้ถึงพร้อมแล้ว
 กำล้งเป็นไปอยู่ โดยประการทีจะมีการไป ถึงสถานทีที่ตองการได้ โดยวาระจิตทีเร็ว
 ๒-๓ วาระเท่านั้น ย่อมชื่อว่า เป็นอันน้อมไป ตามความเป็นไปแห่งจิต, หาชื่อว่า เป็นอัน
 น้อมไปตามความเป็นไปแห่งจิต เพราะการ ไปถึงสถานทีที่ปรารถนาได้ โดยขณะจิตเดียว
 ไม่ ฉนนัน.

๑ ฉ. อัจฉิตฺตฺฐานปฺปวตฺตติยา.

เอมจ กตุวา "เสยยถาปี นาม ก็เพราะทำอธิบายอย่างนี้ คำอุปมา
 พลวา ปุริโส สมฺมิตฺติ วา พาทิ ปสาเรยฺย, ที่ว่า "เปรียบเหมือน บุรุษผู้มีกำลัง ฟัง
 ปสาริตฺติ วา พาทิ สมฺมิตฺติเชยฺยา"^๑ เหยียดแขนที่คู้อยู่, หรือว่าฟังคู้แขนที่เหยียด
 อิทฺมปิ อุปมาวจนํ นิปฺปริยาเยเนว สมตฺถิตฺติ อยู่ ฉับใจ" แม้นี้ จึงจะเป็นอันหนักแน่นแล้ว
 โทติ. อวสุสฺสเจตํ เอวํ สมฺปญฺจิฉิตฺตพฺพํ, โดยนิปริยายนั้นเทียว. บัดนี้คิดจะฟังรับรอง
 อดฺดถา สุตฺตาทิธมฺมปาเจหิ, วินยฺญจกถาย คำอธิบายนี้ได้ โดยประการตั้งกล่าวนี้
 จ วิโรธํ สียา, ธมฺมตา จ วิโลมิตา. เป็นแน่แท้, ถ้าจะว่าโดยประการอื่น ก็จะมี
 "นาหิ ภิกฺขเว อดฺธํ เอกธมฺมมฺปิ"^๒ หิ มีความผัดกันกับปาฐะในพระสูตร และพระ-
 เอตฺถ อดฺดคฺคหฺนเณ รุปธมฺมา กทิตา อภิธรรม, และกับอรรถกถาพระวินัย, และ
 อลฺหุปริวตฺติตาย. อภิธมฺเม"^๓ จ ไม่คล้อยตามธรรมดา. จริงอยู่ ในคำว่า
 ปุเรชาตปจฺจโย รุปเมว วุตฺโต, "นาหิ ภิกฺขเว อดฺธํ เอกธมฺมมฺปิ (ดูกร
 ปจฺจชาตปจฺจโย จ ตสฺสเสว. ยตฺถ ยตฺถ ภิกฺษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น
 จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺถ ตตฺถเอว แม้สักอย่างเดียว)" เป็นต้นนี้ ด้วยศัพท์ว่า
 ภิกฺชชนฺติ. นตฺถิ เทสนฺตรสงฺกมฺนํ, น จ อดฺธํ (อย่างอื่น) ทรงถือเอาพวกรูปธรรม
 สภาวโต^๔ อดฺดถา โทติติ. น หิ อิทฺธิพลน ึ่งหลาย เพราะมิได้มีความเปลี่ยนแปลง
 ธมฺมานํ เกนจิ ลกฺขณํ อดฺดถตฺตํ กาคฺติ เร็ว. อนึ่ง ในพระอภิธรรม กล่าวถึง

^๑ ส. สกถ. ๑๕/๓๖.

^๒ อญ. เอกก. ๒๐/๗, ๘.

^๓ อภ. ป. ๔๐/๘.

^๔ ฉ. สภาโว.

คุณมาลินี ศุภยาทร อุทิศส่วนกุศลให้ นายศุ-นางบุญมา ศุภยาทร

ญาติพี่น้องสกุลศุภยาทร และเจ้ากรรมนายเวร ผู้มีพระคุณ

สกุภา, ภาวณตตตเมว ปน กาคุ สกุภา. บุเรชาติปัจจย ว่าเป็นรูปเท่านั้น, และกล่าว
 "ตีสุปี ขณฺเฐ"ติ อิทมฺปิ กมนารมฺภํ สนฺธาย (ความเป็น)ปัจจชาติปัจจย(แห่งนาม) แก่
 วุตฺตํ, น กมนินฺจฺจานนฺติ วทฺตติ. เถโรติ รูปนั้นนั่นแหละ. ธรรมทั้งหลาย ย่อม
 อฏฺฐกถาจริยานํ อนฺตเร เอโก เถโร. เกิดขึ้นในที่ใด ๆ ก็ย่อมแตกดับไป
อิธาติ อิมิ^๑ วิภุพฺพนปาฎิหาริยํ วิภชิตฺวา ในที่นั้น ๆ นั่นแหละ. ไม่มีการเคลื่อนไปสู่
 วุตฺตปาเจ. สยิ กมนเมว อาคตํ สถานที่อื่น, และจะไม่มีโดยประการอื่นไป
 "พฺรหฺมโลกิ กจฺจตี"ติ วุตฺตตฺตา. จากสภาวะ แล. เป็นความจริงว่า ใคร ๆ
 ไม่อาจใช้กำลังแห่งฤทธิ์ กระทำลักษณะของ
 ธรรมทั้งหลาย ให้มีความเป็นอย่างอื่นได้,
 แต่อาจที่จะทำภาวะ(ความมี, ความเป็น)
 ให้มีความเป็นอย่างอื่นได้. อาจารย์หลาย
 ท่านกล่าวว่า แม้คำว่า "ในขณะทั้ง ๓" นี้
 ท่านกล่าวหมายเอาการเริ่มไป, มิได้กล่าว
 หมายเอาการเสร็จสิ้นการไป. คำว่า
พระเดระ ได้แก่พระเดระรูปหนึ่งในบรรดา
 พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย. คำว่า ใน
 ปาฐะนี้ คือในปาฐะที่กล่าวจำแนก วิภุพฺพ-
 ปาฎิหาริยํ นี้. ชื่อว่า การไปเองนั่นเทียว

^๑ ฉ. อิหิ.

เป็นอันมาแล้ว เพราะท่านได้กล่าวไว้แล้วว่า
"พรหมโลกก็ กจฺจติ (ยอมไปสู่พรหมโลก)"
ดังนี้.

จกฺขุโสตาทีนํ จกฺขุโสตาทีนํ
องฺกานํ. ตถา หิ วุตฺตํ "สพฺพกฺปจฺจกฺน"ติ,
สพฺพกฺปจฺจกฺวณฺตฺตํ อตฺถ. ปสาโท นาม
นตฺถิติ อิมินา จ^๑ ภาวชีวิตินฺทรียานมฺปิ
อภาโว วุตฺตติ ฏฺฐพฺ. รุจิวเสนาติ.
อิจฺฉาวเสน. อณฺณมฺปีติ ภควตา กรียมานโต
อณฺณมฺปิ กรียํ กโรติ. อยํ เจตฺถ
พฺพธานูภาโว. ยถิ สาวกนิมฺมิเตสุ
นानปฺการตา นตฺถิ, "สเจ ปน นานาวณฺเณ
กาตฺกาโม โทตี"ติอาทิ ยํ เหฏฺฐา วุตฺตํ,
ตํ กถนฺติ ? ตํ ตถา ตถา ปริกมฺมํ กตฺวา
อธฺฐสหนฺตสฺส เต เต วณฺณยาทิวีสเสสา
ปริกมฺมานุรูปิ อชฺฌนฺตฺติ กตฺวา วุตฺตํ. อธิ
ปน ยถาธฺฐิตฺเต นิมฺมิตรูปे สเจ สาวโก

บทว่า จกฺขุโสตาทีนํ แปลว่า แห่ง
อวัยวะทั้งหลายมี ตา หู เป็นต้น. จริง-
อย่างนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า "สพฺพกฺปจฺจกฺ",
มีความหมายว่า สพฺพกฺปจฺจกฺวณฺตฺ (มี
อวัยวะใหญ่่น้อยพร้อมพร้อม). อนึ่ง ค้ำยค้ำว่า
ชั้นชื่อว่าประสาทย่อมไม่มี นี้ ฟังเห็นว่า ท่าน
กล่าวถึงความไม่มี แม้แห่งอินทรีย์คือภาวะ
และชีวิต. บทว่า รุจิวเสน. คือโดยเกี่ยว-
เนื่องกับพระประสงค์. คำว่า กรียาแม่อัน
คือยอมกระทำกรียาแม่อัน จากพระกรียา
ที่พระผู้มีพระภาคทรงกระทำอยู่. ก็ชื่อที่ว่า
เป็นพระพุทธานุภาพ ในพระปาฏิหาริย์ชั้น.
ถามว่า ถ้าหากว่าในรูปทั้งหลาย ที่พระสาวก
เนรมิตขึ้น หากความเป็นประการต่าง ๆ กัน

^๑ ฉ. ว.

คุณวิรัช ศุภยาทร อุทิศส่วนกุศลให้

นายประเทิน-นางเอม-นายเสมียน ศุภยาทร

เจ้ากรรมนายเวร และเพื่อนผู้ล่วงลับไปแล้ว